

1870
1970

NÕUKOGUDE
KOOL

4

1970

Nõukogude KOOL

Eesti NSV Haridusministeeriumi

PEDAGOOGILINE
AJAKIRI

XXVIII AASTAKÄIK

Nr. 4 APRILL 1970

Kirjastus «Perioodika» Tallinn

SUURIM INIMENE

VLADIMIR ILJITS LENIN. See nimi tähistab tervet eposhi inimkonna elus. Sellega on seotud töölisklassi kõik suured võidud käesoleval sajandil. See on nimi, mida tuntakse kogu maailmas, see on lootuste, tuleviku ja optimismi sümbol. V. I. Leninist kõnelevad kõigi maade tööinimesed soojalt, südamlilikult ja tänutundega; tema nime pruugivad ka kapitalistliku maailma «vägevad», aga neile tähendab Lenini nimi hirmu paratamatatu huku ees. On ju V. I. Lenini ideed need, mis reaalseks jõuks muutununa kujundavad kogu maailma ümber ja määravad inimkonna saatuse paljudeks sajanditeks. Leninism on kompass, mis näitab teed helgesse kommunistlikku homsesse kõigile rahvastele. V. I. Lenini teoreetiline pärand kujutab endast igavesti ammandamatut varamut.

Käesoleva aasta 22. aprillil möödub 100 aastat Vladimir Iljits Lenini, Marxi ja Engelsi revolutsioonilise õpetuse geniaalse jätkaja, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei rajaja, suurima sotsiaalse revolutsiooni juhi ja maailma esimese sotsialistliku riigi asutaja, rahvusvahelise töölisklassi ja kõigi töötajate juhi sünnist. Nõukogude inimesed ja koos meiega kõigi maade töötajad tähistavad seda päeva suure pidulikkusega. Meie maa kõigis töökollektiivides on juba rohkem kui aasta töötatud innukalt selle nimel, et teha kodumaale saabuva suure tähtpäeva auks väärilisi töökingitusi. V. I. Lenini juubeliaasta on ühtlasi käesoleva viisaastaku viimane aasta. Nõukogudemaa töötajad täidavad edukalt endale suure juubeli eel võetud kohustust — lõpetada viisaastaku plaani ülesannete täitmine Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 53. aastapäevaks, s. o. käesoleva aasta 7. novembriks.

Möödunud aastal Moskvast toimunud kommunistlike ja töölispartei nõupidamise läkituses «100 aastat Vladimir Iljitš Lenini sünnist» on öeldud: «Lähenev Lenini juubel on ülemaailmse tähtsusega ajalooline sündmus. Kommunistlikud ja töölisparteid tähistavad seda päeva oma revolutsioonilise tegevuse aktiveerimise tingimustes ning poliitilise ja ideoloogilise töö intensiivistamisega rahvahulkades, oma ridade laiendamise ja tugevdamisega. Nad rakendavad kogu jõu selleks, et mobiliseerida töörahva revolutsiooniline energia võitlusse imperialismi vastu ja sotsialismi helgete ideaalide eest.»

SADA AASTAT, mis on möödunud V.I. Lenini sünnist, on olnud üha areneva revolutsioonilise liikumise aastad. Juba siis, kui noor Lenin alustas oma revolutsioonilist tegevust, oli tööliklassi poliitiline liikumine sündinud. Aga selles oli väga palju stiihiat, organiseerimatust ja paigaltammumist. Oli tarvis Lenini geeniust, et liita revolutsiooniline teooria praktikaga ning määrata kindlaks tööliklassi võidu põhitingimused ja meetodid. Revolutsioonilise tegevuse algusest peale asus Lenin kindlalt marksismi positsioonidele, võttis omaks selle revolutsioonilise ja kriitilise vaimu, loova ja aktiivse iseloomu ning proletaarse internatsionalismi. Ta pühendas kogu oma elu tööliklassi ja kogu töörahva vabastamisele ekspluateerimisest ja rõhumisest, sotsialistliku revolutsiooni ja uue, kommunistliku ühiskonna ehitamise üritusele.

Alates ülikooliaastast kuni elu lõpuni tegi Lenin ära tohutu teoreetilise ja organisatsioonilise töö. Tööliklassi revolutsiooniline võitlus nõudis temalt palju, ta suutis ka palju anda. Lenin andis vastused kõige aktuaalsematele küsimustele, mis ajaloo arenemiskäik oli tõstatanud, arendas igakülgset sotsialistliku revolutsiooni ja kommunistliku ühiskonna ehitamise teooriat, relvastas Vene ja kogu rahvusvahelise revolutsiooniliikumise teaduslikult põhjendatud strateegia ja taktikaga, asus juhtima tööliklassi võitlust sotsialismi ideaalide elluviimise eest. Enne Marxi ja Engelsit oli sotsialism utopia, Marx ja Engels muutsid selle teaduseks. Lenin rikastas seda teadust uute järelduste ja avastustega, nii et sotsialism sai muutuda sotsiaalseks praktikaks maailmaajaloolises ulatuses, sai meie aja põhiliseks revolutsiooniliseks jõuks.

V. I. Lenin oli ääretult mitmekülgne: temas olid ühinenud poliitikategelane, teadlane, tribuun-propagandist ja rahvahulkade organiseerija. Oma teoreetilistes uurimustes toetus Lenin rahvahulkade võitluskogemustele, millest ta otsis ja leidis vastuseid tööliikumise aktuaalsetele küsimustele. Proletariaadi klassivõitluse ületamatu strateegi ja taktikuna oli Lenin kõige tihedamalt seotud töötajatega, lähtus nende elulistest huvidest, tajus pidevalt rahva elu pulssi, uuris tähelepanelikult tööliste ja talupoegade ning ühiskonna kõigi kihtide sotsiaalsuhholoogiat, arvestas kõike seda poliitiliste lahenduste väljatöötamisel.

V. I. Lenini hiiglaslikku tööd saab siinkohal vaid põgusalt puudutada. Tema teoreetilise pärandi ja organisatsioonilise tegevuse analüüsimiseks ja hindamiseks on kirjutatud juba sadu köiteid ja kirjutatakse ka edaspidi, ilma et jõutaks kõike ammendada. Niivõrd suur oli inimkonna selle geeniuse elutöö, niivõrd kaugele ulatuva mõjuga on kõik tema kirjutised ja juhtnöörid. Uued ja uued põlvkonnad avastavad ikka ja jälle enda jaoks tõdesid V. I. Lenini vaimsest ja ideelisest loominguist.

Kui iseloomustada V. I. Lenini tegevust mõne näidetega, siis tuleb kõigepealt kõnelda temast kui partei organiseerijast. Juba oma revolutsioonilise tegevuse hakul unistas Lenin tööliklassi revolutsioonilise partei loomisest, niisuguse partei loomisest, kes on suuteline «Venemaad ümber pöörada». See partei ei saanud olla ühesuguste poliitiliste vaadetega inimeste harilik ühendus, vaid ta pidi olema proletariaadi avangard, organiseeritud väesalk, poliitilise orga-

nisatsiooni kõrgeim vorm. See pidi olema monoliitne, raudse distsipliiniga organisatsioon.

Tee niisuguse partei loomiseni ei olnud kerge ja sile. Venemaal tegutses moodunud sajandi lõpukümnendil juba hulk marksistlikke rühmitusi, paljud neist olid omavahel kontaktis. Neis tingimustes parteid organiseerida võiks näida lihtne: tarvitseks vaid liita senini omaette tegutsenud rühmitused. Nii see muidugi ei olnud. Ehkki need rühmitused olid oma põhiolemuselt marksistlikud, oli neis siiski palju kaootilist ja segast, nendes oli mitmesuguste vaadete ja voolude toetajaid. Seepärast alustas V. I. Lenin uue partei teoreetiliste aluste väljatöötamisest. Oma töödes «Mis teha?», «Üks samm edasi, kaks sammu tagasi» ja teistes töötas V. I. Lenin revolutsioonilise liikumise kogemusi üldistades välja õpetuse uut tüüpi parteist. Selle õpetuse alusel sai võimalikuks uue partei loomine.

Uut tüüpi partei loomisel ja kindlustamisel tuli pidada lakkamatut võitlust sotsialismile vaenulike vooludega. V. I. Lenin kritiseeris põhjalikult «legaalseid marksiste» ja «ökonomiste» nende kodanlik-liberaalsete reformistlike vaadete pärast, ta võitles leppimatult menševismi kui ohtlikema oportunistliku voolu vastu. Ja partei kasvas ja tugevnes, muutudes — nagu seda Lenin oli ette näinud — Venemaa töölisklassi avangardiks, töötajate revolutsioonilise liikumise juhiks.

V. I. Lenin töötas välja uue partei strateegia ja taktika, põhjendas proletaariaadi ja talurahva liidu vajalikkust, lõi teadusliku imperialismiteooria, töötas põhjalikult läbi rahvusküsimuse jne. Niiviisi relvastas ta parteid revolutsioonilise teooriaga, sest — nagu rõhutas Lenin — ilma revolutsioonilise teooriata ei saa olla revolutsioonilist liikumist ning et eesrindliku võitleja osa on suuteline etendama ainult see partei, kes on relvastatud eesrindliku teooriaga. Lenini dialektiline mõistus avastas revolutsiooniprotsessi kiirendamise uued võimalused, mis on seotud subjektiivse teguri toimega tingimustes, kus üldised eeldused kapitalismi asendamiseks sotsialismiga olid juba küpsenud.

Et V. I. Lenini ettevõetud suur töö partei loomisel ja kindlustamisel ning selle partei relvastamisel eesrindliku teooriaga oli vältimatult vajalik, seda tõendasid revolutsioonisündmused 1917. aastal. Bolševike partei näol oli Venemaa töölisklass saanud usaldatava ja teovõimsa juhi, kelle autoriteet suurenes järjest. Partei ridade monoliitsus ja parteiliikmete teadlikkus lubasid bolševike parteil asuda sündmuste etteotsa. V. I. Lenin relvastas partei sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku konkreetse programmiga. 1917. aasta veebruari ja oktoobri vahelisel perioodil näitas bolševike partei eesotsas Leniniga, kuidas klassivõitluse mitmesuguseid vorme ja meetodeid kasutada, neid oskuslikult ühendada ja üksteisega asendada, igal hetkel neist kõige efektiivsemaid vorme ja meetodeid valida. Ainult niisugune partei võis võtta võimu enda kätte, ainult niisugune partei suutis tagada revolutsioonivõitude õige ärakasutamise. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli maailmarevolutsiooni esimene võidukas akt, mis juhatas kogu maailmale kätte tee sotsialismile. Oktoobrirevolutsiooni võit oli Lenini juhitud bolševike partei hindamatu teene kogu inimkonnale.

V. I. Lenini õpetused partei ridade ühtsusest, partei juhtivast osast töölisklassi ümberkujundavas tegevuses, parteidistsipliinist ja parteiliikmete kohustustest on kõigil aegadel olnud Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei tegevuse aluseks. Ka tänapäeval on meie partei tegevus rajatud leninlikele printsiipidele. Nendest printsiipidest kinnipidamise vajalikkust rõhutas uuesti NLKP XXIII kongress.

V. I. Lenini organisatorivõimed avaldusid tema tegevuse kõigil etappidel. Eriti eredalt väljendusid need pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, kui võitnud töölisklassil tuli hakata looma sotsialistlikku elukorda ja Nõukogude riiki. Ja seda äärmise kaose ja laostatuse tingimustes. Tuli luua oma

valitsusaparaat, tuli organiseerida tööstust, transporti, toitlustamist — ühesõnaga tööd kõigil elualadel. Sealjuures tuli kaitsta revolutsiooniüritust kukutatud klasside rünnakute eest. Alates 1917. aastast kuni oma elu lõpuni tegi V. I. Lenin ära tohtu teoreetilise ja praktilise töö. Ta oli Nõukogude riigi tegelik rajaja ja esimese tööraha valitsuse juht. V. I. Lenin seisib kodumaise reaktsiooni ja välismaise interventsiooni vastu peetud võitluse eesotsas. Ta suunas ja ergutas valitsusasutusi viletsusest ja kaosest kiiremini jagu saama. Paljudes selle perioodi teoreetilistes töödes põhjendas V. I. Lenin sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks astutavaid samme ning näitas kätte tee praktiliste küsimuste lahendamiseks. Sotsialistliku ülesehitusöö leninlik käsitlus on antud teostes «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded», «Pahempoolsest» lapsikusest ja väikekodanlikkusest», «Suur algatus», «Majandus ja poliitika proletariaadi diktatuuri ajajärgul», «Toitlusmaksust», «Kooperatsioonist», «Meie revolutsioonist» ja teistes.

Paljudes kirjutistes kaitses Lenin parteid ja Nõukogude riiki nii pahem- kui ka parempoolsete kallaletungide eest. Ta põhjendas ja selgitas proletariaadi diktatuuri olemust ja vajalikkust, paljastas kapitulantlike meeolude levitajate tõelist olemust, lahendas sotsialistliku majanduse planeerimise ja juhtimise põhiprobleeme, näitas kätte tee Nõukogude riigiaparaadi täiustamiseks. Sealjuures astus ta hulga praktilisi samme oma mõtete ja ideede teostegemisel. Meenutagem siin GOELRO plaani, uut majanduspoliitikat, sotsialistliku ühiskonnastamise kooperatiivsete vormide kasutamist jne.

V. I. Lenin andis kultuurirevolutsiooni programmi, mis oli tähtis panus revolutsiooniteooriasse ja -praktikasse. Selle programmi põhisisuks oli rahva haridustaseme tõstmine — kõigi tingimuste loomine selleks, et poliitika, teadmised, esteetilised väärtused muutuksid kättesaadavaks laiadele rahvahulkadele; teadusliku sotsialistliku ideoloogia levitamine ja rahva kogu vaimse elu organiseerimine selle põhimõttel; väikekodanlikest vaadetest ja harjumustest jagusaamine.

V. I. Lenini juhtimisel loodi paljurahvuseline sotsialistlik riik NSV Liit — proletaarse internatsionalismi printsiipidel, ühiskonna majandusliku ja poliiti-

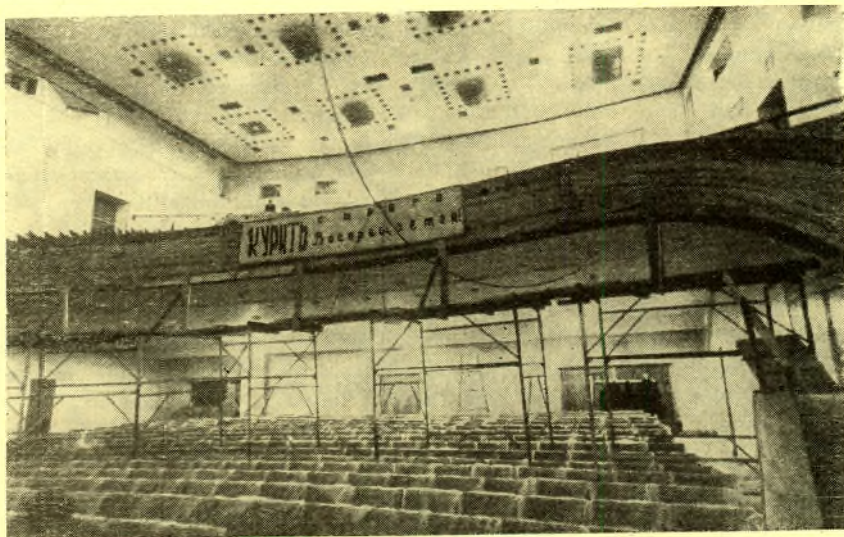

V. I. Lenini memoriaalkeskus Ulyanovskis.

lise organisatsiooni ühtsusel ning ideoloogilise ja kultuurielu ühtsusel rajanev võrdõiguslike ja suveräänsete vabariikide vabatahtlik liit. Meie maal on kõigil rahvastel ühesugused õigused ja ühesugused võimalused oma majanduse ja kultuuri edasiarendamiseks. Ajalugu on tõestanud, et rahvusküsimuse lahendamine leninlike printsiipide kohaselt osutus kõige õigemaks. Kõik meie maal elavad rahvused ja rahvusgrupid on nõukogude võimu aastatel läbi teinud tormilise arenemise, nõukogude rahvaste sõbralikud koostöösidemed ja omakasupüüdmatu vastastikune abistamine on aga suur eeskuju kõigile rahvastele. Nõukogude rahvas on printsiipsaalselt uus, internatsionaalne inimeste ühendus, NSV Liidu kõigi töötajate — tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri alal töötajate, füüsilise ja vaimse töö tegijate — sotsialistlik liit, mis moodustab paljurahvuselise üldrahvaliku riigi sotsiaalse aluse.

Lähtudes proletaarse internatsionalismi printsiipidest, pidas V. I. Lenin väga vajalikuks tugevdada kõigi maade töötajate ühist võitlusrinnet ekspluateerijate vastu. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõju tulemusena elavnes tööliikumine paljudes maades ning tekkisid kommunistlikud ja töölisparteid. V. I. Lenini algatusel loodi III, Kommunistlik Internatsionaal, mis ülemaailmses ulatuses ühendas marksismi-leninismi ja rahvusvahelise tööliikumise. V. I. Lenin hoolitses väsimatult rahvusvahelise kommunistliku liikumise tugevdamise eest, andes teiste maade kommunistlikele parteidele edasi meie maa kommunistide väärtuslikke võitluskogemusi ning töötades välja printsiibid, millel peab rajanema kommunistlike ja töölispartei tegevus.

NSV LIIDU JA TEISTE SOTSIALISMIMAADADE, kogu sotsialismi maailmasüsteemi kiire areng — see on leninismi ideede kehastus. Veidi rohkem kui poole sajandi jooksul tuli meie maal läbi käia raske, kuid kuulsusrikas tee. Omal ajal äärmiselt mahajäänud tsaaririigist on saanud maailma suuremaid ja võimsamaid tööstusriike. Sealjuures ei ole see arenemine toimunud takistusteta. Me kõik teame, missuguseid tohutuid kaotusi tuli meie rahval kanda fašistliku Saksamaa alustatud sõjas. Purustati sajad linnad ja tuhanded tööstusettevõtted, hukkusid

Vaade memoriaalkeskuse istungite saali.

V. Maaski fotod

miljonid inimesed. Imperialistide sõjaähvardused sunnivad järjekindlalt tugevdama meie riigi kaitsevõimet, seega tegema märgatavaid kulutusi relvastatud jõududele. Aga kõigele vaatamata on edasimineku hämmastav. V. I. Lenin rõhutas alati, et eksploatatsioonist vaba ühiskonna inimene rakendab kõik oma loovad jõud ühise ürituse teenistusse. Nii see ka on. Nõukogude inimeste töösangarlus, ennastsalgavus, loov omaalgatus ja paljud muud, ainult sotsialismi tingimusi avaldavad positiivsed omadused on tekitanud imetlust kogu maailmas.

Meie teaduse ja tehnika edusammud, kosmoseavarusi ründavad raketid, aatomielektrijaamad, laserid ja paljud muud kaasaja tehnika «imed» — kõik need iseloomustavad meie tänast päeva, kõik need kinnitavad leninismi triumfi meie maal.

Sotsialismi maailmasüsteem on reaalne tegelikkus. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni rääkis V. I. Lenin korduvalt sellest, et soodsate tingimuste korral võib töölisklass teisteski maades läbi murda kapitalismi ahelad ja hakata ehitama sotsialismi. See ennustus on täitunud. Pärast Teist maailmasõda tekkisid mitmel maal eeldused töölisklassi võiduks. Neid eeldusi ei jäetud kasutamata. Praeguseks on sotsialism võitnud mitmetes Euroopa ja Aasia maades. Ka Ameerikasse on sotsialism jõudnud: otse imperialismi tähtsaima kantsi Ameerika Ühendriikide õueväravas rajab sotsialismi aluseid revolutsiooniline Kuuba. Ka mitmed kolonialismi-ikkest vabanenud Aafrika maad on seadnud oma eesmärgiks sotsialismi ülesehitamise.

Sotsialismi maailmasüsteem on suur ja tugev sõprusühendus. Sotsialistlike riikide vahel on kehtestatud rahvusvaheline tööjaotus, mis toob asjaosalistele maadele suurt kasu. V. I. Lenin unistas omal ajal ülemaailmsest sotsialistlikust tööjaotusest. Sotsialistlike riikide vahel valitsevad koostöösidemed on esimene samm teel selleni.

Tegelikkus olukorda hoolikalt analüüsides ennustas V. I. Lenin kolonialismisüsteemi peatset lagunemist. See on põhiliselt toimunud. Viiekümnendatel ja kuuekümnendatel aastatel langes üks maa teise järel välja koloniaalse orjuse süsteemist. Kuigi imperialism ei loovuta oma positsioone vabatahtlikult ning soodsate võimaluste tekkimisel püüab taas ennast maksma panna, on tema kontrollimatu omavoli ja peremehetsemise ajad lõplikult minevikku vajunud. Rahvavabastusliikumise võimsa hoo ees on kunagine võim imperialismi võimetu. Ajalooratast ei saa tagasi pöörata, isegi mitte siis, kui imperialism paneks mängu kas või kõik tema poolt rahvastelt röövitud rikkused.

Leninismi ideed levivad peatamatult, tõkestamatult. Üha uued võitlejad astuvad töölisklassi kuulsusriikaste võitluslippude alla. Ei aita peatada terror, repressioonid ega tagakiusamised selle võimsa hoovuse edasiliikumist. Kuigi ees seisavad veel suured klassilahingud, kuigi töölisklassil tuleb kanda veel palju korvamatuid kaotusi ja maksta õigluse eest võideldes kallist hinda, on ajaloo käik ometi ette teada. Leninism liidab ja innustab võitlejaid, kunagi tuleb aeg, mil sotsialism pühitseb oma triumfi kogu meie planeedil.

Rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise edasiarenemine on kaasaja üks peamisi tunnusoone. Paratamatud on sel arenemisteel ka lahkkelid ning erinevad vaated ja hinnangud. Need olenevad ühiskonna arenemise keerukatest tingimustest. Kuid rahvusvahelist kommunistlikku ja töölisliikumist iseloomustab kaasajal püüd konsolideerumisele ja ühinemisele marksismi-leninismi alusel. Tähtis samm sel teel oli mullune kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine Moskvast. Töölisklassi parteide tugevuse allikaks on proletariaarse internatsionalismi printsiipide järjekindel järgimine. Omal ajal ütles V. I. Lenin: «Kapital on rahvusvaheline jõud. Tema võitmiseks on tarvis tööliste rahvusvaheline liit, nende rahvusvaheline vendlus.»

LENIN INIMESENA on ununematu kõigile, kellel oli võimalus temaga isiklikult kokku puutuda. «Ta oli kõige inimlikum inimene,» ütles Majakovski. «Lihtne kui tõde,» iseloomustas Leninit Gorki. Peale selle on meil teada veel paljude välismaalaste hinnangud Nõukogude riigi rajaja ja juhi kohta. Neid kõiki häälmastab V. I. Lenini tagasihoidlikkus, siirus ja tahe kõiki mõista.

V. I. Lenini iseloomujooned kujunesid välja lapsepõlveaastatel. Vaevalt võib kujutleda veel sõbralikumat perekonda, kui seda oli Uljanovi perekond. Seal valitsenud soojus ja südamlikkus saatsid sellest perekonnast võrsunud inimesi kogu elu. V. I. Lenini isa oli pedagoogina suur humanist ja demokraat. Tema vaated mõjutasid kogu perekonna tõekspidamisi. V. I. Lenini ema oli hoolitsev ja kõike mõistev suure perekonna kasvataja, kes toetas kõike eesrindlikku. Sellest perekonnast võeti ellu kaasa ka viha ja leppimatus inimest alandava vastu. Ka see omadus saatis V. I. Leninit tema eluteel.

Kui me sageli ütleme V. I. Lenini kohta, et ta oli meie sajandi suurim inimene, siis ei liialda me vähimalgi määral. Kogu tema elu ja tegevus tõendavad seda, et meil ei ole kedagi tema kõrvale seada. V. I. Lenini elu oli kangelasegu. «See oli elu,» öeldakse NLKP Keskkomitee teesides V. I. Lenini 100. sünni-aastapäevaks, «mis moodus loovas mõttetões ja väsimatus revolutsioonilises tegevuses, ideelistes ja poliitilistes lahingutes. Leninis kehastusid proletaarsete revolutsionääri kõige väljapaistvamad jooned: võimas mõistus, kõikevõitev tahe, püha viha orjuse ja rõhumise vastu, revolutsiooniline kirglikkus, järjekindel internatsionalism, piiritu usk rahvahulkade loovasse jõusse, geniaalne organiseerimisvõime. Lenini elu ja tegevus sulasid ühte töölikklassi ja kommunistliku partei võitlusega.»

VLADIMIR ILJITS LENINI 100. sünni-aastapäeva tähistades mõtleb iga nõukogude inimene siira tänutundega Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi rajaja elule ja tegevusele. See oli meie heaks elatud elu — võime me öelda. Seda sama võivad öelda paljud põlvkonnad, kes tulevad pärast meid. Ja ega ole midagi üllamat võitlusest leninismi täieliku triumfi eest, ei ole midagi tähtsat võitlust kommunismi ehitamisel. Meie kõikide teha on see, et kommunistlik homme saabuks kiiremini. Meie teha on Lenini unistuste elluviimine.

V. I. Lenin ütles. . .

Käesolevas püüame tutvustada Vladimir Iljits Lenini mõningaid mõtteid koolist, õpetajast, haridusest ja kultuurist, mis on kirja pandud tema teoste lehekülgedel.

● Rahvahariduse alal seab VKP endale ülesandeks viia lõpule 1917. aasta Oktoobrirevolutsiooniga alustatud üritus: muuta kool kodanliku klassivõimu tööriistast selle võimu lammutamise, samuti ka ühiskonna klassideks jagunemise täieliku kaotamise tööriistaks. Kool peab saama proletariaadi diktatuuri tööriistaks, s. o. mitte üksnes kommunismi põhimõtete elluviijaks üldse, vaid ka proletariaadi ideelise, organisatsioonilise, kasvatava mõju viijaks tööraha hulkade poolproletaarsetesse ja mitteproletaarsetesse kihtidesse, selleks, et täielikult maha suruda eksploatatorite vastupanu ja teos-

tada kommunistlik kord. Sellel teekonnal on käesoleval ajal lähimateks ülesanneteks:

(1) tööliste ja töötavate talupoegade isetegevuse edasiarendamine hariduse alal, kusjuures nõukogude võim selleks igakülgselt kaasa aitab;

(2) mitte ainult õpetajaskonna osa või enamuse valdamine, nagu see on praegu, vaid kogu õpetajaskonna lõplik valdamine selles mõttes, et kõrvaldatakse parandamatult kodanlikud kontrrevolutsioonilised elemendid ja tagatakse kommunistlike põhimõtete (poliitika) kohusetruu elluviimine;

(3) tasuta ja kohustusliku üldise ja polütehnilise (teoorias ja praktikas kõigi tähtsamate tootmisharudega tutvustava) hariduse sisseseadmine kõigile mõlemast soost kuni 16 aasta vanustele lastele;

(Järg lk. 255.)

Möödunud sajandi lõpul astus rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise etteotsa Marxi ja Engelsi töö ja õpetuse jätkaja Vladimir Iljitš Lenin. John Reed kirjutas tabavalt, et V. I. Lenin oli «ebatavaline rahvajuht, kes oli juht ainult tänu oma intellektile, kellele oli võõras igasugune uhkeldamine, kes ei alistunud meeleoludele, kindel, järeleandmatu, ilma efektse kirglikkusega, kuid kellel oli võimas oskus kõige keerukamaid ideid avada kõige lihtsamate sõnadega ja anda konkreetse olukorra sügav analüüs, ühendades mõistuse läbitungiva nõtkuse ja julguse.»

Lenini nime ja tegevusega on seotud terve epohh inimkonna ajaloo. Lenin andis vastused kõige pakilisematele küsimustele, mis ajaloo arengukäik oli tõstatanud, arendas igakülgset edasi sotsialistliku revolutsiooni ja kommunistliku ühiskonna ehitamise teooriat.

Kaasaja peamiseks jooneks on leninismi ideede, kommunismi võidukäik. Leninismi jõud avaldub järjest täielikumalt NLKP ja nõukogude rahva, kogu sotsialistliku leeri võitluses, üha kasvavas ja tugevnevas kommunistlikus liikumises. Maaailmas ei ole enam niisugust paika, kus leninism ei innustaks miljoneid töötajaid uuele elule, võitlusele progressi ja inimväärikuse eest.

Mõttekilde leninlikust rahvuspoliitikast

J. JAKOBSON,

*E. Vilde nim. Tallinna
Pedagoogilise Instituudi rektor*

Rahvussuhete probleem on inimkonda erutanud juba sajandeid, on olnud erinevate koolkondade ja vaadete terava võitluse areen, ning on seda ka tänapäeval. V. I. Lenin lähtus selle probleemi lahendamisel ühiskonna arenemise seaduspärasustest. Kapitalistlikus ühiskonnas eksisteerib rahvussuhetes kaks objektiivset tendentsi: esiteks rahvusliku elu ärkamine, võitlus rahvusliku rõhumise vastu, rahvusriikide loomine; teiseks igasuguse rahvustevahelise suhtlemise arenemine ja tihenemine, rahvuslike vaheseinte lõhkumine, majanduselu, poliitika, teaduse jm. internatsionaalse ühtsuse loomine. Kuid rahvuste ärkamine ja lähenemine ei toimu siin võrdõiguslikkuse pinnal, vaid nõrgemate tugevamatele alistumise teel. Ebavõrdsus rahvuste vahel tekitab aga ägedaid kokkupõrkeid ja rahvuslikke vabadussõdasid rõhujate vastu.

V. I. Lenin töötas esimesena välja marksistliku partei rahvusprogrammi ja -poliitika. Ta näitas, et tööliisklassi liit rahvusliku vabastusliikumisega on prolettaarse revolutsiooni võidu ja rahvaste kapitalismi-ikkest vabastamise eeldus ja tähtsam tingimus. Lenin oli rahvaste võrdõiguslikkuse ja sõpruse poliitika innustaja ning selle vahetu rakendaja.

Rahvusküsimuse teaduslikku läbitöötamist alustas Lenin partei loomise ettevalmistustöö käigus. Tänu sellele fikseeriti juba partei esimeses programmis rahvusküsimuse lahendamise põhimõtted, mis leidsid Lenini hilisemates töödes loovat edasiarendamist terviklikuks vaadete ning seisukohtade süsteemiks. Sellel asjaolul oli erakordselt suur tähtsus, arvestades rahvusküsimuse aktuaalsust ja teravust Venemaa tingimustes ning kogu rahvusvahelisel areenil. Ilma teadusliku

rahvusprogrammi ja -teooriata poleks partei suutnud õigesti kindlaks määrata oma taktikat ja strateegiat võitluses proletariaadi diktatuuri ja sotsialismi eest, ellu rakendada proletaarse internatsionalismi printsiipe.

Rahvuspoliitika on NLKP poliitika lahutamatu koostisosa. Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni etapil allutas partei võitluse rahvusküsimuse lahendamise eest ülesandele kukutada isevalitsus, kaotada pärisorjuse jäänused ja täielikult demokratiseerida maa. Pärast isevalitsuse kukutamist sidus partei rahvusküsimuse juba vahetult sotsialistliku revolutsiooni saatuse ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise üritusega, nähes viimases ühtlasi rahvusküsimuse lahendamise peamist tagatist.

Rahvuslik rõhumine, niisamuti nagu palgatööjõu ekspluateeriminegi, on orgaaniliselt omane kapitalismile. Kodanlust huvitavad eelkõige tema enda klassihuvid ja kasum. Ta ei tagane millegi ees, kui aga saaks lahutada töölisi, õhutada viha vaenu rahvaste vahel. Kodanluse kõige südamelähedasemaks printsiibiks on «jaga ja valitse» printsiip.

Kommunistliku Partei leninliku rahvusprogrammi põhiprintsiipideks on rahvuste enesemääramine ja võrdõiguslikkus, eri rahvustest tööliste ja kõigi töötajate ühtekoondamine võitluses demokraatia ja sotsialismi eest, sotsialistlikule teele asunud rahvaste tihe poliitiline, sõjaline ja majanduslik liit, rahvaste faktilise võrdsuse tagamine nende majanduse ja kultuuri vaba arendamisega ühistel jõupingutustel.

Kommunistlik Partei levitas väsimatult proletaarse internatsionalismi ideid kõigi Venemaa rahvuste ja rahvaste hulgas, koondas neid suurvene tööliklassi ümber, vastandas rahvaste sõpruse ideoloogia mõisnike ja kapitalistide šovinistlikule ja natsionalistlikule ideoloogiale. Oktoobrerevolutsioonis näitas Kommunistlik Partei kogu maailmale, kuidas tuleb ühendada proletaarne liikumine ääremaade rahvusliku vabastusliikumisega ühise vaenlase — mõisnike ja imperiaalistliku kodanluse vastu.

Oktoobrerevolutsioon avas uue ajastu rahvussuhete ajaloos. Nõukogude võim kuulutas algusest peale otsekohe välja kõigi Venemaa rahvaste suveräänsuse ja võrdõiguslikkuse, nende täieliku enesemääramise õiguse, tühistas igasugused rahvuslikud ja rahvuslik-religioossed kitsendused ning eesõigused, tagas rahvusvähemuste ja etnograafiliste gruppide vaba arengu. Vabastatud Venemaa ääremaade rahvustest rajas üks osa iseseisvad Nõukogude vabariigid, ülejäänud aga otsustasid enesemääramise õiguse vene rahvaga ühinemise kasuks Venemaa Föderatsioonis.

Enne Oktoobrerevolutsiooni teatavasti ei taotlenud eesti kodanlus Eesti lahku-löömist Venemaa koosseisust. Pärast Oktoobrerevolutsiooni võitu, mis tagas eesti rahvale vabaduse, rahvusliku iseseisvuse ning suveräänse rahvusriigi Eesti Tööraha Kommuuni näol, tõstsid kodanlikud natsionalistid kilbile «Eesti iseseisvuse» loosungi. Rahvusvahelise imperialismi otsese sõjalise toetuse ja abi tõttu õnnestuski eesti kodanlikel natsionalistidel kägistada rahva suveräänne vabariik ning kehtestada oma reaktsiooniline diktatuur.

Eesti rahvas ei saanud sellega leppida. Ta jätkas rasket võitlust oma maa muutmise vastu võõramaise imperialismi poolasumaaks, kodanluse härrasriigi kukutamise ja Eesti Nõukogude Vabariigi taasloomise eest.

Pärast Kodusõda algas liikumine kõigi Nõukogude vabariikide ühinemise eest ühtseks liitriigiks. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamine 1922. a. detsembris kujunes leninliku rahvusprogrammi suurimaks võiduks ja koloniaalpoliitika tagajärgede ületamise, meie maa rahvaste ebavõrdsuse täieliku ületamise peamiseks tagatiseks.

Klasside antagonismi kadumisega kaovad vaenulikud suhted ka rahvuste vahel. Seda tõestasid esmakordselt ajaloos Nõukogude Liidu kogemused.

Siin sai iga rahva keel võimaluse vabalt väljendada mõtteid ja tundeid niihästi suulises kui ka kirjalikus vormis. Iga rahvuslik muusika hakkas kõlama täie häälega, iga rahvuslik värvi- ja plastikataju võis peegeldada sündmusi ja nähtusi. Sotsialism tagas selle, mida V. I. Lenin oli ette näinud rohkem kui viiskümmend aastat tagasi: «Sotsialism, organiseerides tootmist ilma klassirõhumiseta, kindlustades heaolu riigi kõigile liikmetele, annab sellega elanikkonna «sümpaatiale» täieliku voli ja just seetõttu kergendab ning hiiglasuurel määral kiirendab rahvuste lähenemist ja ühtesulamist.»¹

NLKP Keskkomitee teesides Vladimir Iljitš Lenini 100. sünni-aastapäevaks märgitakse, et enam kui saja meie maa sotsialistliku rahvuse ja rahvusgrupi baasil on tekkinud «printsipiaalselt uus, internatsionaalne ühendus» — nõukogude rahvas. Selle koostisosade (rahvuste ja rahvusgruppide) ühiskondliku elu kõikides valdkondades on tegemist rahvusliku ja internatsionaalsega, mis on omavahel tihedas dialektilises seoses. Kõige komplitseeritum on rahvusliku ja internatsionaalse vahekorralduslik sotsialistlike rahvuste kultuuride valdkonnas. Siin tuleb eriti ilmsiks rahvuslikult spetsiifiline, kulgeb hoogsalt rahvusliku ja internatsionaalse vastastikune põimumine. Internatsionaalse ja rahvusliku vahekorralduslikat kultuuride lähenemise ja vastastikuse rikastumise protsessis aitab mõista V. I. Lenini üldtuntud mõtteavaldus: «Üldine eksisteerib vaid üksikus, üksiku kaudu. Igasugune üksik on (nii või teisiti) üldine. Igasugune üldine on (osake või külg või olemus) üksikust.»² Kultuuride sotsialistlik sisu, mis peegeldab nõukogude rahva ühiseid huve ja eesmärke ning liidab kõigi NSV Liidu rahvaste kultuurid ühtseks nõukogude kultuuriks, väljendub rahvusliku vormi komponentides: keeles, rahvuslikus koloriidis, rahvuslikus spetsiifikas. Viimase all mõistetakse ajaloolisi ja looduslikke tingimusi, traditsioone, kombeid, inimeste psüühilise laadi erinevusi jne. Järelikult ei saa vastandada internatsionaalset rahvuslikule. Internatsionaalne ei asenda ega välista rahvuslikku, vaid tugineb sellele, eksisteerib rahvuslikus ja selle kaudu. Ja vastupidi: rahvuslik on internatsionaalse osa ning eksisteerib selle kaudu.

Kultuuride senise vastastikuse suhtlemise ja rikastumise tulemusena on toimunud olulised nihked mitte ainult nende sotsialistlikus sisus, vaid ka rahvuslikus vormis. Rahvuslik vorm koosneb tänapäeval mitte üksnes rahvuslikult spetsiifilisest, mida ei esine ühegi teise rahvuskultuuri vormis, vaid ka nendest ühistest internatsionaalsetest joontest, mis on loovalt omaks võetud teiste rahvuste esteetilisest pagasist.

Raske on mõõta seda sügavat vaimset mõju, mida on avaldanud eesti kultuurile V. I. Lenin, samuti Gorki, Majakovski, Šolohhov, Sevšenko, Šostakovič, Stanislavski, Rainis ja paljud teised vennasrahvaste suurkujud. Nendele kuulub eesti rahva intellektuaalses arengus silmapaistev osa.

«Sotsialistlike rahvuste arenemise ajaloolised kogemused näitavad», öeldakse NLKP programmis, «et rahvuslikud vormid ei tardu, vaid muutuvad, täiustuvad ja lähenevad üksteisele, vabanedes kõigest iganenust, mis on vastuolus uute elutingimustega.»³ Rahvuslikes vormides avarduv see osa, mis üksteiselt loovalt üle võetakse, ja aheneb teine, s. o. rahvusele ainuomane osa. Iga rahvuse kultuuri varasalv täieneb järjest rohkem teostega, mis omandavad internatsionaalse ise-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 300.

² V. I. Lenin, Teosed, 38. kd., 355.

³ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk. 106.

loomu. Nõukogude rahvastele on lähedane ja armas kõik ilus ja talendikas, mis näitab eredalt, veenvalt inimese üllaid jooni. Peamine kriteerium pole mitte see, mis keeles on teosed loodud, vaid see, kas need aitavad elada ja töötada paremini ja kaunimalt.

Internatsionaalne ühtekuuluvus on rahvaste tõelise rahvusliku arengu kõige kindlam tagatis. Sotsialistlik internatsionalism on uute omadustega internatsionalism, mitte lihtsalt teiste rahvaste ja nende kultuuride austamine, vaid ka lahutamatu ühtsuse tunnetamine. Ainult sotsialistlik internatsionalism suhtub tähelepanelikult rahvuslikesse tunnetesse ja kultuurisse. Säilib mitte ainult rahvuslik, vaid rahvuslikus areneb kõik see, mis on eluline, humaanne, progressiivne. See uue sisuga rikastatud internatsionalism on kõigi NSV Liidu rahvaste uus iseloomujoon, traditsioon, mis päevast päeva tugevneb.

Vennasvabariikide kunstimeistrite kõrval on ka paljud eesti kirjanikud ja kunstnikud tõetruult osanud esile tuua seda murrangulist ning olulist, mis on toimunud nende kaasmaalaste teadvuses ja hinges nõukogude korra ajal. Näiteks on P. Kuusbergi romaan «Enn Kalmu kaks mina» tugev hoop eestlaste «kaasasündinud individualismi» natsionalistliku kontseptsiooni pihta. Romaani peategelasest, rahvuslikult piiratud egoistist, kujuneb järk-järgult tõeline nõukogude patrioot, internatsionalist, kes jõuab veendumusele, et kodumaa tähendab hoopis midagi rohkemat kui kahtteist hektarit rabaaugu maad, maja kaskede all, naist ja lapsi.

Internatsionaalsete joonte tugevnemisele kunstis ja kirjanduses aitab kaasa asjaolu, et kunstimeistrid peegeldavad oma loomingus inimesi teistest rahvustest. Näiteks lõi kunstnik E. Einmann portreede sarja Kesk-Aasia, Taga-Kaukaasia ja Ukraina töötajatest. J. Smuul avas oma «Jäises raamatus» Antarktika-ekspeditsiooni paljudesse rahvustesse kuuluvate mehiste ja üksmeelsete inimeste üllad iseloomujooned.

Nõukogude rahvaste kultuuride internatsionaalse aluse tugevnemisel etendab tähtsat osa see, et meie maal järjest suureneb paljurahvuseliste kollektiivide arv. Nende kollektiivide kogemused on vaieldamatult tõestanud, et ühine töö ja võitlus loovad internatsionalistlikult meelestatud inimese.

Aga kas seetõttu, et kultuuride vastastikuse mõjutamise protsessis tugevnevad kõrvuti sisuga ka vormi ühised, internatsionaalsed jooned, ei tuleks juba lähemas tulevikus üle parda heita tuntud vormel: sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur? Kas on alust väitel, et nõukogude kultuuri vorm ei saa jääda rahvuslikuks? Vastused neile küsimustele võivad olla ainult eitavad. Missugused ka oleksid nihked, mis NSV Liidu rahvaste kultuuride sisus ja vormis aset leiavad, jääb vorm senikaua ikkagi rahvuslikuks, kuni eksisteerivad rahvused. Rahvuslike erinevuste, eriti keeleliste erinevuste kadumine on märksa pikaajalisem protsess kui klassipiiride kustutamine.

Ühised huvid ja esteetilised kriteeriumid ei välista rahvuslikku spetsiifikat, vaid eeldavad selle täielikku arvestamist. Kultuuride vastastikune rikastumine ei tähenda orjalikku matkimist, ühe kultuuri killukeste kunstlikku sisselükkimist teisesse. Internatsionaalse tungimine rahvuslikusse toimub rahvuslikus interpretatsioonis, kõige eredamate rahvuslike joonte säilides. Igasugune unifitseerimine, ajalooliselt kujunenud keskkonna spetsiifika ja inimeste psühholoogia ignoreerimine on teoreetiliselt paikapidamatu ja poliitiliselt kahjulik.

Mitte sel teel, et rahvuslik kunstlikult kõrvale tõrjutakse, vaid internatsionaalse aluse tugevnemise ja uute progressiivsete traditsioonide pinnal kujuneb kommunistliku ühiskonna kultuur.

Kultuuri rahvuslik vorm ei ole sotsialistliku sisu väline kest. «Vorm on olemuslik. Olemus on vormitud. Nii või teisiti ka olemuselt sõltuvalt...»⁴

Vorm ei ole sisu suhtes passiivne. Muutused vormis, nagu internatsionaalsete joonte tugevnemine, rahvuslikult spetsiifilise ahenemine jne., avaldavad kultuuri sisule aktiivset tagasimõju. Rahvuslik vorm võib niihästi sisu täielikku avamist soodustada kui ka sisu arengut pidurdama hakata.

Rahvuslikul vormil on kaks külge. Esiteks see külg, mis moodustab tema olemuse, s. o. edasiarendatud ja rikastatud minevik kui tuleviku lähtealus. Kuid selle kõrval on rahvuslikul vormil ka iganenud jooni. Paljude sajandite vältel kasvasid ekspluataatorid ja kirik rahvaid alistumise vaimus. Vastukaaluks sellele tugevnes rahvaste hulgas tendents osutada vastupanu rõhujatele, võita kätte vabadus. Kuid ometi jättis nimetatud asjaolu omad jäljed. Näiteks kõlavad paljud orjuse ja rõhumise aegadel loodud eesti rahvalaulud nukralt. Kas oleks õige säilitada seda rahvalaulude omapära kaasaegse eesti muusika spetsiifilise joonena? Uutes ajaloolistes tingimustes on inimestel teistsugune meeleolu ning nad loovad ja laulavad hoopis teistsuguseid laule.

Või teine näide. Tänu sellele, et Fr. R. Kreutzwald lõi «Kalevipoja» regivärsis, suutis ta eeposele anda mitte ainult rahvapärase vormi, vaid tabada ka rahva vaimulaadi, sukelduda tema mõtlemis- ja kujutlusviisisse. Kas oleks õige jagada nüüd Lauluisa veendumust, et regivärss on eesti luuleks kõige kohasem, vastab kõige paremini eesti keelele ja meelele? Regivärss ei jäänud ega saanudki jääda eesti ainsaks luulevormiks. Ja pole kahtlust, et nii mõnegi tänapäeval kasutatava luulevormi asemel hakatakse tulevikus nõukogude inimeste kunstilisi elamusi edasi andma hoopis teises rütmis ja meetrumis.

Internatsionaalsed jooned tugevnevad kultuurides eituse eitamise seaduse järgi, vana ümberkujunemise, selles progressiivse ja edasiviiva ärakasutamise alusel. Uus ei ole siin vanast lahutatud, vaid on sellega orgaaniliselt seotud. Lugupeidamine kuulsusrikka mineviku ja teiste rahvaste vastu inspireerib loomingulisi tundeid ja mõistust. Igati õigustatud on vaibumatu huvi selle vastu, missuguse tee on rahvad läbi käinud, missugused materiaalsed ja vaimsed rikkused on nad loonud, missugust osa on nad etendanud ühiskondlikes liikumistes. Ei tohi unustada ka, et suured kultuurimeistrid on alati oma isade vaimukoldest kaasa võtnud elava tule, mitte kustunud tuha. Tõeliselt rahvuslik on meie päevil see, mis progressiivsetele traditsioonidele tuginedes väljendab antud rahva vaimset rikkust ja on ühtaegu arusaadav ning lähedane teistele.

NSV Liidu rahvaste üksteisele lähenemine, nende vaimse palge ühiste kommunistlike joonte väljakujunemine on objektiivne, kuid mitte stiihiline protsess. Teaduse ülesanne on selle protsessi seaduspärasuste avastamine ning praktikale üha täiuslikumate vormide ja meetodite kättenäitamine. Viimastel aastatel on efektiivselt kasutatud väga mitmesuguseid kultuuride vastastikuse rikastamise vorme. Nende analüüs ja loetelu ei mahu aga enam käesolevasse kirjutisse.

Kultuurisaavutuste vastastikuse vahetamise intensiivistumisega kaugeneb üha rohkem aeg, millal kunstimeistrite loomingu tarbijateks, kvaliteedi hindajateks olid peamiselt vaid nende kaasmaalased. Praegu on tegemist kümnetesse miljonitesse ulatava üleliidulise (ja ka välismaise) auditoriumiga, paljurahvuselise lugejaskonnaga. See kohustab hoopis rohkemaks: tuleb joonduda üleliidulise ja maailma taseme järgi. NSV Liidu rahvaste kultuuride arengu see etapp, kus ühed olid peamiselt saaja, teised aga andja osas, on ammugi läbitud. Iga rahvas annab nüüd oma panuse nõukogude kultuuri varamusse. Paigaltammumine ükskõik missuguse kunstiliigi osas, ükskõik missuguses liiduvabariigis ei soodustaks kul-

⁴ V. I. Lenin, Teosed, 38. kd., lk. 129.

tuuride lähenemist, nende arengutaseme ühtlustamist. Vastupidi, see tekitaks ülalpeetava tunnet saaja poolel ja upsakust andja poolel.

Rahvaste lähenemine, nende kultuuride vastastikune rikastamine leiab aset ka kapitalismi tingimustes. Kuid siin toimub see reaktsiooniliste ringkondade poliitika pihtide vahel. Eesti Riigivolikogu «Deklaratsioonis Eesti astumise puhul Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu» öeldakse: «Ajal, kui eesti rahva kõige elulisemad huvid nõudsid kõige tihedamat ja kõigeekülsemat koostööd Nõukogude Liiduga, ehtas Eesti endiste võimalolijate klike rahva kahjuks kunstlikke müüre Eesti ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvaste vahele. Oma klassi kasuahnitsemise kitsarinnalistes huvides... ta püüdis kõigiti segada meie ja Nõukogude rahvaste vennalikku lähenemist...»

Kodanluse võimu aastatel tehti kõik selleks, et tööinimesi Nõukogude rahvaste kultuurist eemal hoida. Kodanlus levitas vennasrahvaste aadressil laimu, kasvatas vaenu nende elulaadi, kultuuri ja kommete vastu. Võltsitud ajaloofaktid olid kodanlike natsionalistide käes natsionalistliku ideoloogia levitamise tähtsaimaid vahendeid. Näiteks püüti tsarismi kuritegude eest veeretada vastutust vene rahvale tervikuna, ehkki vene töörahvas oli olnud kõige järjekindlam võitleja isevalitsuse vastu. Samal ajal aga suhtusid imperialistlikud suurriigid, kelle ees kodanlikud natsionalistid lõmitasid, eesti rahva kultuurisse üleolevalt ega tahtnud selle olemasolust teadagi.

Kodanluse võimu kukutamisega väljus eesti rahvas rahvuslikust isoleeritusest. Igaveseks tehti lõpp traataedadele ja natsionalistlikule propagandale, mis Eestit Nõukogude Liidust oli lahutanud. Hakati ületama nähtamatut piiri — keelepiiri, millest kodanliku korra tingimustes said jagu vaid üksikud eesti kirjanikud. J. Vares-Barbarus märkis tabavalt, et nüüd on maailm meile lahti Balti merest Vaikse ookeanini, Musta mere ja Doonauni lõunas, Põhjanabani Arktikas. Eesti rahvuskultuurile avanes tee kogu maailma.

Praegu seovad eesti rahvast vennasrahvastega tuhanded majanduslikud ja vaimsed sidemed, kogu nõukogulik elulaad, ühised võidud ja raskused, mured ja rõõmud. Me ei suuda enam ette kujutada, et noored ei saaks õppida teistes vabariikides, et meil puuduks võimalus kogemusi vahetada vennasvabariikide teadlaste, inseneride ja teiste spetsialistidega. Ei suudaks ette kujutada meie kultuuri-elu ilma vennasvabariikide kunstinäitustele, kirjandusteostele, filmide ja teatrietendustele. Me oleme kõige sellega juba niivõrd harjunud, et isegi ei märka selle ulatust ja uudsust.

Rahvusliku ja internatsionaalse vahekorra küsimused puudutavad ka keelesuhteid. NLKP viib järjekindlalt ellu oma programmi põhimõtet, mille eesmärgiks on «tagada ka edaspidi NSV Liidu rahvaste keelte vaba arenemise». On ju keel iga rahva kultuuri arendamise ja rikastamise põhivahend. Igal Nõukogude Liidu kodanikul on täielik vabadus rääkida ise ning kasvatada ja õpetada oma lapsi mis tahes keeles. Nõukogude võim ei luba mingisuguseid privileege, kitsendusi ega sundimist ühe või teise keele suhtes.

Samal ajal on mittevene rahvusest nõukogude inimestel kõrvuti loomuliku kiindumusega emakeelsesse tung vene keele omandamisele. Vene keel on muutunud Nõukogude Liidu rahvaste suhtlemise, üksteisele lähenemise, vastastikuse abistamise ja koostöö ühiseks keeleks. Vene keele tundmine soodustab kogemuste vahetamist, muudab igale rahvale ja rahvusgrupile kättesaadavaks kõigi NSV Liidu rahvaste ning maailmakultuuri saavutused. Ühtlasi on vene keele vahendusel kõigi nõukogude rahvaste kultuurisaavutused kogu maailmale kättesaadavad.

Keele arenemise protsessi nende aspektide ignoreerimine tähendaks meie paljurahvuselise maa tingimustes küsimuse olemuse mittemõistmist.

Nõukogude Liidu rahvaste lähenemise, nende kultuuride vastastikuse mõjutamise küsimusele ei saa läheneda lihtsustatult, võtta seda kui protsessi, mis toimub sirgjooneliselt, ilma vastuoludeta, ilma võitluseta. Paljude tingimuste kõrval, mis soodustavad lähenemist, on realselt olemas ka pidurdavaid asjaolusid, nagu rahvusliku piiratuse, endassesulgumise, rahvusliku upsakuse ja egoismi retsidiivid.

Ei tohi unustada, et hoolitsus rahvaste sõpruse tugevdamise, internatsionalismi printsiipide järjekindla elluviimise eest on lahutamatu seotud võitlusega reaktioonilise ideoloogia, rassismi, šovinismi ja natsionalismi avalduste vastu.

Kommunismi vaenlased teavad hästi, et natsionalismi haigus on väga nakkav. Natsionalism nüüdisaja tingimustes astub välja väga rafineeritud ja looritatud kujul. Rahvuslike huvide kaitsmise sildi all rünnatakse NLKP programmi, mis nägevat ette «väikerahvaste venestamise», rahvuslike erinevuste kaotamise jne. Natsionalistid, ükskõik millise rahvuse hulgast nad ka pärinevad, on alati püüdnud piirata rahvuskultuuri arengut selle enda raamidega. Sellise poliitika tagajärg on olnud rahva kultuurilise arengu aeglustumine ja nõrgenemine. Natsionalistid ei suuda ega tahagi asja teisiti ette kujutada, kui et üks kultuur tõrjub välja teise.

Imperialistlike ringkondade kõrval esineb tänapäeval veel teisigi internatsionalismi vastaseid, kes on valinud kahest loosungist, poliitilisest suunast, maailmavaatest — proletaarsest internatsionalismist ja kodanlikust natsionalismist — viimase. Rahvusvahelise töölis- ja kommunistliku liikumise lõhestajad revisionistide ja oportunistide killast ei taha arvestada V. I. Lenini hoiatust: «... Kes on asunud natsionalismi seisukohale, see jõuab loomulikult soovini ümbritseda oma rahvus, oma rahvuslik töölisliikumine hiina müüriaga, seda ei häiri isegi see..., et oma eraldamise ja killustamise taktikaga ta muudab nulliks kõigist rahvustest ja rassidest, kõiki keeli rääkivate proletaarlaste lähendamise ja ühendamise suure õpetuse.»⁵

Ajalugu on aga vastuvaidlematu tõestanud, et neid, kes ei taha arvestada seda Lenini hoiatust, tabab ikkagi lõpuks täielik läbikukkumine. Võidavad leninismi, internatsionalismi ideed.

Kommunismi avalike vaenlaste, samuti revisionistide jõupingutustele ei tohi lihtsalt käega heita. Siin taotletakse kaheksugust eesmärki. Rahvaste sõpruse idee kujutab endast kodanlikule maailmale tohutu purustusjõuga laengut. Nõrgendada seda laengut, diskrediteerida leninlikku rahvuspoliitikat — see on anti-kommunistide ja revisionistide peamine eesmärk. Peale selle rajatakse arvestused kergeusklikele, millegagi rahulolematutele inimestele: äkki läheb keegi õnge.

Süütuteks ei saa pidada ka üksikuid ebatäpsusi, puhuti koguni ebaõigeid seisukohti rahvussuhete valgustamisel meie endi keskkonnas.

Viimastel aastatel on näiteks märgatavalt kasvanud nõukogude rahvaste huvi nii iseenda kui ka üksteise arhitektuurimälestiste, kunstiajaloo, kirjanduse ajaloo jne. vastu. See on igati teretulnud nähtus. Nõukogude inimeste esteetiliste nõuete kasv, nende üldise kultuuri- ja haridustaseme tõus, turismi arenemine — kõik see võimaldab otsekui uuesti avastada meile pärandiks jäänud tohutuid kunstivarasid.

NLKP Keskkomitee sekretär P. Demitšev juhib aga õigustatult tähelepanu sellele, et vahel tuntakse minevikust pimesi vaimustust. See kasvab üle olematu romantilisteks unistusteks pöörduda tagasi vanasse aega — kuni kiindumuseni ebateaduslikesse, idealistlikesse ideedesse ja teooriatesse. V. I. Lenin

⁵ V. I. Lenin, Teosed, 6. kd., lk. 471.

õpetas, et igas sotsialismieelses rahvuskultuuris on tarvis osata eraldada minevikust jäänud terve, demokraatlik, tõeliselt väärtuslik reaktsioonilisest, mis takistab inimeste vaimset arenemist ja ideelist kasvatamist. Teisest küljest ei tohi lubada mitte mingisuguseid nihilismi ilminguid, kui jutt on rahvaste vaimse kultuuri progressiivsetest traditsioonidest.

Kui me viitame nõukogude inimeste sügavalt humaansetele omadustele, siis me ei arva, et need omadused on kaasa sündinud, vaid rõhutame ainult seda tõsiasja, et revolutsioonitormid, töö ja võitluse aastad on puhastanud nende hinge ja teadvuse vana korra saastast. Sotsialistlik revolutsioon sütitas nõukogude inimestes sügava ja tugeva tunde. See on nõukogude patriotism.

Nõukogude patriotismi jõu aluseks on proletaarne internatsionalism, kõigist meie maa rahvustest töötajate vennalik koostöö. Nõukogude patriotismis ühinevad harmooniliselt rahvaste progressiivsed rahvuslikud traditsioonid ja kogu NSV Liidu töörahva ühised huvid. Ükskõik millise vennasrahva saavutus on meie kõigi ühine saavutus, sest see tagab meie sotsialistliku elulaadi ja ideede võidu.

NLKP programmis rõhutatakse, et arendades nõukogude inimestes armastust oma isamaa vastu, lähtub partei sellest, et sotsialismi maailmasüsteemi tekkimisega kehahtub meie maa kodanike patriotism mitte ainult ustavuses oma kodumaale, vaid kogu sotsialistlike maade ühendusele. Sotsialistliku patriotismi ja sotsialistliku internatsionalismi orgaaniliseks osaks on ühtlasi proletaarne solidaarsus kõigi maade töörahvaga.

V. I. Lenin ütles. . .

(247. lk. järg)

(4) õppetöö teostamine tihedas seoses laste ühiskondliku tootliku tööga;

(5) kõigi õpilaste varustamine toidu, riiete ja õppeabinõudega riigi kulul;

(6) töötava elanikkonna kaasatõmbamine aktiivsele osavõtule rahvaharidustööst (rahvahariduse nõukogude arendamine; kirjaoskajate mobiliseerimine jne.);

või ad 2) (7) õpetajaskonna tihe side VKP agitatsiooni- ja propaganda-aparaadiga. (Teosed, 29. kd., lk. 111—112.)

● Vene demokraatliku vabariigi konstitutsioon peab kindlustama:

8. Elanikkonna õiguse saada haridust emakeeles, mis kindlustatakse selleks vajalike koolide loomisega riigi ja omavalitsusorganite kulul; iga kodaniku õiguse kõnelda koos-

olekul emakeeles; emakeele sisseadmine võrdsel alustel riigikeelega* kõigis kohalikes ühiskondlikes ja riiklikes asutustes; kohustusliku riigikeele kaotamise.

13. Kiriku lahutamise riigist ja kooli lahutamise kirikust; kooli täieliku ilmlikkuse.

16. Rahvaharidustöö üleandmise demokraatlike kohaliku omavalitsuse organite kätte; keskvoimu eemaldamise igasugusest vahelesegamisest kooliprogrammide kindlaksmääramisse ja õpetajate personali valikusse; õpetajate valitavuse vahetult elanikkonna enese poolt ja elanikkonna õiguse ära kutsuda mitesoovitavaid õpetajaid. (Teosed, 24. kd., lk. 435—437.)

● . . . Koolipoliitika on kõigist rahvustest töölistel ühesugune: emakeele vabadus, demokraatlik ja ilmlikkool. (Teosed, 20. kd., lk. 201.)

* Kursiivis laotu jäetakse uuest programmist üldse välja.

Rahvahariduse juhtimise leninlikud printsiibid*

F. G. PANATŠIN,

NSV Liidu haridusministri asetäitja

Käesolevas artiklis püütakse valgustada mõningaid Nõukogude riigiorganite ehituse ja praktilise tegevuse põhiprintsiipe, millel põhineb küllaltki mitmetahuline ja tihe koole juhtiv asutuste võrk.

Praegu on meie maal 202 000 üldhariduslikku kooli, kelle eesotsas seisab 300 000 direktorit ja nende asetäitjat — see võrdub revolutsioonieelse Venemaa õpetajate koguarvuga. Kooli direktorist, tema ettevalmistuse tasemest, kogemustest ja õpetajaskollektiiviga töötamise oskusest sõltuvad suurel määral õppe- ja kasvatus-töö kvaliteet, kooli kohta käivate partei ja valitsuse otsuste täitmine. Tõeline direktor on ühtlasi parim õpetaja ja nii oma pedagoogilise tööala kolleegide kui ka õpilaste otsene organiseerija, samuti on ta suurte õigustega juhtija-administraator ja ühiskonna- ning poliitikategelane. Oskustega direktor on kooli hing ja süda.

Peale direktori tegeleb haridussüsteemi organisatsioonilis-pedagoogilise ja teaduslik-metoodilise juhtimisega kenake hulk organisatsioone. Need on rajooni (linna) haridusosakond koos oma metoodikakabinetiga, oblasti (krai) haridusosakond koos õpetajate täiendusinstituudiga, vabariigi haridusministeerium koos mitmesuguste nõukogude, komisjonide ja instituutidega ning lõpuks üleliiduline ministeerium.

Kokku töötab haridusasutuste administratiivaparaadis umbes 32 000 inimest, neist 1700 NSV Liidu Haridusministeeriumis ja vabariiklikes haridusministeeriumides. Koolide töö edasine parandamine on võimatu ilma haridusorganite tööstiili, vormide ja meetodite täiustamiseta, juhtimise teaduslike aluste põhjaliku väljatöötamise ja elluviimiseta, range riikliku ja töödistsipliiniga kõikides juhtimise lülides, kollektiivse ja isikliku vastutusega.

Koos koolieelsete asutuste kasvatajate ja kasvandikega on meie süsteemis peaaegu 65 miljonit inimest, kes moodustavad 27 protsenti NSV Liidu rahvastiku üldarvust. Peaaegu kogu sirguv põlvkond 3.—17. eluaastani saab ühiskondliku kasvatus haridusministeeriumidele alluvates mitmesugustes asutustes ja koolides. Iga päev tuleb haridusorganitel lahendada keerulisi ja küllaltki erinevaid probleeme: laste õpetamine ja kasvatamine, koolide, lasteaedade ja teiste haridusasutuste varustamine õpikutega ja näitlike õppevahenditega; uute hoonete ehitamine ja olemasolevate remont, finantseerimine ja materiaalne kindlustamine, uute tehniliste vahenditega varustamine ja nende oskuslik kasutamine, laste toitlustamine, töö ja vaba aja organiseerimine; kaadri ettevalmistamine ja selle kvalifikatsiooni tõstmine, inspekteerimine, sidemete loomine ühiskondlike organisatsioonidega, perekondadega jne. Kõik see nõuab juhtivalt kaadrilt suurt vastutustunnet, vaadete ja tegevuse laiahaardelisust, head poliitilist ja teaduslikku ettevalmistust, kõrget kultuuri.

V. I. Lenin pidas juhtimist kõige raskemaks ja kõige tänuväärsemaks, «... sest alles pärast selle lahendamist (pea- ja põhjoontes) võib ütelda, et Venemaa on

* Lühendatult ajakirjast «Советская педагогика» 1970, nr. 2.

saanud mitte ainult nõukogude, vaid ka sotsialistlikuks vabariigiks.» (V. I. Lenin, Teosed 27. kd., lk. 216.)

Teadusliku koolijuhtimise tähtsus kasvab eriti seoses üleminekuga üldisele keskharidusele ja uutele programmidele.

V. I. Lenin töötas välja Nõukogude riigiorganite organiseerimise ja tegevuse tähtsaimad printsiibid, mis on täielikult rakendatavad koolijuhtimise kesk- ja kohaliku aparaadi tegevuses. Mitmed Vladimir Iljitši põhijäreldused ja juhtnõõrid on tehtud Vene NFSV Hariduse Rahvakomissariaadi, selle juhtkonna, kolleegiumi ja aparaadi tegevuse süstemaatilise analüüsi ja kontrolli alusel.

V. I. LENIN PIDAS LAIALDASTE TÖÖTAVATE MASSIDE OSAVÖTTU PEAMISEKS KÕIKIDE RIIGIJUHTIMISE ASUTUSTE ORGANISEERIMISEL JA NENDE TÖÖ TÄIUSTAMISEL. Ta kirjutas, et eksisteerib «imevahend», mis võimaldab ühe hoobiga kümnekordistada meie riigiparaati, mida ühegi kapitalistliku riigi käsutuses pole kunagi olnud ega saagi olla. «See imevahend on tööraha kaasatõmbamine... igapäevasele tööle riigi valitsemisel.» (V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 88.)

On täiesti loomulik, et need osavõtu vormid nõukogude kooli rajamise algetapil ei olnud ega saanudki olla kaasaegsed ega üldised, kuid nende tähtsust edaspidise ja kaasaegse haridussüsteemi arengus on raske ülehinnata. Oli vaja teadmisi ja kogemusi, et ühendada revolutsiooniline hoog, massiline demokratism kõrge kommunistliku asjalikkusega.

Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võidu tulemusena lammutati vana riigimasin ja purustati ka kõik vanad bürokraatlikud koolijuhtimise organid — rahvahariduse ministeerium koos oma aparaadiga, nn. Riiklik Rahvahariduse Komitee, mis kiratses andetu Ajutise Valitsuse juures, ning teised kesk- ja kohalikud ametkonnad.

Esimene nõukogude hariduse rahvakomissar A. V. Lunatšarski ütles ühel avalikul esinemisel: «Meie tahame tõelist rahvavõimu, see tähendab kogu võimu üleandmist rahvamassidele. Meie suund on selline, et suurendada elanikkonna huvi kooli vastu, saavutada, et õpetaja oleks valitav ja teda kontrolliks komiteedesse või nõukogudesse organiseerunud elanikkond.» (A. B. Луначарский о народном образовании. М., 1958, стр. 35.)

Rahvakomissaride Nõukogu leninliku dekreediga 26. juunist 1918. a. kinnitati Vene vabariigi esimene põhimäärus rahvahariduse organiseerimise kohta, mis nägi ette järgmised vormid laiade rahvahulkade, riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide osavõtuks hariduse juhtimisel.

Esiteks, Rahvahariduse Riiklikku Komisjoni, keda juhatas hariduse rahvakomissar, kuulus peale rahvakomissariaadi vastutavate töötajate ka kõrgemate seadusandlike ja täidesaatvate riigivõimuorganite, ametiühingu, noorsoo, mitmesuguste ühingute jne. esindajaid.

Teiseks, töötajate kaasatõmbamiseks haridustöö otseseks juhtimiseks valdades, maakondades, kubermangudes ja teistes administratiivsetes üksustes loodi vastavate haridusosakondade juures kontroll-nõuandeorganid — rahvahariduse nõukogud. Näiteks valla rahvahariduse nõukogu moodustati kõikide organisatsioonide ja asutuste esindajatest, kellel oli õigus saata oma esindajaid tööliste ja talupoegade saadikute nõukogudesse, samuti parimatest õpetajatest ja õpilastest (üle 14 a.).

Kolmandaks nähti ette ülevenemaaliste haridusala kongresside korraldamine. Kongressil pidi olema üldsuse lai esindus ja sellel pidi käsitletama uue kooli rajamise sõlmküsimusi. Peale selle arutati eluliselt tähtsaid haridusküsimusi talupoegade kokkutulekutel, tööliste ja lastevanemate koosolekutel, Nõukogude kongressidel, ametiühingutes jm.

Nende esimeste isetegevuslike organite kogemused polnud asjatud, kuigi nende tegevuses oli palju puudusi ja möödalaskmisi; hiljem nihutas elu esiplaanile teised vormid masside kaasatõmbamiseks hariduse juhtimisel. Praegu luuakse haridusnõukogud kõikide rajooni (linna), ringkonna, oblasti ja krai haridusosakondade ja autonoomsete liiduvabariikide haridusministeeriumide juures.

Leninlik printsip üldrahvalikust osavõtust riigivalitsemisel haridusorganitele kohandatuna on praegu sirguva põlvkonna õpetamise ja kasvatamise organiseerimise peajooneks.

NLKP programmis öeldakse: «Partei peab vajalikuks ka edaspidi arendada demokraatlikke **valitsemispõhimõtteid**. Valitavust ja esindusorganitele ning valijatele aruandmise kohustust tuleb järk-järgult laiendada kõigile riigiorganite juhtivatele töötajatele.» (Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Tallinn, 1963, lk. 96—97.)

NAGU KOGU NÕUKOGUDE RIIGIAPARAADI, NII ON KA KOOLIJUHTIMISE ORGANITE ORGANISEERIMISE JA TEGEVUSE TÄHTSAKS LENINLIKUKS PRINTSIIBIKS RAHVUSTE VÕRDÕIGUSLIKKUS. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus kindlustavad kõikide vahenditega Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates täieliku vabaduse igale Nõukogude kodanikule õpetada oma lapsi emakeeles või mingis teises keeles ega luba sealjuures mingisuguseid privileege, kitsendusi või vägivalda ning teevad otsustavalt lõpu kõigile moonutustele ja kõrvalekaldumistele sellest internatsionaalsest kursist.

Juba 1903. a. VSDTP II kongressil vastuvõetud esimeses partei programmis rõhutati õigust saada haridust emakeeles ning seda tehakse riigi- ja omavalitsusorganite kulul. V. I. Lenin kirjutas 1914. a., et bundistide, menševike-likvidaatõrite, narodnikute ja mitmesuguste väikekodanlike gruppide plaanile seavad marksistid vastu järgmise printsibi: «Rahvuste ja keelte kõige täielikum üheõiguslus, mis ulatub riigikeele vajaduse eitamiseni, kuid ühtlasi kaitsta ka rahvuste suurimat lähenemist, riigiasutuste ühtsust kõigi rahvuste jaoks, koolinõukogude ühtsust, koolipoliitika ühtsust...» (V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 262.) Need suurepärased leninlikud suunitlused olid aluseks kuulsale «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonile» (2. november 1917. a.).

Leninliku rahvuspoliitika ilmekaaks väljenduseks haridussüsteemi juhtimise valdkonnas on suure vene rahva vennalik abi kõikidele teistele meie maa rahvastele majanduse ja kultuuri arendamisel, oma intelligentsi, sealhulgas õpetajaskonna loomisel kõikides liidu- ja autonoomsetes vabariikides, autonoomsetes oblastites, rahvusringkondades ja rajoonides. Praegu on meie maal 205 pedagoogilist instituuti ja 408 pedagoogilist kooli, sealhulgas liiduvabariikides (välja arvatud Vene NFSV) 103 pedagoogilist instituuti ja 145 pedagoogilist kooli. Tegelikult valmistab iga liiduvabariik pedagoogilise kaadri ette oma jõududega. Haridusministeeriumide vastastikune abi seisneb põhiliselt vene keele ja emakeele õpetajate ettevalmistamises.

Liiduvabariikide juhtivad organid on kogu Nõukogude riigi eksisteerimise jooksul süstemaatiliselt koordineerinud ja kooskõlastanud hariduspoliitikat, kollektiivselt läbi töötanud rahvahariduse kardinaalsed küsimused ühistel ministrite (rahvakomissaride) ja teistel üleliidulistel nõupidamistel. Praegu on selleks NSV Liidu Haridusministeeriumi juures organiseeritud üldhariduslike keskkoolide nõukogu, kuhu kuuluvad kõikide liiduvabariikide haridusministrid.

Üleliidulise haridusministeeriumi loomine tugevdas veelgi sidemeid, samuti täpsustas liiduvabariikide õigusi ja funktsioone koolijuhtimise valdkonnas. Nagu varemgi, on liiduvabariikide haridusministeeriumidel eesõigus välja töötada koolielsete asutuste kasvatustöö programme, õppeplaanid algkoolidele, samuti ema-

keele ja rahvusliku kirjanduse, võõrkeele, vabariigi ajaloo, geograafia ja tööõpetuse programme ja õpikuid.

NSV Liidus ilmuvad õpikud 60 keeles. Näiteks möödunud aastal, arvestades ka koostatud originaalõpikuid ja õppevahendeid, samuti vene keelest rahvuskeeltesse tõlgitud, ilmus 2027 eri trükist üldtiraaziga 292 miljonit eksemplari.

Eesrindlike kogemuste paremaks tundmaõppimiseks korraldab NSV Liidu Haridusministeerium üleliidulisi või liiduvabariikide vahelisi nõupidamisi, konverentse, sümposioone ja seminare.

Liiduvabariikidel on teadusliku uurimise instituudid, õpetajate täiendusinstituudid, linna ja rajooni metoodikakabinetid, haridustöötajate majad, kirjastused, teaduslik-metoodilised ajakirjad ja õpetajate ajalehed.

Kõik see soodustab NSV Liidu rahvaste edasist lähenemist ja sõpruse tugevdamist nende vahel.

Kommunistlik Partei ei luba rahvuslike erinevuste ignoreerimist. Toetades iga rahva progressiivseid traditsioone, arendab partei ka edaspidi uusi, kõigile rahvustele ühiseid kommunismiehitajate revolutsioonilisi traditsioone. Selles suunas tuleb haridusorganitel teha järjekindlat, sihipärast loominguulist tööd. Tuleb toetada ja propageerida internatsionalistlikku vaimu haridustöö alal, tugevdada sõprust eri rahvusest laste vahel, pidada lepitamatut võitlust natsionalismi ja šovinismi igandite vastu. Realiseerida juhtivate organite pidevat abi ja nõuandeid on haridussüsteemi asutuste ja koolide püha kohus.

NÕUKOGUDE RIIGI ÜLESEHITAMISE JA TEGEVUSE ÜLDISEKS PRINTSIIBIKS ON DEMOKRAATLIK TSENTRALISM.

«Meie ülesandeks on praegu,» kirjutas V. I. Lenin artikli «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded» esialgses visandis, «viia ellu just demokraatlik tsentralism majanduse alal, tagada absoluutne harmoonia ja ühtsus niisuguste majanduslike ettevõtete funktsioneerimises nagu raudteed, post, telegraaf ja muud transpordivahendid jne., samal ajal aga eeldab tõesti demokraatlikus mõttes mõistetud tsentralism ajaloo poolt esmakordselt loodud võimalust mitte ainult kohalike iseärasuste, vaid ka kohaliku initsiatiivi täielikuks ja takistamatuks arenemiseks, eeldab ühise eesmärgi poole liikumise teede, meetodite ja vahendite mitmekesisust.» (V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 183.)

Sel leninlikul järeldusel on otsene seos NSV Liidu haridussüsteemiga. Demokraatliku tsentralismi printsiip lubab koolidega tehtavasse töösse maksimaalselt kaasa tõmmata lai rahvahulki, arvestamata paratamatuid erinevusi üksikute majandus- ja administratiivpiirkondade vahel, vältida üleliigset tsentraliseerimist, samuti selle alahindamist, pidada kinni nõukogude kooli ühtsuse printsiibi. Selle printsiibi alusel esineb haridusorganite kahekordne alluvus: ühelt poolt liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogu presiidiumile, nende valitsustele, kohalikele töörahva saadikute nõukogudele, ja teiselt poolt kõrgemalseisvatele organitele koolijuhtimise alal.

NSV Liidu valitsusorganite kompetentsi hariduse alal kuulub: haridussüsteemi arendamise riiklike ja perspektiivplaanide, selle materaal-tehnilise ja õppebaasi, tüüpõppeplaanide, üleliidulise tähtsusega ainete programmide ja õpikute, õpilaste materiaalse abistamise liikide ja normide kinnitamine; haridussüsteemi juhtivate organite üldise struktuuri, nende põhikirjade ja tüüp määrustike, õppe- ja kasvatusasutuste õppe-metoodiliste üldprintsiipide kindlaksmääramine, koosseisude määramine, personali töö normeerimine ja tasustamine; üleliiduliste autasude andmine; lepingute ja kokkulepete sõlmimine välisriikidega haridusküsimustes ning riigi esindamine vastavates rahvusvahelistes organisatsioonides.

NSV Liidu Haridusministeeriumi õigused, kohustused ja funktsioonid on fikseeritud NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitatud põhimääruses.

Ministeriumi peamiste ülesannete hulgas tuleks rõhutada esiteks — kohustust tagada kõikide temale alluvate koolide ning teiste õppe- ja kasvatusasutuste kaadri ettevalmistus, kvalifikatsiooni tõstmine ja koolide komplekteerimine kaadriga; teiseks — vajadust tõsta töö teadusliku organiseerimise ja juhtimise taset, suunata juhtivale tööle noori andekaid ja töökaid spetsialiste.

Liiduvabariikide õigused hariduse valdkonnas on väga suured. Nad kinnitavad oma hariduse arendamise perspektiiv- ja aastaplaanid, vajaduse korral avavad, reorganiseerivad või likvideerivad ükskõik millist tüüpi koole, koolieelseid või kooliväliseid asutusi, tagavad õppe- ja kasvatusasutuste juhtimise, töötavad välja ja tagavad haridusasutuste materiaalse baasi arengu, valmistavad ette õpetajate kaadrit ja annavad õpetajatele aunimetusi.

Koos sellega tuleb rõhutada, et tsentralismi idee oli, on ja jääb hädavajalikuks haridusala juhtimisel. V. I. Lenin märkis, et tsentralisatsioon põhiküsimuste lahendamisel on otstarbekas nii poliitilisest, majanduslikust kui ka organisatsioonilisest küljest.

Viies ellu demokraatliku tsentralismi printsiipi, pidas Kommunistlik Partei omal ajal edukat võitlust mitmesuguste äärmuslastega, pahempoolsete «detsistidega», «bürokraatide-tsentralistidega», «autonomistidega» jt.

Demokraatlikul tsentralismil ei ole midagi ühist dogmatismi ja formalismiga, bürokraatliku suhtumisega asjasse. V. I. Lenin rõhutas eriti: «Ei šabloneerimisei ega ühtlustamise ülaltpoolt ei ole midagi ühist demokraatliku ja sotsialistliku tsentralismiga. *Mitmekesisus üksikasjades, kohalikes iseärasustes, asjale lähene-mise meetodites kontrolli teostamise viisides...*» (V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 380.)

Sellest järeldus vajadus oskuslikult ühendada tsentralism ja detsentralism. Oleks olnud näiteks vale panna üleliidulisele haridusministeeriumile selliseid funktsioone, mis kuuluvad vabariiklikule haridusministeeriumile, — nagu näiteks kaadri paigutus, kvalifikatsiooni tõstmine ja õpetajate kaadri arvestus, koolide tegevuse vahetu operatiivne kontroll, õppeasutuste finantseerimine ja varustamine, kohalike kogemuste üldistamine ja levitamine jms.

Demokraatlik tsentralism väljendub samuti ainujuhtimise ja kollegiaalsuse, kollektiivsuse ja isikliku vastutuse õige vahekorra arvestamises. Näiteks kooli direktoril on ainujuhtimise õigus, kuid halb on see direktor, kes ei toetu õpetajaskollektiivile, õppenõukogule ja ühiskondlikele organisatsioonidele.

V. I. LENIN OPETAS, ET POLE VÕIMALIK JUHTIDA SOTSIALISTLIKKU ÜHISKONDA ILMA TEADUSLIKU PLANEERIMISETA, ILMA ARVESTUSE JA KONTROLLITA.

Hariduselu juhtimise nimetatud printsiip omandab erilise tähtsuse eriti praegu, mil üldhariduslikus koolis õpib ligi 50 miljonit inimest ja kool elab üle õppe- ja kasvatustöö ümberkorraldamise keerulist protsessi, mil täies ulatuses lahendatakse uue isiksuse — kommunistliku tulevikuinimese kujundamise ülesannet.

V. I. Lenin kirjutab, et pole võimalik töötada ilma plaanita pikemaks perioodiks. See juhi näpunäide omab otsest ühendust mitte ainult majandusega, vaid ka haridusega, kogu kaadri ühiskondlik-poliitilise tegevusega.

NLKP XXIII kongress, võtnud vastu rahvamajanduse arendamise viisaastaku direktiivid aastateks 1966—1970, kohustas kõiki partei ja nõukogude organeid põhjalikult parandama planeerimist. Uue planeerimise süsteemi ellurakendamine ja majanduslik stimuleerimine, teatati kongressil, — on üks põhiülesandeid lähemateks aastateks.

Haridusorganite praktika järgi koostatakse kuu-, kvartali-, poolaasta- ja aasta-plaanid ning perspektiivplaanid. Viimasel ajal on mitmetes haridusosakondades ja koolides eluõiguse saanud võrk- ja graafiline planeerimine.

Kogu õpetamise ja kasvatamise sisu määratakse kindlaks ja reguleeritakse planeerimise selliste liikide ja vormidega, nagu õppeplaan, programmid, üleliidulised ja vabariiklikud plaan-graafikud hariduse uue sisu juurutamise kohta. Kõikide haridusorganite esmaseks ülesandeks on nende plaanide õigeaegne ja kvaliteetne rakendamine.

Missugustele nõuetele peab vastama iga plaan? Eelkõige peab see olema koostatud partei poliitikat ja direktiivorganite otsuste vankumatut realiseerimist arvestades. Et oskuslikult planeerida, on vaja teada asja tuuma, seada eesmärgid ja leida põhilüli.

V. I. Lenin rääkis, et on vaja leida igal eri juhul ahela niisugune lüli, millest tuleb kogu jõuga kinni haarata, et kinni hoida kogu ahelat ja valmistada üleminekut järgmisele lülile. V. I. Lenin tuletas meelde, et lülide järjekord, nende vorm ja kinnitus, nende erinevus üksteisest sündmuste ajaloolises ahelas ei ole nii lihtsad ja nii primitiivsed nagu tavalises, sepa valmistatud ahelas.

Haridusorgani igasugune plaan peab olema eesmärgikindel, konkreetne, süstemaatiline ja järjekindel. Plaanis olgu tingimata näidatud ühete ja teiste ürituste täitmise tähtsused ja nende eest vastutavad isikud. Plaan, seda enam perspektiivplaan, on omalaadne tööhüpotees, mis vajab täiendamist ja täpsustamist praktilise kogemuse põhjal.

Väga tähtis on planeerida mitte ainult asutuse ja tema osakonna jaoks, vaid ka iga töölise ja iga päeva jaoks. Nimelt nii toimus V. I. Lenin. G. V. Tšitšerin, kellel oli võimalus lähemalt jälgida Vladimir Iljitši tegevust, meenutas: «Kus ta ka ei asunud, kogu tema töö, kogu tema päev oli alati rangelt, süstemaatiliselt ära jaotatud. Niisugune range süsteem valitses ka tema raamatutes, dokumentides ja üldse tema isiklikus elus.

Ka meie nõukogude töös oli ta range süstemaatilisuse õpetajaks. Ta nõudis alati, et iga asi oleks korras, et oleks rangelt kasutatud numeratsiooni. Ka selles suhtes õpetas ta seda, et pole väikseid küsimusi, et ka pisiasju ei saa ignoreerida, et töö range süstemaatilisus peab valitsema meie ürituse pisidetailides» (Воспоминания о В. И. Ленине. Госполитиздат, ч. 2, 1957, lk. 685).

Planeerimine nõuab tehtud tulemuste ranget arvestust ja teaduslikku analüüsi. Sotsialism, rääkis Lenin, — see on arvestus. Arvestus on lahutamatu seotud kontrolli organiseerimisega ja täitmise kontrolliga.

VK(b)P XI kongressil rõhutas Vladimir Iljitš Lenin eriti, et kogu töö nael ei seisne resolutsioonides, asutustes ega reorganiseerimises, vaid praktilises kontrollis. Täitmise kontrolliga peavad tegelema kõik, alates otsestest täitjatest, «haridusmasina kruvikestest», ja lõpetades kõrgemalseisvate isikutega — osakondade ja ministeeriumide juhtidega.

Kõikide juhtivate organite otsene kohus ja ülesanne on haridussüsteemi asutuste aparadi tegevuse range plaanipärasuse tagamine, nende struktuuri ratsionaliseerimine, töö efektiivsuse tõstmine üheaegselt ülalpidamiskulude vähendamisega, kogu haridussüsteemi planeerimise põhjalik parandamine.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse abinõudest asutuste aparadi täiustamise ja odavamaks muutmise kohta täitmiseks pööras NSV Liidu Haridusministeeriumi kolleegium oma aparadi ja kõikide haridusorganite tähelepanu vajadusele tõsta töökultuuri, lihtsutada koolivõrku, parandada õppe- ja kasvatustöö kvaliteeti, piirata nõupidamiste arvu, parandada tööd dokumentidega, organiseerida koolide tsentraliseeritud ja plaanipärasest majanduslikku teenindamist jms.

NÕUKOGUDE RIIKLUSE VÄÄRAMATUKS PRINTSIIBIKS ON SOTSIALISTLIK SEADUSLIKKUS. Nõukogude võimuorganite esmaseks ülesandeks pärast võimu võtmist pidas V. I. Lenin uute, sotsialistlike seaduste rakendamist.

V. I. Lenin kontrollis alati ja kõiges Nõukogude valitsuse seaduste ja otsuste täitmist. Seda nõudis ta ka teistelt, rõhutades, et «tuleb kõige tähelepanelikumalt valvata vähimagi korralageduse, vähimagi nõukogude võimu seaduste kohuse-truust täitmisest kõrvalekaldumise järele». (V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 517.) V. I. Lenin nõudis alati seaduserikkujate kõige karmimat karistamist. Ta märkis, et igasugune nõrkus, kõhklused ja sentimentaalsus oleks rängaks kuriteoks sotsialismi ees.

Kahjuks osa haridusorganeid ei järgi ja ei täida järjekindlalt neid V. I. Lenini näpunäiteid. Selle tõenduseks on faktid rahvamajandusplaanide täitmata jätmise kohta. Igal pool ei laabu 8-klassilise koolikohustuse täitmine. Mõnedes vabariikides, kraides ja oblastites ei täideta üksikute koolitüüpide arendamise plaane. Mitmetel objektiivsetel põhjustel on viimastel aastatel vähe rõhku pandud normatiivsete dokumentide väljatöötamisele, mis peaksid suunama ja reguleerima koolide tegevust. Sellepärast töötasidki NSV Liidu Haridusministeerium koos vabariiklike ministeeriumidega välja mitmed normatiivsed dokumendid ja saatis need haridusorganitele. Aktuaalseteks dokumentideks on metoodiline kiri ja soovitused ettevalmistuste käigust haridussüsteemis V. I. Lenini 100. sünni-aastapäevaks, kommunistlike ja töölispartei rahvusvahelise nõupidamise materjalide tundmaõppimise üldhariduslikus keskkoolis, dokument tähtaegadest koolide ülemineku kohta uutele õppeplaanidele ja programmidele jne.

Selline töö jätkub ka edaspidi. Endiselt on päevakorras keskkooli põhimääruse projekti läbivaatamine; eeskirjad töötavate noorte koolide kohta; õpilaste käitumise reeglid.

RIIGIAPARAADI TEGEVUSE PARANDAMISE VÄLTIMATUKS ÜLESANDEKS ON OSKUSLIK TÖÖ KAADRIGA. Kõigi riiklike organite, sealhulgas ka haridusorganite tegevuses on peamine organisaatorlik töö massides, töötajate õige valik, nende kontrollimine ja hindamine tehtu järgi.

Kaader on Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse otsustav jõud.

Haridussüsteemi asutustest käivad läbi kõik nõukogude inimesed, kõik tulevased rahvamajanduse spetsialistid. Kool paneb aluse kaadri formeerimisele. V. I. Lenin pühendas erakordselt palju tähelepanu, hoolitsust, jõudu ja aega tööle Hariduse Rahvakomissariaadi süsteemi ja kõikide rahvahariduse asutuste kaadriga.

N. K. Krupskaja meenutab järgmist. Vladimir Iljitš pööras suurt tähelepanu Hariduse Rahvakomissariaadi tööle, kutsus regulaarselt enda juurde uue, mingil määral vastutava töötaja, kes oli tulnud Hariduse Rahvakomissariaati, n.-ö. katsumus ta läbi igast küljest, esitas palju küsimusi, et saada pilti inimese ettevalmistusest.

V. I. Lenini initsiatiivil või tema isiklikul osavõtul suunati Hariduse Rahvakomissariaati paljud parteitöötajad: illegaalset tööd teinud bolševikud, elukutse- lised revolutsionäärid, samuti demokraatlikult meelestatud vanad spetsialistid.

V. I. Lenin õpetas, et juhtija-kommunist peab tõestama oma õigust juhtimisele sellega ja ainult sellega, et ta leiab endale ikka rohkem ja rohkem abilisi pedagoogide-praktikute hulgast, et ta oskab aidata neid töös, neid edutada, näidata ja arvestada nende kogemusi.

Toome mõningaid näiteid V. I. Lenini hoolitsusest Hariduse Rahvakomissariaadi ja tema aparadi töö eest. 29. oktoobril 1920. a. kirjutas V. I. Lenin A. V. Lunatšarskile kirja, milles ta soovitas luua hariduse rahvakomissari asetäitja ametikoht administratiiv-organisatsioonilistes küsimustes, osutas vajadusele luua tihedamad sidemed kõigi piirkondadega jm.

VK(b)P Keskkomitee pleenumil 26. jaanuaril 1921. a. otsustati moodustada komisjon eesotsas V. I. Leniniga Hariduse Rahvakomissariaadi reorganiseerimise plaani väljatöötamiseks.

Täites VK(b)P Keskkomitee Poliitbüroo otsust, kirjutas V. I. Lenin 2.—4. veebruaril 1921. a. Hariduse Rahvakomissariaadi põhimääruse projekti ja «VKP Keskkomitee direktiivid kommunistidele — Hariduse Rahvakomissariaadi töötajatele (seoses komissariaadi reorganiseerimisega)».

11. veebruaril 1921. a. kinnitas RKN Hariduse Rahvakomissariaadi põhimääruse.

Analüüsidest partei ja nõukogude organite poolteiseaastast tegevust pärast Nõukogude riigi moodustamist, ütles V. I. Lenin viiskümmend üks aastat tagasi partei VIII kongressil: «Kui tulevane ajaloolane kogub kunagi kokku andmed selle kohta, missugused rühmad Venemaal tegelesid valitsemisega need 17 kuud, missugused sajad, tuhanded isikud kandsid oma õlgadel kogu seda tööd, kandsid oma õlgadel maa valitsemise kogu uskumatut raskust, — siis keegi ei usu, et seda võidi saavutada nii vähese hulga jõududega.» (V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 138.)

Nõukogude võimu aastatel on tehtud suuri edusamme õpetajate kaadri ettevalmistamisel. Nõukogude õpetajad on sirgunud tööliste, talupoegade ja uue, sotsialistliku intelligentsi hulgast. Kõik nad on tihedalt seotud Kommunistliku Parteiga. Enam kui 700 000 õpetajat ja muud haridustöötajat on NLKP liikmed või liikmekandidaadid ja peaaegu 500 000 on kommunistlikud noored.

Tähelepanuväärsed muutused on õpetajaskond läbi teinud hariduse alal. Kui enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni kõrgema haridusega õpetajaid rahvakoolides ja teistes alamat tüüpi õppeasutustes peaaegu polnudki ning 1950/51. õppeaastal töötas meie maa kõikides koolitüüpides neid ainult 14 protsenti, siis 1969/70. õppeaasta alguseks kasvas nende arv peaaegu 50 protsendini. Seega suurenes kõrgema haridusega õpetajate arv viimase 10 aasta jooksul enam kui kolm (!) korda.

Nõukogude õpetajat iseloomustab edasipüüe. Ta on aktiivne marksismi-leninismi ideoloogia levitaja massides. On küllaldane kui öelda, et iga neljas partei propagandist on õpetaja. Ligi 700 000 õpetajat on ühingu «Teadus» liikmed. Ainuüksi 1968. aastal lugesid õpetajad noorsoo õpetamise ja kasvatamise teemadel 1 miljon 300 tuhat loengut. Praeguseks ajaks on loodud ja töötab NSV Liidu ligi 14 7000 rahvaülikooli, nendest enam kui 4000 pedagoogiliste teadmiste alal.

Õpetajad võtavad aktiivselt osa Nõukogude riigi valitsemisest. Nii on NSV Liidu Ülemnõukogusse valitud 22, liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogudesse 129, kohalikesse tööliste saadikute nõukogudesse enam kui 155 000 õpetajat.

Parimaks tunnistuseks partei ja valitsuse hoolitsusest rahvaõpetaja eest on neist parimatele antavad valitsuse kõrged autasud. Üleliidulisel õpetajate kongressil said 70 õpetajat meie maa kõrgema autasu — sotsialistliku töö kangelase nimetuse. 248 tuhandet on autasustatud NSV Liidu ordenite ja medalitega, 30 tuhandet on teenelise õpetaja nimetus, enam kui 233 tuhat õpetajat kannavad rinnamärki «Haridustöö eesrindlane».

Vaatamata edusammudele on haridusorganite töös suuri puudusi pedagoogilise kaadri koosseisu parandamisel ja paigutamisel. Kuni tänase päevani pole kõikidel õpetajatel eriharidust. Umbes 6 protsendil algklasside õpetajatel on üldine keskharidus, umbes 20 protsendil kesk- ja vanema astme õpetajaist ei ole lõpetatud kõrgemat õppeasutust. Eriti halvad on lood selles osas muusika, laulmise, joonistamise ja kehalise kasvatuse õpetajatega.

Õpetajate puudust tunnevad kõige rohkem maa kaheksaklassilised ja keskkoolid, kelle komplekteerimist raskendab pedagoogilise kaadri voolavus. Igal aastal lahkub VNFSV Euroopa-osa maakoolidest 8 protsenti ning Uraalide, Siberi ja Kaug-Ida piirkonnas 12 protsenti õpetajatest. Kirgiisi NSV koolidest lahkus ainuüksi kolme viimase aasta jooksul peaaegu poolteist tuhat õpetajat.

Seoses ainesüsteemi sisseviimisega neljandates klassides tuleb hoolikalt mõelda, kuidas paremini ära kasutada iga algklassi õpetajat. Seejuures on tarvis ette näha abinõud, mis võimaldavad ühtedele tööd aineõpetajana neljandates ja teisteski klassides, teistele — pioneerijuhtidena, kolmandatele — kooliinternaatide, pikapäevarühma, koolieelsete asutuste jne. kasvatajatena.

Veel pole kõik päris korras kooli juhtiva kaadriga — osal neist puudub vajalik haridus ja ettevalmistus. Mõnedes liiduvabariikides, kraides ja oblastites vahetatakse küllaltki tihti koolide direktoreid.

Mitte vähem tähtis pole kohalike haridusorganite, inspektorite ja metoodikute valik ja paigutus. Meie maal töötab rajoonilülis üle 10 000 metoodiku ja 15 000 inspektorit. See haridustöötajate grupp peab tagama koolide töös kõrge organisatsioonilise, pedagoogilise ja metoodilise taseme.

Inspektorite ja metoodikute valik ja paigutus, nende kvalifikatsiooni järjekindel tõstmine peab kogu aeg olema liiduvabariikide, kraide, oblastite, linnade ja rajoonide haridusorganite tähelepanu all.

NSV Liidu Haridusministeerium koos teiste liiduliste ja vabariiklike organitega töötab praegu välja ja rakendab mitmeid abinõusid juhtiva ja õpetajate kaadri paremaks ettevalmistamiseks ja nende kvalifikatsiooni tõstmiseks. Sellest tööst võtavad aktiivselt osa pedagoogilised instituudid ja pedagoogilised koolid, kõik 169 õpetajate täiendusinstituuti, linnade ja rajoonide metoodikakabinetid.

NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia juurde loodi 1969. a. teaduslik-pedagoogilise kaadri kvalifikatsiooni tõstmise instituut. Korraldatakse üleliidulisi seminare haridusministritele ja peaaegu kõikidele ministeeriumide valitsuste (osakondade) juhtijatele ja õpetajate täiendusinstituutide direktoritele.

RIIGIPARAADI EDUKA TÖÖ PÕHIALUSEKS ON PARTEILINE JUHTIMINE. Üleliidulisel õpetajate kongressil öeldi täie õigusega kõigi nõukogude õpetajate nimel: «Partei juhtimises peitub meie jõu allikas, nõukogude kooli kogu edu pant.» (Материалы Всесоюзного съезда учителей. М., изд-во политической литературы, 1968, lk. 62.)

Haridusprobleemid on alati olnud Kommunistliku Partei ja tema kongresside tähelepanu keskpunktis.

Partei Keskkomitees vaadatakse süstemaatiliselt läbi nõukogude kooli puudutavaid küsimusi. See on tunnistuseks partei pidevast hoolitsusest kooli eest.

Isegi Suure Isamaasõja rasketel aastatel võtsid VK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu RKN vastu mitmeid rahvahariduse kohta käivaid ajaloolisi dokumente.

NLKP XXIII kongressil seati suurim ajalooline ülesanne hariduse valdkonnas — täieliku keskhariduse kindlustamine kogu sirguvale põlvkonnale.

Programmiline tähtsus on partei otsusel abinõudest üldharidusliku keskkooli töö edasise parandamise kohta.

Ainuüksi 1969. a. võttis NLKP Keskkomitee vastu otsused NSVL Pedagoogika Akadeemia põhiliste suundade ja tegevuse, ettevalmistusteaduskondade (osakondade) moodustamise kohta kõrgemate õppeasutuste juurde j.m.

Nõukogude kooli tegevus on kohalike parteiorganite, partei-algorganisatsioonide, sealjuures mitte ainult mitmesuguste õppeasutuste, vaid ka paljude ettevõtete, kolhooside ja sovhooside pideva tähelepanu keskpunktis.

Kommunistlik Partei võtab oma ridadesse parimaid õpetajaid ja teisi haridustöötajaid. Nüüd on peaaegu iga kolmas õpetaja NLKP liige. Paljud õpetajad on rajoonide, linnade, oblastite, kraide komitee ja liiduvabariikide keskkomitee liikmed.

NLKP Keskkomitee peasekretär L. I. Brežnev ütles üleliidulisel õpetajate kongressil, et meie maal on õpetajakutse rahva poolt kõige enam austatud ja lugupeetud ja et kooli küsimus — see on partei ja riigi küsimus.

Nõukogude riigiaparaadi loomise ja selle töö leninlikud printsiibid on kõiki-
dele rahvahariduse organitele töö teadusliku organiseerimise aluseks.

Leninlike juhtimisvormide ja meetodite omandamine nõuab meie töötajailt
ühiskonnateaduste põhjalikku omandamist. Kasvab pedagoogikateaduse, eriti
koolikorralduse tähtsus.

NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia, liiduvabariikide teadusliku uurimise ins-
tituutide, pedagoogiliste instituutide ja õpetajate täiendusinstituutide uurimistöös
omandavad suure tähtsuse sellised probleemid, nagu haridussüsteemi juhtimise
põhilised teoreetilised printsiibid, sotsiaalne prognoosimine ja planeerimine hari-
duse alal; küberneetika ja informatsiooni osa haridusala juhtivates organites;
majandus ja haridus; tööpsühholoogia inspektorid; juhtimistöö kultuur haridus-
organites.

Õppida V. I. Leninilt ja parteilt, kõrvalekaldumatult järgida nende üleskutseid
ja näpunäiteid, alati tunda elu pulssi ja aja käsku — see ongi universaalne võti
teadusliku juhtimise kõikide «saladuste» avastamisel.

V. I. Lenin ütles. . .

● . . . Nüüd me peame üles kas-
vatama uue pedagoogide, õpetajate
armee, kes peab olema tihedalt se-
tud parteiga, tema ideedega, peab
olema tema vaimus kasvatatud, peab
tõelishulki endaga kaasa tõmbama,
neid kommunismi vaimus kasva-
tama, äratama neis huvi selle vastu,
mida teevad kommunistid. (Teosed,
31. kd., lk. 336.)

● Opetajate armee peab seadma
endale hiiglasuured ülesanded hari-
dustöö alal ja peab eeskätt saama
sotsialistliku haridustöö peamiseks
armeeks. . . Ei tohi piirduda kitsa
õpetajategevuse raamidega. Ope-
tajaskond peab ühte sulama kogu
võitleva töörahva massiga. Uue
pedagoogika ülesanne on siduda
õpetajategevus ühiskonna sotsialist-
liku organiseerimise ülesandega.
(Teosed, 27. kd., lk. 410.)

● Haridustöölistele ja kommu-
nistlikule parteile kui võitluse avan-
gardile peab olema põhiülesandeks
— aidata kaasa töörahva hulkade
kasvatamisele ja neile hariduse and-
misele, selleks et jagu saada vana-
dest harjumustest, vanadest tava-
dest, mis on jäänud meile pärandu-
seks vanalt korralt, eraomandusli-
kest tavadest ja harjumustest. . .
(Teosed, 31. kd., lk. 333.)

● . . . Meie haridustööliste üles-
andeks on läbi viia see massi ümber-
kujundamine. Massi huvi hariduse
ja kommunismi tundmise vastu,

tema tung hariduse ja kommunismi
tundmise poole, mida me näeme, on
selle pandiks, et me tuleme ka siin
võitjaks, ehkki vahest mitte nii
ruttu kui rindel, võib-olla suure-
mate raskustega, mõnikord aga ka
lööasaamistega, kuid lõppude lõ-
puks jääme võitjaks meie. (Teosed,
31. kd., lk. 338.)

● Ma arvan, et koolivälise hari-
dustöö tegelastel lasub raske üles-
anne. Parteitöös me oleme välja töö-
tanud oma meetodid masside laial-
daseks mõjutamiseks, kuid need tu-
leb ühendada kultuurhariduslike
meetoditega, sealhulgas koolis ra-
kendatavate ja eriti koolivälise töö
meetoditega. (Teosed, 28. kd., lk.
408.)

● . . . Me ei hoolitse või hoolit-
seme väga puudulikult selle eest, et
tõsta rahvakooliõpetaja sellele kõr-
gusele, milleta ei saa olla juttugi
mingist kultuurist. . . (Teosed, 33.
kd., lk. 423.)

Rahvakooliõpetaja tuleb meil tõs-
ta niisugusele kõrgusele, millisel ta
kunagi pole seisnud, ei seisa ega
saagi seista kodanlikus ühiskonnas.
See on tõde, mis ei vaja tõestamist.
Seda olukorda peame taotlema süs-
temaatilise, järjekindla ja visa
tööga nii rahvakooliõpetaja vaimsel
arendamisel kui ka tema igakülgset
ettevalmistamisel tema tõesti kõrge
kutse jaoks ja — mis peasi, veel ja
veel kord peasi — tema ainelise
olukorra parandamisel. (Teosed, 33.
kd., lk. 424.)

Erilise hoole ja tähelepanu osaliseks on saanud Nõukogude riigis õpetaja, kellest eelkõige oleneb sirguva põlvkonna maailmavaatelise ja moraalse palge kujundamine, talle sügavate ja kindlate teadmiste andmine koos oskusega neid teadmisi tegelikus elus kasutada.

Aruandekõnes Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIII kongressile andis NLKP Keskkomitee peasekretär L. I. Brežnev nõukogude kooli ja õpetajate tööle kõrge hinnangu. Muu hulgas ütles ta: «Partei ja rahvas suhtuvad sügava lugupidamisega ja hoolitsusega nõukogude õpetajasse, kes annab kogu jõu ja teadmised, kogu südamesoojuse laste õpetamiseks ja kasvatamiseks.»¹

Õpetajaskonnast on suures osas sõltuvad rahvahariduse tase ja rahva ideelis-poliitiline teadlikkus. Sellele tõsiasi viitas V. I. Lenin juba 1909. aastal kirjas Capri parteikooli õpilastele. Ta kirjutas: «Igas koolis on kõige tähtsam loengute ideelis-poliitiline suund. Mis määrab selle suuna? Tervenisti ja eranditult *lektorite koosseis*. ... Ei mingisugune kontroll, ei mingisugused programmid jne. pole absoluutselt võimalised muutma seda õppetöö suunda, mille määrab lektorite koosseis. Ja ei kunagi ega kusagil maailmas ükski endast lugupidav organisatsioon, fraktsioon või rühm *ei võta endale* vastutuse jagamist kooli eest, mille suund on juba ette määratud lektorite koosseisuga, kui see suund on vaenulik.»²

Niisiis peab V. I. Lenin õpetuse sisu otseselt sõltuvaks sellest, kes õpetavad ja kuidas, missuguse ideelise suunitlusega nad õppuritele õppematerjali esitavad. Eeltoodud ütlusest selgub ka, et õppeprogrammide progressiivsus ei garanteeri eesrindlike töötulemusi isegi järjekindla kontrolli korral, kui õpetajatena tegutsesid proletariaadi klassihuvidele vaenulike vaadetega isikud. Seepärast on õpetajate kaadri parteiline valik ja pidev suunamine oluline eeldus oodatavate resultaatide saavutamiseks õppe- ja kasvatustöös.

Heites pilgu ajalukku, näeme, et just intelligentsi — sealhulgas ka õpetajakonna — kaasatõmbamine sotsialistlikku ülesehitustöösse oli keerukas ülesanne, aga sealjuures edasilükkamatu ja vajalik. Teoses «Nõukogude võimu edusammud ja raskused» kirjutas V. I. Lenin: «Vanad sotsialistid-utopistid arvasid, et sotsialismi saab üles ehitada teiste inimestega, et nad kõigepealt kasvatavad ülès väga paid, puhtukesed, suurepäraselt väljaõpetatud inimesed ja hakkavad neist sotsialismi ehitama. Me oleme alati naernud ja ütelnud, et see on titemäng, et see on sotsialismiga koketeerivate õrnade preilikeste ajaviide, mitte aga tõsine poliitika.

Meie tahame sotsialismi üles ehitada nendest inimestest, keda kapitalism on ülès kasvatanud, ära rikkunud, demoraliseerinud, kuid see-eest ka võitluseks ka-

¹ L. I. Brežnev, Aruandekõne NLKP XXIII kongressile. Tallinn, 1966, lk. 86.

² V. I. Lenin, Teosed, 15. kd., lk. 433—434.

V. I. Lenin õpetajast

E. TOMASSON

rastanud. ... on olemas ka teaduse, tehnika spetsialistid, kes kõik on kodanlikust maailmavaatest täiesti läbi imbunud. ... Mis puutub rahvamajandusse, siis kõik agronoomid, insenerid, õpetajad — kõik nad on pärit varakast klassist; nad ei ole ju taevast kukkunud! Varanduseta proletaarlane masina tagant ja talupoeg adra tagant ei saanud ülikooli läbi teha ... Teadus ja tehnika — rikkaste jaoks, varakate jaoks; kapitalism annab kultuuri ainult vähemuse jaoks. Meie aga peame sellest kultuurist üles ehitama sotsialismi. Teist materjali meil ei ole. ... meil on kodanlikud spetsialistid ja rohkem mitte midagi. ... Sotsialism peab võitma, ja meie, sotsialistid ja kommunistid, peame tegudega tõestama, et me suudame sotsialismi üles ehitada nendest ehituskividest, sellest materjalist, suudame sotsialistlikku ühiskonda üles ehitada proletaarlastest, kes said osa kultuurist vähesel hulgal, ja kodanlikest spetsialistidest ...

On vaja võtta kogu kultuur, mille kapitalism on jätnud, ... kogu teadus, tehnika, kõik teadmised, kunst. Ilma selleta meie ei saa üles ehitada kommunistliku ühiskonna elu. See teadus, tehnika, kunst aga on spetsialistide kätes ja nende peades.»³

Samas väidab V. I. Lenin tuntud tõsiasja, et osa spetsialistide on meid reetnud, asunud sabotaaži teele. Ainuüksi vägivallaga neist võitu ei saa ja ka kuldse keskte taotlemine on utopiline unistus. Kompromissi taotlejaid nimetab V. I. Lenin koguni meie kõige õelamateks ja ohtlikumateks vastasteks. Vägivalla kõrval soovib ta vastukaaluks kodanlike spetsialistide sabotaažiaktidele asetada proletaariaadi organiseeritus, distsipliin ja moraal.

Edasi kaalutleb V. I. Lenin võimalust, kas mitte kodanlikud spetsialistid üldse kõrvale heita, nende teenetest loobuda. Ja vastab ise: «Sadu tuhandeid ei saa kõrvale heita! Ja kui me heidaksimegi nad kõrvale, siis lööksime endal jalad alt. ... On vaja mitte kõrvale heita, vaid vastupanu murda, valvates nende järele igal sammul, tegemata mingisuguseid poliitilisi järeleandmisi, ...»⁴

Seega näeme, et V. I. Lenin pidas möödapääsmatuks kodanlikus ühiskonnas ettevalmistuse saanud intelligentsi — ka õpetajate — ärakasutarnist uue ühiskonna ülesehitamisel, ent ta juhtis samaaegselt tähelepanu vajadusele seda teha ilma poliitiliste kompromissideta, proletariaadi organiseeritud juhtimise, suunamise ja kindla kontrolli all, mis võimaldaks ühelt poolt ennetada sabotaažiakte, teiselt poolt aga annaks taoline koostöö vanale spetsialistide kaadrile ettekujutuse neist progressiivsetest ülesannetest, mis uues ühiskonnas lahendamist ootavad, ja niiviisi intelligentsi paremiku sotsialismi-ideedega nakatada.

Õpetajate paremiku kaasatõmbamist sotsialismi ülesehitamisse pidas V. I. Lenin erakordselt tähtsaks, sest tema ütluse järgi just õpetajaskond on see jõud, kes on suuteline võitlema massides levinud kodanlike eelarvamuste vastu.⁵ Kahtlemata on see õige, sest ühiskonnas ei leidu teist nii arvukat intelligentsi kategooriat, kellel on nii vahetu kontakt laiade rahvahulkadega.

Elu näitas, et aeg ja osavõtt praktilisest sotsialistlikust ülesehitustööst tõi kaasa murrangu õpetajate suhtumises nõukogude võimuse. Õpetajate-internatsionalistide ülevenemaalisel kongressil 5. juunil 1918 märkis V. I. Lenin oma kõnes sõnaselgelt: «... õpetajaskond, kes varem aeglaselt hakkas nõukogude võimuga koos töötama, veendub nüüd üha rohkem selles, et see koostöö on vajalik.»⁶

Noor Nõukogude riik ei saanud rahulduda asjaoluga, et taoline veendumus õpetajaskonnas aegapidi kujuneb. Oli vaja seda protsessi forsseerida. Oli tarvis

³ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 51—52.

⁴ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 55.

⁵ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 337.

⁶ V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 410.

saavutada seda, et mitte ainult osa õpetajaskonnast, vaid õpetajaskond tervikuna asuks toetama Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse poliitikat rahvahariduse nõukoguliku süsteemi korraldamisel, seda enam, et töölisklass üha suuremas ulatuses muutus teadlikuks hariduse osast ühiskonnas, taotles teadmisi ja oli veendunud, et ebaedu sotsialismi ülesehitamisel on otseselt sõltuv hariduse puudulikkusest, teadmiste vähesusest. Ja V. I. Lenin märgib, et nüüd tuleb otsus õpetajaskonna kohta langetada selle järgi, kuidas nad tegudes kaasa aitavad kultuurilisest mahajäämusest vabanemiseks. Ta ütleb: «Kõik, kes tunnevad rahvale kaasa mitte sõnades, vaid tegudes, parim osa õpetajaskonnast, kõik tulevad appi, — ja see on meile kindlaks tagatiseks, et sotsialism võidab.»⁷

V. I. Lenin õpetab ka, et õpetajaskond ei või irduda massidest ega sulguda kooli nelja seina vahele, piirdudes vaid oma otsese kutsetööga. Õpetaja tegevussfäär peab olema märgatavalt laiem. Õpetaja on eelkõige rahvavalgustaja ning seepärast seisavad sotsialistlikus ühiskonnas õpetajate ees hiiglasuured ülesanded, et vabastada elu ja teadus kapitalile allumisest ja muuta see relvaks töörahva käes. Õpetajatele-internatsionalistidele peetud kõnes toonitas V. I. Lenin, et õpetaja peab minema rahvahulkadesse propagandaga, sest see tee viib proletariaadi ja õpetajaskonna ühisele võitlusele sotsialismi eest.⁸

V. I. Lenin on korduvalt märkinud, et saavutused kultuuri alal ja ideoloogilise murrangu saavutamine teadvuses pole üleöö teostatavad ülesanded, vaid pikaajalise, visa ja süsteemipärase töö vilid ja et see võitlus uute ideede eest õpetajate seas põrkab vastuseisule, vaenulikkusele. Oma kõnes hariduse ja sotsialistliku kultuuri alal töötajate I ülevenemaalisel kongressil 31. juulil 1919. aastal ütles ta: «...ei pannudki meid sugugi imestama ka see kestev visa võitlus, mis toimus õpetajaskonna hulgas, kes algusest peale kujutas endast organisatsiooni, mis määratu suures enamuses, kui mitte tervikuna, seisis nõukogude võimule vaenulikul platvormil. Me nägime, kuidas järk-järgult tuli vanadest kodanlikest eelarvamustest jagu saada ja kuidas sellel õpetajaskonnal, kes oli tihedalt seotud tööliste ja töötava talurahvaga, kuidas tal tuli võitluses endise, kodanliku korra vastu kätte võita endale õigused ja rajada endale teed selleks, et tõeliselt läheneda töörahva massidele, tõeliselt mõista toimuva sotsialistliku revolutsiooni iseloomu.»⁹

V. I. Lenin rõhutas, et partei on eluliselt huvitatud kogu õpetajaskonna koostööst nõukogude võimuga ning selle nimel tuleb lugeda õigeks parandamatult reaktsiooniliste õpetajate kõrvaldamist pedagoogiliselt töölt, sest ainult nii «...tagatakse kommunistlike põhimõtete (poliitika) kohusetruu elluviimine.»¹⁰

Süvenedes neisse V. I. Lenini ütlustesse, täheldame, et V. I. Lenin ei pea õpetajaskonna ümberkasvamist sugugi kergesti lahendatavaks ülesandeks. Vastupidi, ta on veendunud selles, et ühest osast vana kooli kaadrist, nimelt neist, kelle vaated on kivilinenud, kes oma poliitilisi tõekspidamisi revideerida ei taha, tuleb nõukogude koolil lahti öelda, kuid et enamik õpetajatest võtab oma senised poliitilised tõekspidamised luubi alla, hindab need ümber. Ümberkasvamise protsess toimub järk-järgult, aegamööda ja sealjuures teravas klassivõitluse õhkkonnas õpetajaskonnas eneses. Klassivõitluse tulemuseks on vaadete kristalliseerumine ja omakorda selle resultaatiks, et õpetajaskond oma suures enamuses leiab koha sotsialismi ehitavas ühiskonnas, aitab kaasa, vastavalt võimetele, selle ülesehitamisele. Õpetajate peamine teene seisneb laiade rahvahulkade haridustaseme tõstmises.

⁷ V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 410.

⁸ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 495—496.

¹⁰ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 92.

Elu näitab, et V. I. Leninil oli õigus, kui ta väitis, et sotsialismi ülesehitamise käigus proletariaat kõrvaldab vaid «need intelligendid, kes on parandamatult kodanlikud, ümber kujundades, ümber kasvatades, endale allutades kõhklejaid, tõmmates järk-järgult üha suurema osa neist enda poole».¹¹

V. I. Lenin soovib õpetajaskonna selekteerumisprotsessi kiirendamiseks mitte pilduda pealtvaatamisega neil, kel lasub vastutus uue ühiskonna ülesehitamise eest. Ta peab siinkohal silmas eelkõige parteitöötajaid. Ta soovib viimastel olla pidevas otsija olukorras, läbi proovida sadu, tuhandeid uusi võitlusvõtteid ja -viise, et neist sobivaid laial rindel rakendada.¹²

Paralleelselt pedagoogide vana kaadri ümberkasvatamisega pidas V. I. Lenin väga oluliseks uue, nõukoguliku õpetajate kaadri ettevalmistamist.¹³ Ja siit ker- kib automaatselt uus probleem: kuidas uut ja vana pedagoogide kaadrit liita? Ka selle ülesande lahendamisel loodab V. I. Lenin parteitöötajate abile, pidades neid õpetajate praktilise tegevuse suunajaiks ja juhtijaiks.

Teovõimsaid pedagoogilisi kollektiive kujundada peab V. I. Lenin kõige otstarbekamaks sel teel, et rakendataks õpetajaid lahendama parteiliselt tähtsaid üles- andeid, sest, nagu ta märgib, just sajad tuhanded õpetajad on see aparaat, «kes peab tööd edasi viima, mõtteid äratama, võitlema nende eelarvamuste vastu, mis veel siiaaani masside hulgas esinevad. Kapitalistliku kultuuri pärand, selle kul- tuuri puuduste ulatuslik levik õpetajate massis, kes nende puuduste olemasolu tõttu ei saa olla kommunistlik, ei või siiski takistada nende õpetajate võtmist poliitharidustöö tegijate ridadesse, sest neil õpetajail on teadmisi, ilma milleta meie oma eesmärgile jõuda ei saa.»¹⁴ Edasi juhib ta tähelepanu vajadusele nakatada õpetajaskond arusaamaga sellest, et see töö, mida kommunistid teevad, on mää- ratu suur ning et selle töö tulemusena saavutatakse, et rahvamass, keda kapita- lism maha surus, jõuab õigele teele, mis viib sotsialismile.¹⁵ Parteitöötajate, noorte nõukogude pedagoogide ja vanade spetsialistide ühine eesmärk on seejuures, et poliitharidustöö tulemusena «... rahvas võtaks tegelikult omaks meie propaganda, meie juhtnöörid, meie brošüürid ja et selle tulemuseks oleks rahvamajanduse paranemine».¹⁶

Tõhusaid näpunäiteid õpetajatele tööks nõukogude koolis annab V. I. Lenin kõnes, mille ta pidas Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongres- sil 2. oktoobril 1920. aastal. Selles kõnes andis V. I. Lenin terava kriitika tsaari- aegse kooli õppemeetoditele, nimetades vana kooli drilli ja tuupimise kooliks, mis koormas õpilaste mälu raamatulike, ebaeluliste teadmistega. Ent samas viitab ta ka vajadusele nõukogude koolis ära kasutada seda positiivset ja hinnalist, mis võib kommunismi ehitamisel kasulik olla, toonitades, et ainult piisavalt teadmisi omandanud noor generatsioon on suuteline aktiivselt lülituma uue ühiskonna ülesehitamisse. «Kommunistiks võib saada ainult siis,» õpetab V. I. Lenin, «kui rikastad oma mälu kõigi vaimsete varadega; mis inimkond on loonud.»¹⁷

Samas kõnes andis ta vastuse ka küsimustele, mis osa etendavad uues haridus- süsteemis distsipliin, moraal, võitlus iganenud vaadete ja nende kandjate vastu ning ühiskondlikult kasulik töö.

V. I. Lenini eelnimetatud kõne on olnud ja on nõukogude õpetajatele juhen- diks nende pedagoogilises tegevuses.

¹¹ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 392.

¹² V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 392.

¹³ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 336.

¹⁴ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 337.

¹⁵ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 338.

¹⁶ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 46.

¹⁷ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 256.

Mis puutub V. I. Lenini isiklikku suhtumisse rahvakooli õpetajasse, siis peab märkima, et see oli väga heatahtlik, lugupidav. Seda nendivad oma mälestustes üksmeelselt need isikud, kes rahvahariduse ja pedagoogika probleemide üle temaga korduvalt mõtteid vahetasid, näiteks C. Zetkin ja esimene hariduse rahvakomissar A. Lunatšarski. Viimane toob V. I. Lenini suhtumise illustreerimiseks rahvakooliõpetajasse huvitava näite. Nõukogude võimu algaastail läksid moodi igasugused lühendid. Sel ajal levis Hariduse Rahvakomissariaadi töötajate seas lühend *шкраб* — школьный работник. Niisugusest lühendist kuuldes vihastas V. I. Lenin hirmsasti, helistas A. V. Lunatšarskile ja sõitles viimast selle eest, et too lubab niisuguse ebaväärika nimetuse tarvitamist õpetaja kohta. Õpetajal on oma austav nimetus — народный учитель —, ja see peab talle ka säilitatama, nõudis V. I. Lenin kategooriliselt.

Kõige kujukamalt peegeldub V. I. Lenini suhtumine õpetajasse ühes tema viimases kirjutises, nimelt «Lehekülgi päevikust». Selles märgib ta, et õpetajate suhtes ei tohi kitsi olla ei leivanormi suurendamises ega ka muudes majandusliku iseloomuga küsimustes ning riigieelarvelised kulutused rahvaharidusele pole millalgi üleliiga suured. Üldtuntud on sellest kirjutisest alljärgnev ütlus: «Rahvakooliõpetaja tuleb meil tõsta niisugusele kõrgusele, millisel ta kunagi pole seisnud, ei seisa ega saagi seista kodanlikus ühiskonnas.» Ta näitab ühtlasi, kuidas õpetaja niisuguse positsiooni sotsialistlikus ühiskonnas saavutab. Selleks pidas ta vajalikuks: esiteks — teha süstemaatilist, järjekindlat ja visa tööd rahvakooliõpetaja vaimsel arendamisel, tema meetodilisel ja ideelis-poliitilisel ettevalmistamisel ja teiseks, ning sealjuures peamiseks — parandada õpetajate ainelist olukorda.¹⁸

Neid leninlikke juhtmõtteid on Nõukogude riigis järgitud. On välja kujunenud kindel süsteem õpetajate ainealaseks ja meetodiliseks enesetäiendamiseks, poliitiliste teadmiste värskendamiseks.

Rohkem kui 50 aastat on möödunud ajast, mil V. I. Lenin avaldas oma mõtted õpetaja osa kohta ühiskonnas, ent tema poolt esiletõstetud põhinõuded õpetajale kehtivad tänapäevalgi. Kaasajal, mil meie koolides töötavad nõukogude kõrgemas koolis ettevalmistuse saanud õpetajad, kellest ligi $\frac{1}{3}$ on Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei liikmed ja enamik komsomoliealisi on Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu liikmed, pole põhjust ega pinda klassivõitluseks. Ometi on koolitöös ka antud momendil hulgaliselt probleeme, mille eduka lahendamise eest tuleb pedagoogidel võidelda, arvamusi vahetada, vaieldagi. Nii astutakse välja aegunud õpetamise meetodite vastu, püritakse selle poole, et meie noored saaksid kindlad ja püsivad teadmised, otsitakse uusi teid, kuidas süvendada noortes ühiskondlik-poliitilist teadlikkust, parteilist hoiakut, kohusetunnet jne.

Millele tuleks kaasajal leninlikku tüüpi õpetajal ja pedagoogilistel kollektiividel oma tähelepanu keskendada? Millest oleneb kõrge õppe- ja kasvatustöö tase meie koolides?

Ilmselt on otsustava tähtsusega õpetaja enese soliidsed ainealased teadmised ja aine õpetamise meetodika põhjalik tundmine, kusjuures kõrgemas koolis omandatud teadmised on vaid baasiks, lähtealuseks loova iseloomuga õpetamisprotsessis. Siit nõue: et noori edukalt õpetada, on vaja endal pidevalt õppida, teadmisi värskendada.

Iga töö on seda edukam, mida kindlapiirilisemad on tegevuse eesmärgid. See maksab pedagoogilise tegevuse kohta eriti. Järjest paisuvad õppeprogrammid eel-

¹⁸ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 424.

davad, et õpetaja kujutab endale selgesti ette, missugust osa üks või teine õppeprogrammi lõik peab üldises kasvatussüsteemis etendama, kui suures ulatuses võib ta tugineda sugulasainete materjalile.

Kooli süsteemipärase õppe- ja kasvatustöö tulemusena peab noortes kujunema selge ettekujutus loodusest ning selle arengu seaduspärasustest ja soov ning tahe looduseadusi tundes neid ära kasutada ühiskonna huvidest lähtudes. Et niisugune tahe õppurites tekiks, on vaja, et õpetaja ei esitaks neid seaduspärasusi valmis kujul käsuga need pähe õppida, vaid et nende seaduspärasuste tunnetamiseni jõuaksid õpilased ise aktiivse ja iseseisva mõttetööga. Loodusteaduslike ainete õpetajailt nõuab taoline töö kahtlemata rohkem ettevalmistamist, järjekindlat aktiivsete töövormide rakendamist, individuaalseid ülesandeid õpilastele jpm. Niisuguse tööviisi puhul on loomulik, et lõviosa aega kulutab õpetaja tunni ettevalmistamisele ja vaid väikese osa tegelikult tunniks.

Teine ülesanne seisneb selles, et õpetada õpilasi mõistma ühiskonna arengu seaduspärasusi ja oma kohta ning kohustusi ühiskonnas. Tegelik elu näitab, et selles on vaja veel palju ära teha. Selle ülesande täitmine sõltub suurel määral õppetöö korraldusest humanitaarainete õpetamisel, tööst komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid, klassi- ja koolivälisest üritustest ja muidugi ka kodusest kasvatuses, poliitilisest hoiakust kodudes.

On vaja, et meie noortel oleks kindel veendumus sotsialistliku ühiskonnakorra eelistes. Sellise veendumuse kujundamine eeldab, et õpetaja ise peab sotsialismi eeliseid võimalikult paljudel elualadel tundma, et osata tuua elulisi, veenvaid, õpilastele arusaadavaid näiteid elust.

Isiksuse kujundamisel on tarvis silmas pidada ka seda asjaolu, et parim isiksuse kujundaja on tegevus. Aga mitte igasugune tegevus, vaid sihipäraselt suunatud tegevus. Õpilase peamine tegevus ja kohustus ühiskonna ees on õppimine. Seda nende kohustust ei saa õpilastele selgeks teha noomituste ja manitsustega. Edu õpinguis sõltub eelkõige sellest, kuidas õpetajad oskavad luua aine omandamisel aktiivsuse õhkkonda, anda ülesandeid, mis nõuavad parajat tahtepingutust, kuidas nad oskavad vajaliku pedagoogilise taktiga esile tõsta edukaid õpilasi ja süvendada usku oma võimetesse neis, kes raskuste ilmnemisel oma tegelikke võimeid alahindama kipuvad. Järelikult oleneb palju õpetaja pedagoogivaistust, tema pedagoogilisest taktist.

Õige ühiskondlik-poliitilise hoiaku kujundamiseks noortes peab leidma igale õpilasele võimaluse sotsiaalset aktiivsust ilmutada. Töö ühiskondlik tähtsus peab noorele sealjuures ilmne olema. Iseseisvust ja algatusvõimet usaldatud ülesande lahendamisel tuleb igati toetada. Seepärast: ei ühtki ülesannet ülesande pärast, vaid selleks, et noored tajuksid oma töö kasulikkust ühiskonnale.

Loominguline lähenemine õpetamise ja kasvatamise küsimustele on võimalik vaid siis, kui õpetaja on küllaldase analüüsi- ja sünteesivõimega ja suhtub vajaliku enesekriitikaga oma senistesse töötulemustesse. V. I. Lenini teoreetilise pärandi tundmaõppimine annab selleks hea kooli.

V. I. Lenini raudset loogikat, analüüsimise ja sünteesimise oskust on kasulik tundma õpetada ka vanemate klasside õpilastele algallikate kaudu, aga see toimugu põhimõttel: pigem vähem, aga paremini! Tuleb arvestada seda, et paljud V. I. Lenini poolt meisterlikult käsitletud teoreetilised probleemid pole õpilastele ea-ega võimetekohased. Seepärast tuleb V. I. Lenini teostega töötamisel lähtuda sellest, et teoste tundmaõppimine kas kinnistaks õpilaste juba olemasolevaid teadmisi või õpetaks neid ühele või teisele küsimusele hinnangu andmisel, oma isikliku arvamuse kujundamisel arvestama kõiki faktoreid poolt ja vastu, nii nagu seda tegi V. I. Lenin.

Tundub, et noorte kasvatamise huvides on mõneski küsimuses otstarbekas kanda kasvatustöö raskuspunkt lastevanematele, täiskasvanud elanikkonnale, kes pahatihti oma mõtlematusega või ebaõige suhtumisega hävitavad õpetaja palju aega ja vaeva nõudnud kasvatustöö tulemused. Laiaulatuslikku haridustööd ja poliitilist selgitustööd ju eeldas V. I. Lenin just õpetajate aktiivsele abile tuginedes. Tundub, et üks niisuguseid küsimusi kaasajal on näiteks internatsionaalne kasvatus.

Näib ka, et meie õpetajad asetavad kaasajal pearõhu teaduslike teadmiste kujundamisele õpetamisel. Kahtlemata on see hea, ent kas mitte liiga ühekülgne? On küllalt niisuguseid õpilasi, eriti nooremas koolieas, kes õpetatavat paremini vastu võtavad tugevate emotsionaalsete elamuste foonil. Kui ühe klassikollektiivi liikmeilt peale 25-aastast eemalolekut koolist küsida, kes oli nende lemmikõpetaja, siis ilmneb pahatihti, et mitte kõige targem, loogilisem, vaid paljudele just see, kes oskas mõjutada emotsioone, õhutas fantaseerima, oskas esitada huvitavaid andmeid.

Individuaalsed ülesanded õpilastele — selle all tuleks mõelda mitte ainult eri raskusega ülesandeid, vaid nähtavasti ka erineva emotsionaalse värvinguga ülesandeid vastavalt õpilaste huvidele, kalduvustele ja võimetele.

Eeltoodu on vaid murdosake neist probleemidest, millega õpetaja oma igapäevases kutsetöös kokku puutub. Ühiskonna huvitatus õpetaja töötulemustest, pidev abi õpetajaile ainealasel, meetoodilisel ja poliitilisel enesetäiendamisel ning hoolsus õpetaja autoriteedi kindlustamise eest innustab meie õpetajaid nende raskes, ent ühiskonnale nii vajalikus töös.

Vähe on sellest teadmisest, et kaasajal on Nõukogude Liit üks eesrindlikuma hariduskorraldusega ja kõrgelt arenenud teadusetasemega riike maailmas, kes suudab anda omakasupüüdmatut abi hariduse alal mahajäänud rahvastele. Leninlikku tüüpi pedagoog suunab pilgu tulevikku ja mõistab, et see, millega hariduse alal veel täna võib rahul olla, meid homme enam ei rahulda, sest arenevad teadus, tehnika, kunst jm. — kõik see eeldab, et meie õpilased võtavad koolist kaasa aasta-aastalt ikka mitmekülgsemaid ja avaramaid teadmisi, omandavad üha enam organisatoorseid vilumusi, et pärast koolikursuse lõpetamist olla suuteline edukalt töötama valitud alal, osata orienteeruda ka kõige keerukamates poliitilistes küsimustes.

V. I. Lenin ütles. . .

● Me elame sel ajaloolisel momendil, kus käib võitlus ülemaailmse kodanluse vastu. . . Sellisel võitluse momendil me peame kaitsma revolutsioonilist ülesehitustööd, võitluse kodanluse vastu sõjaliselt ja veel rohkem ideeliselt, kasvatustöö abil. . . (Teosed, 31. kd., lk. 333.)

● Varem lõi kogu inimkõist, kogu tema geenius ainult selleks, et anda ühtedele kõik tehnika ja kultuuri hüved, teised aga jätta ilma kõige hädavajalikumast — haridu-

sest ja arengust. Nüüd aga saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaa-
vutused rahva ühisvaraks, ja nüüd-
sest peale ei muudeta inimkõistust,
tema geeniusi ialgi enam vägivalda
vahendiks, ekspluateerimise vahendiks.
Me teame seda, ja kas selle
ülisuure ajaloolise ülesande nimel ei
tasu töötada, ei tasu anda kogu
jõudu? Ja töötav rahvas teostab
selle hiiglasliku ajaloolise töö, sest
temasse on kätketud revolutsiooni,
taassünni ja uuenemise suur, alles
uinuv jõud. (Teosed, 26. kd., lk.
442.)

Kommunismile ülemineku ajajär-
gul kasvab pidevalt moraalsete
tõekspidamiste osatähtsus ühis-
kondlikus elus. Moraali sisu rikastub
üha uute printsiipidega, mis leiavad il-
meka väljenduse nõukogude inimeste
igapäevaseis töis-toiminguis.

Kaasajal peab iga nõukogude ini-
mene sügavalt tunnetama oma tege-
vuse tähtsust meie kodumaa võimsuse
tugevdamisel, materiaalse ja kultuu-
riliste hüvede külluse ning kommunis-
mi täieliku võidu saavutamisel.

«Sotsialismi ja kommunistliku ühis-
konna ehitamise tingimustes,» öeldak-
se NLKP programmis, «mil stiihiline
majanduse areng on loovutanud oma
koha tootmise ja kogu ühiskonnaelu
teadlikule organiseerimisele, mil teoo-
riat iga päev praktikasse rakendatakse,
omandab esmajärgulise tähtsuse kõigi
nõukogude ühiskonna töötajate teadusliku maailmavaate kujundamine
marksismi-leninismi kui filosoofiliste,
majandusteaduslike ja sotsiaalpoliiti-
liste vaadete tervikliku ja harmoonili-
se süsteemi alusel. Partei püstitab
ülesande kasvatada kogu elanikkonda
teadusliku kommunismi vaimus, taot-
ledes, et töötajad sügavalt mõistaksid
maailma arenemise käiku ja perspek-
tiive, õigesti orienteeruksid meie maal
ja rahvusvahelisel areenil toimuvates
sündmustes ning teadlikult ehitaksid
elu kommunistlikult. Iga inimese käi-
tumises, iga kollektiivi ja iga organi-
satsiooni tegevuses peavad kommu-
nistlikud ideed orgaaniliselt ühinema
kommunistlike tegudega.» (NLKP pro-
gramm, Tallinn, 1968, lk. 105—106.)

Partei programmilise ülesande —
kõigi ühiskonnaliikmete kommunistliku
teadlikkuse kasvatamise ülesande täit-
misel langeb pearõhk rahva, eeskätt
noorsoo teaduslik-materialistlik-
kujundamisele.

Teaduslik-materialistliku maailma-
vaate olemuse on veenva selgusega
avanud V. I. Lenin. Iseloomustades
«Kommunistliku partei manifesti», kir-
jutas ta: «Selles teoses on geniaalse

V. I. LENIN

TEADUSLIK-MATERIALISTLIKU MAAILMAVAATE OLEMUSEST JA SELLE KUJUNDAMISEST

O. NILSON,
*Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku
Uurimise Instituudi direktor*

selguse ja kujukusega esitatud uus
maailmavaade, järjekindel materia-
lism, mis hõlmab ka sotsiaalse elu
valdkonna, dialektika kui kõige mit-
mekülgsem ja sügavam arenemisõpe-
tus, klassivõitluse teooria ja proleta-
riaadi — uue, kommunistliku ühis-
konna looja — maailma-ajaloolise re-
volutsioonilise osa teooria.» (Teosed,
21. kd., lk. 32). Maailmavaade on siin
määratletud kui rangelt teaduslik vaa-
dete süsteem ümbritsevast maailmast,
looduse, ühiskonna ja mõtlemise are-
nemise seaduspärasustest. Teaduslik-
materialistlik maailmavaade on kom-
munistlike veendumuste ideelis-poliiti-
line alus. Üksnes sellele tuginedes
saab kasvatada valmisolekut aktiiv-
seks osavõtuks kommunismi ehitami-
sest.

V. I. Lenini erakordselt rikkas teo-
reetilises pärandis leiame rohkesti ma-
terjale, kus käsitletakse teaduslik-
materialistliku maailmavaate kujun-
damise teid ja ülesandeid noorsoo hul-
gas.

«Õppida kommunismi!» — niiviisi
võib lühidalt defineerida V. I. Lenini
poolt noorsoo ette seatud põhiülesan-
net. Eelkõige tähendab see teadmiste
omandamist.

Teadmiste osa teaduslik-mate-
rialistliku maailmavaate kujundamisel

käsitles V. I. Lenin põhjalikult oma ajaloolises kõnes Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongressil. «Marksism,» sõnas ta seal, «on musternäiteks selle kohta, kuidas inimteadmiste summast on tekkinud kommunism.» (Teosed, 31. kd., lk. 255). Marksism muutus paljudele miljonitele proletaarlastele südamelähedaseks sellepärast, et Marx tugines kapitalismi ajal kättevõidetud inimteadmiste vundamendile. Ent samas hoiatab V. I. Lenin noori, et omandatud teadmised ei kujuneks mälu koor-mavaks ja tarbetuks ballastiks. Teadmisi ei tule mitte ainult omandada, vaid omandada tuleb nii, et neisse suudetaks suhtuda kriitiliselt ja, mis peaasi, et neid osataks iseseisvalt ja loovalt rakendada. V. I. Lenin rõhutas alati, et noorte marksistliku maailmavaate kujundamine on võimalik ainult nende teoreetilise ettevalmistuse ja praktilise tegevuse seostamise teel. Kommunismi õppimise põhiülesanded on V. I. Lenin formuleerinud talle omase lakoonilisuse ja täpsusega: «...vana õppimise, vana tuupimise, vana drilli asemele peame seadma oskuse omandada kogu inimteadmiste summa ja omandada nii, et kommunism ei oleks teil midagi niisugust, mis on pähe õpitud, vaid oleks see, mis te ise olete läbi mõelnud, oleks need järeldused, mis on paratamatud nüüdisaegse hariduse seisukohalt.» (Teosed, 31. kd., lk. 257.)

Tänapäeval, millal teadus on meie ühiskonnas muutunud progressi aluseks mis tahes elualal, omandab V. I. Lenini idee lähtuda kommunistliku maailmavaate kujundamisel kaasaja teaduse tasemele vastavate teadmiste õpetamisest erilise aktuaalsuse. Siit järeldub ka vajadus õppeprogramme ja õpikuid pidevalt täiustada.

Nõukogude pedagoogikas peetakse õpilaste teaduslik-materialistliku maailmavaate kujundamist väga tähtsaks. Psühholoogid ja pedagoogid kinnitavad üksmeelselt, et maailmavaade kujuneb vanemas kooliastmes, kuigi selle protsessi psühholoogilist olemust ei

osata veel täiel määral analüüsida ega selle mõju isiksuse kogu arengule nimetatud eas objektiivselt hinnata. Õpilaste maailmavaate kujunemisel on määravaks õppetegevus; seejuures on varasemate aastate õpinguil ja varem omandatud teadmistel täita kaugeltki mitte väiksem osa kui vanemates klassides õpitaval materjalil. Järelikult on läbimõeldud õppeainete valik ja ulatus, metodoloogilised lähtealused ning ideeline suunitlus olulise tähtsusega kogu kooliaja vältel.

Kommunistlikke vaateid ja veendumusi peavad aitama kujundada kõik õppeained, sest, nagu näitas V. I. Lenin, pole niisuguseid teadmisi ega kunste, mis ei avaldaks mõju õpilase maailmavaatele, mis ei mõjutaks noore moraalselt palet. Arusaadavalt ei saa ükski õppeaine lahendada seatud ülesannet iseseisvalt, küll aga annab igaüks neist vastavalt oma spetsiifikale selleks tõhusa panuse.

Koolis õpitavad loodusteadused — füüsika, keemia, bioloogia, astronoomia, füüsiline geograafia ja algklasside loodusõpetus pakuvad teaduslik-materialistlike vaadete kujundamiseks suurepäraseid võimalusi. Eeskätt tingib seda loodusteadus ise, mis lausa nõuab dialektilise materialismi kui asjade ja nähtuste tunnetamise teadusliku meetodi rakendamist. Teiste sõnadega, kaasaegne loodusteadus on materialistlik ja dialektiline juba oma olemuselt. Tutvumine loodusteaduste alustega valmistab õpilast ette dialektilise materialismi printsiipide omandamiseks. Seepärast tuleb igasse loodusteaduslikku õppeainesse lülitada järjekindlalt põhilisi teaduslikke ideid, mis lähendaksid õpilasi maailmavaatelistele järeldustele. Iga loodusteaduslik õppeaine peab olema üles ehitatud nii, et õpilased juba algusest peale hakkaksid tunnetama maailma materiaalsust. Selleni jõutakse ainult siis, kui ei piirduta loodusnähtuste välise külje kirjeldamisega, vaid juhatatakse õpilased ka nähtuste põhjuste juurde, nende sise-mise materiaalse olemuse mõistmisele.

Kaasaegsel loodusteadusel on suur ateistlik mõjujõud, suurem kui kunagi varem. See seletub mitme asjaoluga. Teadus on saavutanud suurt edu keerukate loodusnähtuste põhjuste ja seaduste avastamisel, mistõttu idealistlik-religioossetele spekulatsioonidele ei ole jäänud enam paika. Ta on tunginud ka religiooni ja idealismi «pühamusse» — inimteadvuse valdkonda ning näidanud psüühiliste nähtuste loomulikkust ning sõltuvust materiaalistest protsessidest. Tänapäeva teadus on võimaldanud inimesel tungida kaugele eemale Maast; kosmose-lennud on kujukaks näiteks inim-mõistuse ja tegevussfääri piiramatus-est. Kõik see annab purustava hoobi religiooni dogmadele inimese võimetusest ja toimetulematusest jumalike jõudude kaasabita.

Meie koolil on rohkesti häid kogemusi ja saavutusi õpilaste maailma-vaate kujundamisel loodusteaduslike ainete kaudu. Kahjuks peab aga märkima, et loodusteaduse kasvatuslikke võimalusi ei ole uute õppeplaanide ja

programmide koostamisel ikkagi veel ammendavalt arvestatud. Olulisemateks puudusteks on siinjuures loodusteaduslike ainete põhjendamatu sulgumine aine spetsiifilistesse raamidesse, selle tsükli ainete vahel eksisteerivate seoste puudulik arvestamine ning vähese tähelepanu osutamine loodusteaduse üldkõikumustele.

Mitmes töös käsitleb V. I. Lenin ühiskonnateaduse osa rahva revolutsioonilises kasvatamises. Humanitaarainete — ajaloo, ühiskonnaõpetuse, keelte ja kirjanduse ülesandeks on kujundada õpilastes dialektilis-materialistlikke vaateid ühiskonnale.

Konkreetselt materjali põhjal omandavad õpilased ühiskondliku elu tähtsamad mõisted. Ajalookursuses tutvustatakse õpilastele rohkearvuliste faktide najal klassivõitlust kui ühiskondliku arenemise liikumapanevat jõudu antagonistlikes formatsioonides ja ühiskondlike formatsioonide vahetust kui klassivõitluse tulemust. Hiljem, ühiskonnaõpetuse tundides õpitakse omandatud teadmisi üldistama, tehakse jä-

V. I. Lenini majamuuseum Uljanovskis. Küllastajad tutvuvad võõrastetoaga.

V. Maaski foto

reldusi ühiskonna arenemise seaduspärasustest, tutvutakse filosoofia ja poliitilise ökonomia algetega. Niihästi ajaloo kui ka ühiskonnaõpetuse kursus viib õpilased marksistlikule järeldusele kapitalistliku maailma hukkumise ja kommunismi võidukäigu paratamatusest.

Erakordselt mõjuvõimas kommunistliku maailmavaate kujundaja vanemas koolieas on ilukirjandus. Ilukirjanduse ideelis-poliitilist tähtsust rõhutab V. I. Lenin artiklites «Herzeni mälestuseks», «Parteioorganisatsioon ja parteiline kirjandus», L. N. Tolstoile pühendatud kirjutistes ja paljudes teistes töödes. Ilukirjanduse kasvatulik mõju on tohtu, sest «... ilma inimlike emotsioonideta ei ole kunagi olnud, ei ole ega saagi olla tõe otsimist inimese poolt.» (Teosed, 20. kd., lk. 232.) Õpilaste kommunistliku maailmavaate kasvatamise huvides ei ole õige vaadelda ilukirjandust lahus neist ühiskondlikest ja klassiideedest, mida ta kannab ja oma spetsiifiliste vahenditega avab. Õigustatult taunib NSV Liidu haridusminister A. M. Prokofjev õpetajaid, kes jätavad avamata ilukirjanduse ühiskondliku kõla ning püüdlustes hoiduda kangela ühiskondliku tähtsuse hindamisel skematismist ja vulgarismist loobuvad teose klassilisest analüüsist hoopis, huvituses üksnes vormivahendeist, stiili kaunidusest jms. Olgu see veelkordseks meeldetuletuseks kõigi ainete õpetajaile, et aine sisu ega programmid iseenesest veel ei taga õpetamise marksistlikku suunitlust; seda teeb õpetaja — nimelt mängivad tema ideelised veendumused otsustavat osa noorte maailmavaate kasvatamisel.

V. I. Lenini õpetuse kohaselt tähendab noorsoo kommunistlik kasvatus ka iseseisvuse kasvatamist. Oskust mõtestada õpetaja esitatavat või õpikuis pakutavat materjali ning kasutada iseseisvalt sealt saadud teadmisi pidas V. I. Lenin olulisimaks kõigi nende omaduste hulgas, mis kujunevad õpetamise protsessis. Sverdlovi

ülikoolis peetud loengu sissejuhatavas osas jagas ta kuulajaile asjalikke meetoodilisi näpunäiteid, kuidas õpitavat materjali paremini omandada. V. I. Lenin rõhutas: «Ja kõige tähtsam on, et oma lugemise, riigi küsimuses kuulatud vestluste ja loengute tulemusena te omandaksite oskuse asuda iseseisvalt selle küsimuse kallale, sest selle küsimusega tuleb teil tegemist teha kõige mitmekesisematel juhtudel, iga pisiküsimuse puhul, kõige ootamatutes kombinatsioonides, jutuajamistes ja vaidlustes vastasega. Ainult siis, kui te õpite selles küsimuses iseseisvalt orienteeruma, — ainult siis te võite pidada ennast oma veendumustes küllalt kindlateks ja küllalt edukalt neid veendumusi igapäevaste vastu ja igal ajal kaitsta.» (Teosed, 29. kd., lk. 435.)

Neist leninlikest ideedest lähtub nõukogude pedagoogika õpilaste iseseisvuse arendamisel. Kaasaegne õpetamise meetodika ei saa piirduda ainult kitsa eesmärgi saavutamise — võimalikult efektiivselt (lühikese aja ja optimaalsete tulemustega) kätte õpetada programmimaterjal. Sellest on vähe. Tänapäev nõuab, et õppeprotsess ise asetaks noored aktiivsete otsijate, juurdlejate, mõtlejate ja loojate ossa. Ainult niisugune õppeprotsess arendab noortes iseseisva mõtlemise võimet.

Nüüdisaja õppekorralduse juures — õpetatakse üheaegselt kogu klassikollektiivi — ei ole kerge neid nõudmisi täita, kuna tekib vastuolu kollektiivse õpetamise ja aine individuaalse omandamise vahel. Mida suurem on pedagoogi meisterlikkus, seda enam suudab ta seda vastuolu ületada. Kahjuks pole õpilaste individuaalse lähenemisega seotud küsimused veel seni rahuldavat vastust leidnud. Nõukogude kooli ees seisvate keerukate ja vastutusriikaste ülesannete lahendamine nõuab kes valdkonnas tõsiseid uurimusi, mis arvestaksid ühtlasi seoseid kollektiivi kasvatamisega.

Tähtsaks noorsoo ideelise kasvatuse

vahendiks on kool; teaduste aluste omandamise protsessis ning mitmetahulises klassivälises tegevuses kujuneb noorte poliitiline teadvus. V. I. Lenin kritiseeris teravalt kodanlust, kes väitis silmakirjalikult, nagu saaks kool seista väljaspool poliitikat: kodanlus, «... kes tuleb välja sellise väitega, seadis ise kooliasjanduse tulipunkti oma kodanliku poliitika ja püüdis kooliasjandust viia selleni, et kodanluse jaoks välja koolitada alandlikke ja usinaid teenreid, püüdis alt kuni üles isegi üldist koolikohustust viia selleni, et kodanluse jaoks välja koolitada alandlikke ja usinaid sulaseid, tema tahte täitjaid ja kapitali orje; sealjuures ei hoolitsenud ta kunagi selle eest, et teha kool inimisiksuse kasvatamise tööriistaks. Ja nüüd on kõigile selge, et seda võib teha ainult sotsialistlik kool, mis on lahatamatult seotud kogu töörahva ja kõigi ekspluateeritavatega ning mis seisab nõukogude platvormil mitte sunniviisil, vaid oma vabal tahtel.» (Teosed, 28. kd., lk. 378—379.)

V. I. Lenin õpetas, et ideelised veendumused kasvavad ja kinnistuvad praktilises ühiskondlikult kasulikus tegevuses. Selle ülesande lahendamine, nagu ka veendumuste kujundamine õppetöö käigus, nõuab oskuslikku pedagoogilist mõjutust, esijoones läbimõeldud ja ettevaatlikku lähenemist maailmavaate kujundamise subjektiivsetele aspektidele, nagu isiksuse suunitlus, selle ratsionaalsed, emotsionaalsed ja tahtelised avaldused, vajaduste, huvide ja motiivide iseloom jms. Sel probleemil, mis nõukogude pedagoogikas ei ole veel rahuldavat lahendust leidnud, on suur teoreetiline ja praktiline tähtsus. Veel kord rõhutagem siin V. I. Lenini olulist ideed: noorsugu omandab kommunistlikud veendumused võitluses ja töös, omandab need maailma revolutsioonilisest ümberkujundamisest ja uue ühiskonna ülesehitamisest innukalt osa võttes.

Seega on iseseisvus õppetöös ja aktiivsus ühiskondlikus tegevuses olulis-

teks eeldusteks teo- ning loomisvõimelise isiksuse kujunemisele. Ostarbekad praktilised lahendused peab andma pedagoogikateadus tänapäeva vajadusi rahuldavate kasvatus- ja didaktiliste süsteemidena, mis massiliselt rakendatuna tagaksid noorsoo kommunistliku ideelisuse elus, töös ja inimestevahelistes suhetes.

Oppe- ja kasvatusüsteemi järjekindel täiustamine peab olema pedagoogikateadlaste tähelepanu keskpunktis. Teedrajavaiks juhisteks sellele vastuturikkas töös on V. I. Lenini ideed teaduslik-materialistliku maailmavaate olemusest ja selle kujundamise meetoditest.

KASUTATUD KIRJANDUS

V. I. Lenin, Raamatu retsensioon. Teosed, 20. kd., lk. 231—233.

V. I. Lenin, Karl Marx (Lühike ülevaade eluloost ja marksismist). Teosed, 21. kd., lk. 27—72.

V. I. Lenin, Kõne II ülevenemaalisel õpetajate-internatsionalistide kongressil 18. jaanuaril 1919. Teosed, 28. kd., lk. 378—381.

V. I. Lenin, Riigist. Sverdlovi ülikoolis 11. juulil 1919 peetud loeng. Teosed, 29. kd., lk. 434—452.

V. I. Lenin, Noorsooühingute ülesanded. (Kõne Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongressil.) 2. oktoobril 1920. Teosed, 31. kd., lk. 252—268.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Tallinn, 1968.

В. И. Ленин и проблемы народного образования. Сб. статей. М., 1961.

Л. И. Божович, Личность и ее формирование в детском возрасте. М., 1968.

Естествознание и строительство коммунизма. Сб. статей. М., 1965.

М. Прокофьев, Ленин и воспитание молодого поколения. Воспитание школьников, М., 1970.

З. И. Равкин, Ленинское учение о воспитании идейной убежденности и формирований научно-материалистического мировоззрения у молодежи. «Советская педагогика» 1969, № 2.

V. I. Lenin ütles. . .

● Vana kool oli õppimise kool, ta sundis inimesi omandama suurt hulka tarbetuid, ülearuseid, surnud teadmisi, mis pähe tuubiti ja muutisid noore sugupõlve üldise šablooni alla painutatud tšinovnikuteks. Kuid te teeksite ränga vea, kui katsuksite teha järeldust, et kommunistiks võib saada inimkonna poolt kogutud teadmisi omandamata. Oleks ekslik arvata, et piisab kommunistlike loo-sungite, kommunistliku teaduse kokkuvõtete omandamisest, omandamata seda teadmiste summat, mille tulemuseks on kommunism ise. (Teosed, 31. kd., lk. 255.)

● Kommunistiks võib saada ainult siis, kui rikastad oma mälu kõigi vaimsete varadega, mis inimkond on loonud. (Teosed, 31. kd., lk. 256.)

● Meil pole tarvis tuupimist, aga meil on vaja arendada ja täiustada iga õppi ja mälu põhifaktide teadmisega, sest kommunism muutuks tühjuseks, muutuks paljaks sildiks, kommunist aga lihtsalt kelkijaks, kui ta oma teadvuses kõiki omandatud teadmisi läbi ei töötaks. . . (Teosed, 31. kd., lk. 256.)

● . . . Vana õppimise, vana tuupimise, vana drilli asemele peame seadma oskuse omandada kogu inimteadmiste summa ja omandama nii, et kommunism ei oleks teile midagi niisugust, mis on pähe õpitud, vaid oleks see, mis te ise olete läbi mõelnud, oleks need järeldused, mis on paratamatud nüüdisaegse hariduse seisukohast. (Teosed, 31. kd., lk. 257.)

● Meie ei usuks õpingutesse, kasvatusse ja haridusse, kui see oleks surutud ainult kooli seinete vahele ja lahti kistud tormilisest elust. Niikaua kui töölised ja talupojad jäävad mõisnike ja kapitalistide ikke alla, niikaua kui koolid jäävad mõisnike ja kapitalistide kätte, jääb noorpõlv pimedaks ja harimatuks. Meie kool aga peab andma noorsoole teadmiste alused, oskuse ise välja arendada kommunistlike vaateid, peab tegema neist haritud inimesed. Ta peab selle ajaga, kui inimesed seal õpivad, nendest tegema eksploatatoritest vabanemise eest peetavast võitlusest osavõtjad. (Teosed, 31. kd., lk. 263—264.)

● Mida kultuursem oli kodanlik riik, seda rafineeritumalt ta valetas, kinnitades, et kool võib seista väljaspool poliitikat ja teenida ühiskonda tervikuna.

.. Meie ütleme avalikult, et kool väljaspool elu, väljaspool poliitikat — see on vale ja silmakirjalikus. (Teosed, 28. kd., lk. 69.)

● . . . On tarvis, et kogu tänapäeva noorsoo kasvatamine, haridus ja õpetamine oleks temas kommunistliku moraali kasvatamine. (Teosed, 31. kd., lk. 259.)

● Kommunistliku kõlbluse aluseks on võitlus kommunismi kindlustamise ja lõpuleviimise eest. See on ka kommunistliku kasvatuse, hariduse ja õppimise alus. . . (Teosed, 31. kd., lk. 263.)

● Meie kasvatuse tuleb siduda töörahva võitlusega eksploatatorite vastu, et aidata töörahval lahendada neid ülesandeid, mis tulenevad kommunismi õpetusest. (Teosed, 31. kd., lk. 266.)

● . . . Ei saa kujutleda tulevase ühiskonna ideaali, ühendamata noorsoo õppimist tootva tööga: ei õppimist ja haridust ilma tootva tööta ega tootvat tööd ilma paralleelse õppimise ja hariduseta ei saaks asetada sellisele kõrgusele, mida nõuab tänapäeva tehnika tase ja teaduse seisukord. (Teosed, 2. kd., lk. 421.)

● Tööliste ja Talupoegade Nõukogude Vabariigis peab kogu haridustöö korraldamine — niihästi poliitilise hariduse alal üldse kui ka spetsiaalselt kunsti alal — olema kantud selle klassivõitluse vaimust, mida proletariaat peab oma diktaatori eesmärkide teostamiseks, s. o. selleks, et kukutada kodanlus, kaotada klassid ja kõrvaldada igasugune ühe inimese eksploateerimine teise inimese poolt (Teosed, 31. kd., lk. 283.)

● Nimelt kultuuri kohta tõstan ma siin üles küsimuse, sest neis asjus tuleb pidada saavutatuks ainult seda, mis on saanud kultuuriks, igapäevase elu harjumusteks. (Teosed, 33. kd., lk. 445—446.)

● Peame kasutama kogu riigi-aparaati selleks, et õppeasutused, kooliväline haridustöö, praktiline ettevalmistus, et kõik see toimuks kommunistide juhtimisel. . . (Teosed, 30. kd., lk. 423.)

V. I. Lenin ja ilukirjanduse kasvatuslik funktsioon

N. BASSEL,
filoloogiakandidaat

Kaasaegne kirjandusteadus eraldab mitut ilukirjanduse funktsiooni, neist tähtsaimaks tuleb pidada esteetilist, emotsionaalset, tunnetuslikku, kommunikatiivset ja kasvatuslikku. Viimast seostatakse eeskätt kirjanduse mõjuga indiviidile — lapsele või noorukile, igatahes väljakujunemata isikule, kes vajab oma karakteri formeerimisel emotsionaalselt mõjukaid eeskujusid, keda ilukirjandus võib talle rohkesti pakkuda. Keerukam on küsimus kirjanduse mõjust väljakujunenud indiviidile — siin ei ilmne kasvatuslik funktsioon nii silmanähtavalt ja sirgjooneliselt, ei domineeri nii nagu inimese kujunemisperioodil, vaid realiseerub keerukalt, dialektiliselt seostatuna ilukirjanduse teiste funktsioonidega, tihtilugu ka nende kaudu vahendatuna. Et mõista sügavamini kirjanduse kasvatusliku funktsiooni olemust ja selle seoseid ühiskondliku teooria ja praktika teiste aspektidega, on väga kasulik tutvuda Vladimir Iljitš Lenini mõtteavaldustega selle küsimuse kohta, tema hinnangutega paljudele kirjandusteostele, mis etendasid olulist osa inimkonna vaimses arengus ja revolutsioonilises võitluses. Antud probleemi lahendamise juures jätkab Lenin vene ühiskondliku mõtte ja eesrindliku esteetika paremaid traditsioone, hinnates kõrgelt kirjanduse kasvatuslikku ja ümberkujundavat revolutsioonilist osa ühiskonnas; N. K. Krupskaja ei nimeta juhuslikult Tšernõševskit Lenini lemmikkirjanikuks eeskätt sellepärast, et Leninil nagu Tšernõševskilgi «sulas ühiskondlik lähtepunkt ühte tegelikkuse kunstilise kujutamisega. Neid kaht asja ta kuidagi ei lahutanud teineteisest, ja niisamuti nagu Tšernõševskil peegelduvad tema ideed täielikult tema kunstiteostes, nii ka Vladimir Iljitš armastas ilukirjanduslike teoste valikul iseäranis neid raamatuid, kus kunstiteoses selgesti peegelduvad ühed või teised ühiskondlikud ideed.»¹ See oli õieti Lenini tähtsaimaks lähtepunktiks kirjanduse hindamisel, aluseks selle kasvatusliku väärtuse mõõtmisel.

Vastavalt sellele hindas Vladimir Iljitš ilukirjanduslike teoste tähtsust sõltuvalt nende lähedusest ajajärgu eesrindlikele ideelistele otsingutele, rahvamasside vabadusvõitlusele. Kuid väär oleks arvata, et selline lähenemine kirjandusele ja selle funktsioonidele ühiskonnas välistaks esteetilise väärtuse kriteeriumi — ka kõige põgusam tutvumine Lenini huviobjektidega kirjanduses ja kunstis näitab kujukalt, et kõne all võisid tal olla vaid sellised teosed, mis sisaldavad nii ideelisi kui ka esteetilisi väärtusi. Nende mõistete lahutamatumust Lenini jaoks tõestavad kujukalt tema artiklid Tolstoist, nende seose klassikaliseks vormeliks on Tolstoi puhul öeldud sõnad: «Ja kui meil on tegemist tõesti suure kunstnikuga,

¹ Kogumik «V. I. Lenin kirjandusest ja kunstist». Tln. 1964, lk. 621.

siis pidi ta kas või mõningaidki revolutsiooni olulisi külgi oma teostes peegeldama.»²

Ilukirjanduse kasvatuslikku funktsiooni käsitleb V. I. Lenin laiemalt kui üksnes pedagoogilises plaanis. Lähtudes tähtsaimast põhimõttest, et «kirjanduslik tegevus peab saama üldproletaarse ürituse osaks»³, seadis Lenin kogu parteilise kasvatustöö ülesandeks Venemaa «tööraha hulki (s. o. 9/10 tema rahvas-tikust) äratada demokraatide ja sotsialistide teadlikule elule»⁴. Vladimir Iljitši tuntud kõne «Noorsooühingute ülesanded» Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongressil 2. oktoobril 1920. a. sisaldabki selle töö konkreetset programmi, mõtteid noore põlvkonna seas tehtava kasvatustöö ümberkorraldamisest vastavalt kommunismi ülesehitamise ülesannetele. Selles töös on Lenini arvates oluline koht kirjandusel ja kunstil, inimkonna poolt sajandite kestel loodud kultuuriväärtustel, mille omandamiseta ei ole võimalik saada kommunistiks. Just sellist, sügavat kultuuriväärtuste tundmaõppimist vastandab Lenin pealiskaudsele kommunismi omandamisele brošüüride ja muude populaarsete väljaannete najal: «...Kui kommunismi õppimine seisaks ainult selle omandamises, mis on kirja pandud kommunistlikes teostes, raamatutes ja brošüürides, siis võiksime liiga kergesti saada kommunistlikke tähenärijaid või hooplejaid, see aga tooks meile igal sammul lausa kahju, sest need inimesed, lugenud ja ära õppinud selle, mis on kirja pandud kommunistlikes raamatutes ja brošüürides, ei oskaks kõiki neid teadmisi ühendada ega suudaks talitada nõnda, nagu kommunism seda tegelikult nõuab.»⁵

Niisiis — inimkonna kultuuriväärtuste sügav omandamine kui kommunistliku kasvatustöö lahutamatu koostisosa, kui hädatarvilik eeltingimus kommunistliku kultuuri loomiseks. «Ilma selge arusaamiseta, et ainult kogu inimkonna arenemisega loodud kultuuri täpse tundmisega, ainult selle läbitöötamisega saab ehitada proletaarset kultuuri — ilma sellise arusaamiseta ei suuda me seda ülesannet lahendada.»⁶ Need Lenini mõtteavaldused, mis olid nõukogude võimu algusaastail suunatud proletkultlaste väärarusaamade vastu, et uut kultuuri võib hakata ehitama tühjal kohal, ekspluataatorliku ühiskonna tingimustes loodud kultuuriväärtusi arvestamata — omavad kaugemaleulatuvat tähtsust. Neis sisaldub ka võti selle mõistmiseks, kuidas Lenin hindas minevik kirjanduse tunnetuslikku ja kasvatuslikku väärtust. Sellest vaatevinklist tuleks käsitada ka konkreetseid hinnanguid, mida Vladimir Iljitš ühele või teisele kirjandusklassikule oma töödes on andnud.

*

1912. aastal kirjutas Lenin artikli «Herzeni mälestuseks». Käsitledes siin suure vene revolutsioonilise demokraadi elu ja loomingut marksistlikust vaatenurgast, võideldes Herzeni eest liberaalide vastu, kes püüdsid teda interpreteerida neile kasulikus vaimus, rõhutas Lenin üheaegselt ka seda kasvatuslikku kasutegurit, mis Herzeni mälestamisest välja koorub. Ta kriipsutab alla, et «Herzenit austades õpib proletariaat tema eeskuju varal tundma revolutsioonilise teooria suurt tähtsust; — õpib mõistma, et piiritu ustavus revolutsioonile ja revolutsioonilise pro-

² V. I. Lenin, Lev Tolstoi kui Vene revolutsiooni peegel. Teosed, 15. kd., lk. 179.

³ V. I. Lenin, Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus. Teosed, 10. kd., lk. 27.

⁴ V. I. Lenin, Suurvenelaste rahvuslikust uhkusest. Teosed, 21. kd., lk. 83.

⁵ V. I. Lenin, Noorsooühingute ülesanded. Teosed, 31. kd., lk. 253.

⁶ Sealsamas, lk. 256.

pagandaga rahva poole pöördumine ei lähe tühja isegi siis, kui terved aastakümned lahutavad külvi lõikusest; — õpib kindlaks määrama mitmesuguste klasside osa Vene ja rahvusvahelises revolutsioonis.⁷ Siin on Herzeni elu ja loomingu tundmaõppimisega seotud otseselt revolutsioonilis-kasvatuslik moment, mis on Leninile alati olnud primaarse tähendusega. Samast seisukohast lähtudes hindas Vladimir Iljitš ka teiste vene revolutsioonilis-demokraatlike kirjanike loomingu kasvatuslikku väärtust. Nii kirjutab ta oma kirjas ajalehe «Pravda» toimetusele 8. septembril 1912. a.: «Üldse oleks hea «Pravdas» aeg-ajalt meenutada, tsiteerida ja seletada Štšedrini ja teisi «vana» narodnikliku demokraatia kirjanikke. «Pravda» lugejaile — 25 000-le — oleks see kohane, huvitav, ning see tähendaks praeguste töölisdemokraatia küsimuste valgustamist teisest küljest, teistsuguse häälega.»⁸ Pöördumine ühe või teise minevikukirjaniku poole polnud Lenini töödes kaugeltki juhuslik. Me ei räägi antud juhul kirjanduslikest reministsentsidest, võrdlustest ja kujunditest Lenini loomingus, mis väärivad omaette uurimust; meie vaatlusobjektiks on vene klassikute selline käsitlemine Vladimir Iljitši artiklites, mis on alati kaasaegse, revolutsioonilis-kasvatusliku pealisülesandega seotud. Seda momenti on kasulik meeles pidada ka siis, kui kõne all on Lenini artiklid Tolstoist. Loomulikult, Lev Tolstoi keerukat ja sisemiselt vastuolulist loomingut ei saagi vaadelda ühes reas Herzeni ja Štšedrini omaga, kes olid esijoones revolutsioonilised demokraadid; Tolstoi aga teatavasti eitas revolutsioonilist vägivalda ning konstrueeris oma ühiskonna ümberkujundamise «mudeli», mille nurgakiviks sai iga inimese kõlbeline enesetäiustamine, loobumine kurjale kurjaga vastupanemisest. V. I. Lenini pöördumine Lev Tolstoi loomingu poole oli tingitud vajadusest seda marksistlikult valgustada, mõista tema sisevastuolusid, tugevaid ja nõrku külgi, peasjalikult aga — arvestades «tolstoiluse» kahjulikku mõju töölistele, Tolstoi loomingu ideelise olemuse võltsimist liberaalide poolt, nende püüdlusi humaansuse pähe kilbile tõsta suure vene kirjaniku nõrgemaid tendentse, vaikides maha tema sotsiaalkriitilist teravust — näidata revolutsioonilise proletariaadi tõelist suhet Tolstoiga ja tema õpetusega. Missuguse tähtsuse andis Lenin sellele tööle, tõestab seegi fakt, et kaks artiklit Tolstoist — «L. N. Tolstoi ja tänapäeva tööliikumine» ning «Tolstoi ja proletaarne võitlus» — olid kirjutatud spetsiaalselt laia lugejaskonna jaoks. Oma Tolstoi-artiklites, kus Lenin selgitas töölistele, milles seisnevad suure vene kirjaniku tugevad ja nõrgad küljed, seostades esimesi sotsiaalkriitiliste, teisi aga patriarhaal-kõlbeliste aspektidega L. N. Tolstoi loomingus (tehes seega ise kasvatuslikku tööd töölistekonna seas!), peab Lenin silmas päris konkreetset pealisülesannet. Ta rõhutab, et Tolstoi pärandis «on seda, mis pole vajunud minevikku, mis kuulub tulevikule. Selle pärandi võtab endale ja töötab selle pärandi kallal Venemaa proletariaat. Ta selgitab töötajate ja eksploateeritavate hulkadele Tolstoi poolt riigi, kiriku ja maa-eranduse kohta antud kriitika tähtsust — mitte selleks, et rahvahulgad piirduksid enesetäiustamisega ja õhkamisega jumala meelepärase elu järele, vaid selleks, et nad tõuseksid uue hoobi andmiseks tsaarimonarhiale ja mõisnike maa-aldusele, keda 1905. aastal ainult veidi kõigutati ja keda on tarvis hävitada. Ta selgitab rahvahulkadele kapitalismi kriitiseerimist Tolstoi poolt — ... selleks, et nad õpiksid oma elu ja oma võitluse igal sammul tuginema kapitalismi tehnilistele ja sotsiaalsetele saavutustele, õpiksid koonduma ühtseks sotsialistlike võitlejate miljoniliseks armeeks, kes kukutavad kapitalismi ja loovad uue ühiskonna ilma rahva viletsuseta, ilma inimese eksploatseerimiseta inimese poolt.»⁹

⁷ V. I. Lenin, Herzeni mälestuseks. Teosed, 18. kd., lk. 15.

⁸ V. I. Lenin, Ajalehe «Pravda» toimetusele. Teosed, 35. kd., lk. 32.

⁹ V. I. Lenin, L. N. Tolstoi. Teosed, 16. kd., lk. 300.

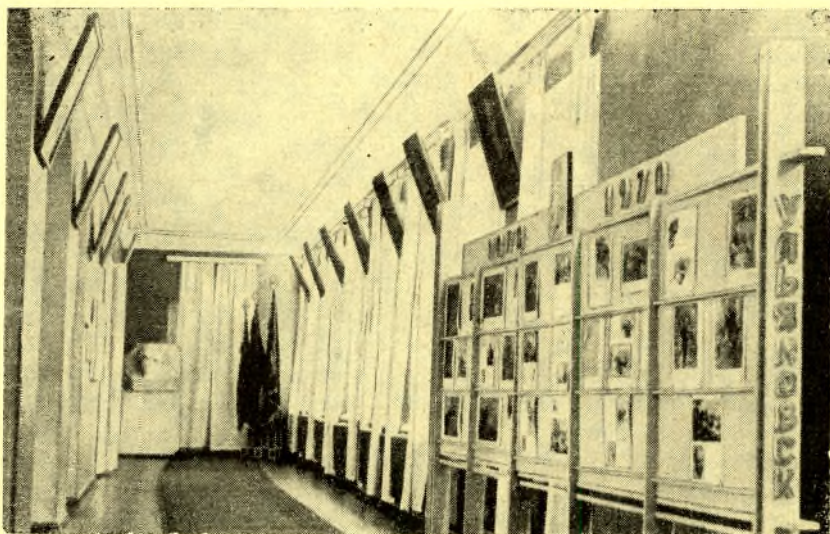
Kui minevikukirjanduse revolutsioonilis-kasvatusliku kasuteguri ärvestamisel oli paratamatu selle dialektiline teisendamine (eriti Tolstoi puhul), selle sügavuses peituvate varjatud väärtuste avastamine, mis polnud kaugeltki mitte alati silmanähtavad laiale lugejaskonnale, ka oma interpreteeringu vastandamine liberaalide ja kodanlaste tendentslikele võltsingutele, siis revolutsioonilise ja sotsialistliku kirjanduse hindamine V. I. Lenini poolt sisaldab kvalitatiivselt uusi momente. Eriti käib see Lenini hinnangute kohta M. Gorki loomingule. N. K. Krupskaja kirjutab: «Vladimir Iljitš hindas Aleksei Maksimovitš Gorkit kui kirjanikku väga. Iseäranis meeldisid talle «Ema», ajalehes «Novaja Žizn» avaldatud artiklid väikekodanluse vastu — Vladimir Iljitš ise vihkas igasugust väikekodanlikkust —, meeldis «Põhjas», meeldisid laulud Kotkast ja Tormilinnust, nende meelelaad, ta armastas ka selliseid Gorki teoseid nagu «Kurjad kollid», «Kakskümmend kuus ja üks».¹⁰ Kui ilmus trükist Gorki «Ema», andis Lenin sellele raamatule järgmise hinnangu: «... see on vajalik raamat; palju töölisi on revolutsioonilisest liikumisest osa võtnud ebateadlikult, stiihiliselt ja nüüd on neile «Ema» lugemisest suur kasu.»¹¹ ««Väga õigeaegne raamat.» See oli tema ainuke, kuid mulle üpris väärtuslik kompliment,» kirjutab Gorki oma essees «V. I. Lenin».¹² Vladimir Iljitši üsnagi lakooniline hinnang Gorki «Emale» määrab aga täpselt ära selle teose kasvatusliku väärtuse — nimelt, et see aitab revolutsioonilisest liikumisest ebateadlikult osavõtnud töölistel kujuneda teadlikeks võitlejaks ja ses mõttes on see neile väga kasulik. Seega on Gorki ilukirjanduslik teos otseselt lülitatud üldproletaarsesse üritusse kui selle lahutamatu koostisosaks, mida muide tõestab ka selle raamatu edaspidine saatus XX sajandi kirjanduslikus ja ühiskondlikus protsessis. Krupskaja mälestuste järgi kuulus Lenini lemmikkirjanike hulka ka prantsuse revolutsiooniline kirjanik Henri Barbusse. Oma töös «III Internatsionaali ülesannetest (Ramsay Macdonald III Internatsionaali kohta)» annab ta järgmise hinnangu Barbusse'i raamatutele: «... Kõikjal märgatava rahvahulkade revolutsioonilise teadlikkuse massilise kasvu nähtuse üheks eriti kujukaks kinnituseks võib pidada Henri Barbusse'i romaane: «La feu» («Tuli») ja «Clarté» («Selgus»). Esimene neist on tõlgitud juba kõigisse keeltesse ning on levinud Prantsusmaal 230 000 eksemplaris. Seda, kuidas täiesti võhiklik, täielikult ideede ning eelarvamuste kammitsas olev filister ja kõige tavalisem inimene muutub just sõja mõjul revolutsionääriks, on näidatud erakordselt jõuliselt, andekalt, tõetruult...»¹³ Viimases lauses märgitud teose väärtused on Lenini seisukohast eriti hinnatavad, kuna need aitavad kasvatada ka teiste maade «kõige tavalisemaid inimesi» revolutsioonilises antiimperialistlikus vaimus, tõsta nende klassiteadlikkust. Samast, klassiteadlikkuse kasvatamise aspektist hindab V. I. Lenin ka John Reedi raamatut «10 päeva, mis vapustasid maailma»: «Lugesin raugematu huvi ja suure tähelepanuga läbi John Reedi raamatu «Kümme päeva, mis vapustasid maailma», ja soovitan kõigest südamest seda raamatut kõigi maade tööliste. Tahaksin, et see raamat leviks miljoneis eksemplarides ja tõlgitaks kõikidesse keeltesse, sest ta kirjeldab tõetruult ja haruldaselt elavalt sündmusi, mis on nii tähtsad selleks, et mõista, mis on proletaarne revolutsioon, mis on proletariaadi diktatuur. Neid küsimusi arutatakse praegu väga laialdaselt, kuid enne kui neid ideid omaks võtta või tagasi lükata, tuleb täiel määral mõista tehtava

¹⁰ Н. К. Крупская, Ленин и Горький. «Комсомольская правда», 25 XI 1932, № 222.

¹¹ М. Горький, V. I. Lenin. — Rmt.: «Мәлестүсі V. I. Leninist», I kd., Tallinn, 1961, lk. 359—360.

¹² Sealsamas.

¹³ V. I. Lenin, III Internatsionaali ülesannetest (Ramsay Macdonald III Internatsionaali kohta). Teosed, 29. kd., lk. 472.

Uljanovsk. Kool, kus õppis V. I. Lenin.

V. Maaski foto

otsuse tähtsust. John Reedi raamat aitab kahtlemata selgitada seda küsimust, mis on maailma töölisliikumise põhiprobleemiks.»¹⁴

Polnud juhuslik, et nendel aastatel alles tekkivast sotsialistlikust kirjandusest (rahvusvahelises mastaabis) tõstab V. I. Lenin esile esmajoones sellised teosed nagu «Ema», «Tuli» ja «10 päeva, mis vapustasid maailma». Praegu hindame neid kui XX sajandi sotsialistliku realismi klassikat. Huvitav on sellega seoses märkida, et Lenini hinnanguis nimetatud teostele on sisuline moment lahutamatu nende kunstilise mõju iseloomustamisest («jõuliselt, andekalt, tõetruult», «tõetruult ja haruldaselt elavalt»). Teisiti öeldes: ilukirjandusliku teose revolutsioonilis-kasvatuslik väärtus on asetatud sõltuvusse tema kunstilisest mõjujõust. Kui tutvuda Lenini hinnangutega teistele kirjanikele ja nende teostele, mida leiame rohkesti N. Krupskaja, M. Gorki, A. Uljanova-Jelizarova, K. Zetkini, A. Lunatšarski jt. tema kaasaegsete mälestustest¹⁵, pole raske veenduda selles, kui võrd sügavalt ja mitmekülgsest käsitab Vladimir Iljitš kirjanduse mõju inimesele. Nii näiteks A. Tšehhovi teose «Palat nr. 6» puhul räägib ta erakordselt tugevast emotsionaalsest mõjust, mida see teos oli temale avaldanud¹⁶; selle kaudu aga pääses mõjule eeskätt jutustuse suunitlus rõhumise vastu, mida Lenin oli seekord lausa füüsiliselt tunnetanud. Kui tihedalt seostus Leninil arusaamine kunsti esteetilisest ja kasvatuslikust funktsioonist, näitab Gorki oma mälestuste selles episoodis, kus on juttu Beethovenist ja tema «Appassionatast». Lenin nimetas seda «imeväärseks, taevalikuks muusikaks», kuid samas mõtiskleb selle üle, et revolutsioonilise võitluse pingelisel ajal ei tohi lubada endal tekkida sellistel «peasilitamise» meeoleudel, tuleb olla karm — «kuigi meie ideaaliks on mitte

¹⁴ V. I. Lenin, Eessõna John Reedi raamatule «10 päeva, mis vapustasid maailma». Teosed, 36. kd., lk. 476.

¹⁵ Vt. rmt. «Mälestusi V. I. Leninist», I ja II kd., Tallinn, 1961 ja 1963.

¹⁶ A. I. Uljanova-Jelizarova. Mälestusi Iljitšist. — Rmt.: «Mälestusi V. I. Leninist», I kd., Tln., 1961, lk. 26.

sallida mingisugust vägivalda inimeste kallal».¹⁷ Lenini arusaamine kirjanduse ja kunsti kasvatuslikust jõust kätkeb endas ka kõlbeline eeskuju mõistet. Võib õigus-
tatult väita, et nii oli see näiteks Tšernõševski puhul — mitte ainult tema loo-
ming, vaid ka tema kõlbeline eeskuju oli Leninile erakordselt tähtis, kasvatas teda
selle sõna otseses mõttes. Krupskaja tuletab meelde ka sellist episoodi Vladimir
Iljitši viimaseilt elupäevilt: ta luges Leninile ette Jack Londoni novelli «Armastus
elu vastu», mis meeldis Iljitšile väga oma kõlbelise probleemistikuga (armastus
elu vastu aitab võita surma). Pidades loomulikult kõige tähtsamaks ilukirjanduse
revolutsioonilis-kasvatuslikku mõjujõudu, tõstes seoses sellega esiplaanile «Ema»-
taolised teosed, milles ta nägi sotsialistliku kirjanduse esimesi võrseid, interpre-
teerides vene kirjanduse klassikalist pärandit nende ülesannete valguses, mis
seisid revolutsioonilise proletariaadi ees, oskas Lenin samal ajal näha kirjandu-
ses neid esteetilisi ja kõlbelisi väärtusi, mis aitavad kujundada harmoonilist, iga-
kõlgselt arenenud inimest, sest kommunistlik inimeseideaal kätkeb paremaid üld-
inimlikke vaimseid omadusi. Ja kui hakkamegi kõrvutama Lenini erinevaid
hinnanguid eri kirjanikele ja eri teostele, leiame, et nende ühiseks nimetajaks
ongi selline inimeseideaal, tema domineerivaks jooneks aga aktiivne revolutsioo-
niline võitlejavaim, tegelikkust ümberkujundav kommunistlik ellusuhtumine.

Lenini seisukohad kirjanduse ja kunsti kohta, tema mõtteavaldused ja hin-
nangud üksikteoste kohta on meile lähtealuseks ka kaasaegse kirjanduse
kasvatusliku kasuteguri mõõtmisel. Rohkem kui poole sajandi jooksul on meie
maal välja arenenud rikkalik paljurahvuseline nõukogude kirjandus, kaasaeg-
sesse sotsialistlikusse kirjandusse kuuluvad ka sotsialismileeri maade kirjanike
looming ja leninlike ideaalide eest võitlevate progressiivsemate literaatide teosed
kapitalistlikust maailmast. Ühe või teise kaasaegse kirjaniku hindamise juures
on määrava tähtsusega ülalmainitud leninlikud kriteeriumid — esmajoones see,
mil määral üks või teine kirjandusteos lülitub üldproletaarsesse üritusse, aitab
selle võidukäigule, aitab kujundada uut, harmoonilist inimesiksust, kuivõrd suur
on tema ideeline ja kunstiline mõjujõud. Kui pidada silmas just kirjanduse kas-
vatuslikku funktsiooni, võiks uusimast nõukogude kirjandusest esile tõsta sellised
teosed, nagu M. Solohhovi «Inimese saatus» ja K. Simonovi sõjaromaanid, mis
on suure patriootilise kasvatuslaenguga, J. Germani triloogia «Üritus, mida sa tee-
nid», mille peategelase doktor Ustimenko kuju on kõlbelise eeskuju väärtusega,
Tš. Aitmatovi «Mägede ja steppide jutustused», mis on eriti hinnatavad internat-
sionaalse kasvatusseisukohast ning sisaldavad ka suurt emotsionaalset laengut;
antifaašistliku kasvatusseisukohast pakuvad kahtlemata huvi O. Gontšari «Ini-
mene ja relvad», I. Merase «Viik kestab silmapilgu» ja mitmed teised raamatud.
Kasvatades meie noort põlvkonda nii mineviku kui ka kaasaja parimate kirjan-
dusteoste najal, juhindudes seejuures leninlikest kriteeriumidest, aitame seega
kujundada kommunismiehitaja isiksust selliselt, nagu seda kavandas Vladimir
Iljitš Lenin.

¹⁷ M. Gorki, V. I. Lenin. — Rmt.: «Mälestusi V. I. Leninist», I kd., lk. 382.

Esteetilise kasvatus mõnest lähteprobleemist ja arengujoonest

K. LEHT,
filoloogiakandidaat

Teadupärast tähtsustab nõukogude pedagoogika esteetilist kasvatust võrdväärselt teiste kommunistliku kasvatus põhikomponentidega. Ometi märkame selle kasvatusala suhtelist varjujäämist nii uurimisalana kui ka õppetöös endas. Meie vabariigi olukord on omamoodi paradoksaalne seetõttu, et tegeliku töö saavutusi on lähemal ja kaugemal tunnustavalt märgitud, kuid meie ise pole neid oluliselt analüüsida ega üldistada suutnud. Jääb mulje, et vaieldamatus ülespidaminekus on tuginetud pigem korraldavale ja metoodilisele intuitsioonile kui teoreetiliselt orienteeritud töösüsteemile. Arvestatavaid saavutusi on erialametoodika korralduses ja mõne üksikküsimuse arendamises; hoopis vähe lähelepanu on pälvinud teoreetilised (esteetika, psühholoogia, sotsioloogia) lähteprobleemid (siin on pigem pedagoogikaväliseid virgutusi saadud). Esteetilise tsükli uurimine selle sisemises ühtsuses ja seostes õppe- ja kasvatustöö teiste külgedega ei näi avaramate üldistuste eeldatavuse tõttu veel lähemas tulevikuski vilja kandvat.

Ei tule siiski salata lootusrikkaid algatusi esteetilise kasvatus taseme hindamispüüdeis ja üksikprobleemide uurimises (TRÜ diplomitööd; artiklid, sealhulgas mõttevahetuslikud, perioodikas; TRÜ pedagoogika kateedri kursantide uurimistööd), esiletõstmist väärivad saavutused muusika ja kujutava kunsti õpetamise metoodikas, mis kuulub nende alade entusiastide aktivasse. Tõhusat abi võime loota kahelt heatasemeliselt esteetikaraamatult: L. Stolovitši «Ilu ja ühiskond» (1969) ja M. Kagani «Esteetika algeid» (1970).

Käesoleval kirjutisel on vaid probleeme asetav taotlus — ei midagi enam. Võib-olla ongi nii, et uurimuslik edasimineku vajab arutlevaid tõukeid ja mõnuseguseid üldistusi. Ja meil on, mille üle arutleda, mida üldistada.

(1.) MIS MEID ESIJOONES ORIENTEERIMA PEAKS?

INSEA (Ülemaailmne Kunstiõpetajate Ühing) kongressil Prahast (1966) märkis prof. V. Skaterštšikov (NSV Liit) oma ettekandes («Esteetilise kasvatus filosoofilised probleemid»), et sotsialistlikus ühiskonnas pööratakse erilist tähelepanu inimese esteetilistele suhetele tegelikkusega; ta toonitas esteetilise kasvatus suurt tähtsust sotsialistliku ühiskonna edaspidisele arengule ning ühtaegu ühiskonna tagasimõju sellele.¹ Kogu kongressi juhtmotiiviks oligi, et loov edasimineku pedagoogikas lakkab, kui selle ala probleemid ei seostu ühiskonna edasiarenemise vajadustega; sel vaatekohal asusid mitmed kodanlike maade esindajad ja seda

¹ Kongressi dokumendid ja ettekanded on publitseeritud mitmekeelses raamatus: *L'art et l'éducation. Rapport du XVIII Congrès Mondial de l'INSEA*. Praha, 1966; mainitud ettekande resümees lk. 121–122. — Kättesaadavama allikana osutame Saksa DV kunstõpetuse ajakirjale «Kunsterziehung» (1966, H. 10/11), mis annab orienteeriva ülevaate kongressi juhtprobleemidest.

suunitlust keskendas ka kongressi deviisi: *kasvatus kunsti kaudu — kasvatus tuleviku jaoks*. Tõepoolest, tulevikuinimene mõtleb ja tegutseb teisiti, kui teeme seda meie, ja meil peab mingilgi määral piisama kujutlusvõimet aiamaks praeguste õppijate tulevikuvajadusi.

Sel puhul on põhjust meenutada esteetilise kasvatusalusepanemist nõukogude koolis — see oli kantud nimelt tulevikutundest. Kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni, silmitsi sise- ja välisvaenlastega ning majandusliku laosega, pidas V. I. Lenin tarvilikuks kultuuririkkuste kättesaadavaks tegemist rõhutatud klassidele, samuti kui rahvahulkade kasvatamist nende rikkuste mõistjaks. Eelkõige tähendas see esteetilise kasvatusaluse kõige otsesemat ühendamist üldise koolihariduse andmisega. Clara Zetkini mälestuste järgi on V. I. Lenin öelnud: «Selleks et kunst võiks läheneda rahvale ja rahvas kunstile, peame algul tõstma üldhariduslikku ja kultuurilist taset.»² Nii see vaid mõeldav oligi, sest osasaamine kunsti kui spetsiifilise tegevuse tulemustest eeldab vastavat ettevalmistamist, kunsti nautijaks võib olla vaid kunstiliselt haritud inimene.

V. I. Lenin hindas kunsti kui väärtust,³ mõistis selle suurt sotsiaalset tähtsust, ent hoidus utilitaarmeevaldsest lähenemisest kunstile. Seda hoiakut tabab hästi V. Lunatšarski lausung: «Kunsti, mitte muuseumikunsti, vaid tänapäevast — teatrit, kirjandust, muusikat — tuleb teatud määral mõjutada selles suunas, et ta kiiremini areneks uutele vajadustele vastavaks, kusjuures see mõjutamine ei tohi olla jäme.»⁴ V. I. Lenini mõistval, delikaatsel suhtumisel kunstiloomingusse ja esteetilisse mõjustamisse, mida selgesti dokumenteerivad näiteks dekreedid Proletkultu kohta, on eeskujul andev väärtus lähenemises kunstile kui erilisele tunnetusvormile. Sellest johtuvalt pidas Lenin ka kunstihariduse (resp. esteetilise kasvatusaluse) ülesannet lahendatavaks vaid süsteemikindlas töös ja küllap seepärast ei peetud võimalikuks nende ülesannete ellurakendamiseks ka viivitada. Esimeses sotsialistlikus riigis asetati varakult ja esmakordselt kogu rahva esteetilise kasvatamise ülesanne.

Esimese ühtse töökooli programmiga (1921),⁵ mille väljatöötamist juhendasid N. Krupskaja ja A. Lunatšarski, olid Lenini põhimõtted ka pedagoogiliselt suunitletud ja rakendatud. Esteetilise kasvatusaluse tähtsust on selles dokumendis väga kõrgelt hinnatud, samavõrd tähelepanuväärne on programmi sätete sisuline paljutülevus. Juba 1918. a. andis Hariduse Rahvakomissariaat mitmeid esteetilist kasvatust suunavaid dokumente, arutas selle olukorda ja edasiminekuvõimalusi. On ülimalt tähelepanuväärne, et tol ajal leiti võimalusi pühendada tähelepanu seesugusele — revolutsioonisündmuste perspektiivis ikkagi tagaplaaniküsimusele, nagu noorsugu ja teater. Esteetilise kasvatusaluse suunamises ja korraldamises olid tegevad tolle aja silmapaistvad haridustegelased ja kunstipedagoogid P. Blonski, N. Brjussova (luuletaja V. Brjussovi õde), S. Šatski, V. Šatskaja, M. Andrejeva jt. Esteetilise kasvatusaluse sisulisest suunitlusest võiks üldjoonelise käsituse anda väljavõtte mainitud programmist: «Esteetiline kasvatus annab oskuse elada tervet ja täisverelist loomingulist elu.

Seesuguse määratluse kohaselt on esteetiline kasvatus meie uue, loova töökooli lahutamatuks koostisosaks. Meie ei taha üldharidusliku kooli õpilastest teha ei

² Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, 2 т., стр. 456.

³ Vt. lähemalt: Leonid Stalovitš, Lenin ja kunstiväärtuste probleem. — «Sirp ja Vasar» 1969, nr. 47—50.

⁴ Tsit. teose järgi: V. I. Lenin, Kirjandusest ja kunstist. Tallinn, 1964, lk. 656.

⁵ Programmi esteetilise kasvatusaluse lõik on kättesaadavaks tehtud teoses: Революция — Искусство — Дети. Материалы и документы. М., 1966, стр. 176—191.

kunstnikke ega esteete, vaid tugevaid, täisverelist elu elavaid ja elu hõlmavalt tunnetavaid inimesi. Kunsti kaudu on tarvis kasvatada õpilastes loomingulist tahet, tahet tegutseda; isegi kunstiteoseid kuulates, vaadeldes või ette kandes peaksid lapsed neid otsekuji taaslooma, seismiselt üle elama seda tugevat tahet ja tunnet, mis selle teose löi.»⁶

Programmis toonitatakse esteetilise ja töökasvatuse koosluse vajadust, esteetilise kasvatuse unikaalset toimet loovjõudude keskendamises.

Järgnevail dogmaatiliste tendentsidega ajajärkudel esteetilise mõtte areng pidurdus, mis ei jätnud mõju avaldamata kogu kunstielule. Muidugi ei võinud viljakas olla ka esteetiline kasvatus pedagoogilises rakenduses. 50-ndate aastate teisest poolest on nõukogude esteetikas aset leidnud põhimõttelise tähtsusega mõttevahetused, mis tulenesid Lenini üldfilosoofiliste seisukohtade süvenevast läbitöötamisest. Meenutagem «prirodnikute» ja «obštšestvennike» kokkupõrget esteetilise määratlemise ülitähtsas küsimuses. Selle tulemusel on juhtivad esteetikud jõudnud seisukohale, mis L. Stolovitši ökonoomses sõnastuses kõlab järgmiselt: «Kunst on kahelispiegel. Ta ei peegelda mitte ainult objektiivset reaalsust, vaid ka kunstniku suhtumist sellesse reaalsusse» (sõrendanud K. L.).⁷ Osutub, et koos tunnetusliku funktsiooniga peidab kunst endas ka loomisfunktsiooni, mis väljendub kunstniku subjektiivses suhtumises reaalse maailma väärtusisse. Nii on selles «kahelispiegeluses» kokku võetud kunsti kahe põhifunktsiooni dialektiline seos ja ühtsus. Viimaseil aastail on esteetikute tähelepanu köitnud esteetiliste ja kunstiliste väärtuste probleem — asjaolu, et «väärtused olelevad kui hindamisobjekt ja mängivad suurt osa ühiskonna arengus inimkäitumise regulaatoritena, inimkultuuri «akumulaatoritena».⁸

Positiivsed nihked esteetikas on (vahest meile märkamata) soodsalt mõjustanud esteetilist kasvatust koolis. Teadlikuma osasaamise korral võinuks see mõju ilmselt enamandev olla. Mulle näib, et marksistliku esteetika uuemate seisukohtade järjekindel rakendamine on esteetilise kasvatuse kõige järjekordsemaid ülesandeid. Eriti lootusrikas oleks väärtuse kategooria jälgimine, mis aitaks eristada tõsiväärtusi pseudoväärtustest ning piiraks suvalisi maitseotsustusi. Praegu tuleb paraku tõdeda esteetilise kasvatuse mahajäämust esteetika üldküsimuste arengust, mille põhjused näivad olevat küllalt komplitseeritud. Ilmselt annavad siin tunda informatsiooni katkendlikkus (nõrk kontakt esteetika saavutustega ja uute ideedega), pedagoogiline rutiin, õppekorralduse kitsaskohad, maitse heterogeensus jm. Sellest mahajäämusest tuleb kõnelda kui ohtlikust, ilmselt ohtlikumast kui näiteks koolifüüsika või -matemaatika mahajäämus nende teaduste tasemest (mis on mõneti loomulikki). Meie ühiskonna areng on jõudnud sellesse

⁶ Революция — Искусство — Дети. Материалы и документы. М., 1966, стр. 177.

⁷ Leonid Stolovitš, Lenin ja kunstiväärtuste probleem. — «Sirp ja Vasar» 1969, nr. 48.

⁸ Sealsamas. — Väärtus on nõukogude esteetikas suhteliselt uus ja uurimisjärgus kategooria (vt. selle kohta: Л. Н. Столович. Красота как ценность и ценность красоты. Труды по философии. ТГУ XI. Тарту, 1968.) Vajadus selle järele näis kujunevat ühenduses maitsekategooria uurimisega — objektiivsema kriteeriumi tarvilikkusega esteetiliste nähtuste hindamisel. Aksioloogilises seoses peetakse esteetiliseks väärtuseks objektiivse maailma nähtuste esteetiliste omaduste sünteesi, mis on selleks kujunenud inimkonna ajaloolise praktika käigus. Seega ei olene esteetiliste väärtuste sisu üksikisiku hinnangust, vaid inimkonna poolt pikemas perioodis antud hinnangute summast. Sellele lakoonilisele kommentaarile jääb lisada: väärtus pole sellisenagi konstantne nähtus, igal ajastul on oma käsitus väärtusest. Näiteks on iga eposh omamoodi lähenenud «Hamletile» kui kunstiväärtusele.

etappi, kus humanitaarse kultuuri vajadus ja tase peab olema ligilähedaseski vastavuses tehnilise progressi kõrgtasemega. Sest ärgem unustagem — tehniline progress ei tähenda veel sotsiaalset progressi!

Ons nüüdisajal ülepea tarvis sugereerida esteetilise kasvatuselise vajadust ja kaitsta ta eluõigust? Tõepoolest, inertsust kohtame pigem üksikisikuti kui üldisema hoiakuna. Arvan, et eelkõige tuleb selgusele jõuda selle kasvatusala ühiskondlikus missioonis ja isiksust kujundavais väärtusis, mida peab mõistma mitte ainult kunstipedagoog, vaid iga pedagoog, avaramas mõttes — kogu ühiskond.

Tänapäeval peaks meie kõige üldisemaks lähtekohaks olema esteetilise tarbimise kasv ühiskonnas. Millega seletada seda tendentsi, mis ilmselt johtub sotsiaalse arengu seaduspärasustest ning inimese ja ühiskonna keerukaist suhteist. Kas ainult kunstiväärtuste kasvuga, asjaoluga, et kunsti meie ümber on järjest rohkem ja paljudes laadides? Või siis vaba aja suurenemise ja üldise hüveolu kasvuga? Või koguni massikommunikatsioonide efektiivsusega kunsti vahendamises? Tundub, et need asjaolud, ehkki väga olulised, ei anna hõlmavat seletust. Igasugune vajadus tähendab puudust millegi järele.

(2.) MIS TINGIB ESTEETILISE VAJADUSE ÜLDSE JA KUNSTIVAJADUSE ERITI?

Pole põrmugi juhuslik, et harmoonilise inimese ideaal on püsinud inimkonda ahvatlevana läbi aegade. Antiikajal käsitati seda kui vaimu ja keha ideaalset kooslust (terves kehas terve vaim), mis määras tollal ka esteetilise kasvatuselise sisu ja eesmärgi. Nii on igal epohhil olnud oma arusaam harmooniast inimeses ja üldse isiksusest.⁹ Olla terviklik ja unikaalne, säilitada endas jõudude ja võimete tasakaal on inimese loomuvajadusi. Niisama ilmne on, et kooskõlaline isiksus kujuneb loovalt tegutsedes, mida on nimetatud eneseteostuseks või rakenduslikumalt — enesekasvatuseks. Inimesele on loomupäraseks peetud ühendada tööd, kasu ja ilu (meenutagem K. Marxi tuntud lausungit — *inimene kujundab materiat ühtiasi ka ilu seaduste kohaselt*). Paraku ei lange need püüded meie heade soovide saatel õnnelikult kokku, vaid satuvad sageli vastuollu ühiskondliku elu praktikaga. Kodanlikus ühiskonnas on elumootoriks ja -magnetiks raha (— kapital — kasum), mis määrab sotsiaalsed astendussuhted ja lõppkokkuvõttes kogu väärtuste süsteemi. Marksistliku terminoloogia järgi nimetame seda situatsiooni totaalseks võõrandumiseks. Sotsialistliku ühiskonna liikmele peab olema tunnuslik teadlik ja vaba tegevus. Ent meiegi tingimusi oleks utoopiline loota inimese ja ühiskonna häirimatule kooskõlale. Klassiühiskonnas toimunud võõrandumise ületamine on pikaajaline protsess, seotud minevikuiganditest järkjärgulise jagusaamisega. Ka eraomanduse likvideerimine ei katkesta veel «automaatselt ja täielikult võõrandumise selliste põhjuste toimet, nagu tööjaotuse vanad vormid, stiililisuse elemendid inimeste suhete reguleerimises looduse ja ühiskonnaga»¹⁰. Seejärel on meie lõppeesmärgiks võidelda võõrandumisnähtustest vaba ühiskonna eest, milles «kogu aineiline ja vaimne rikkus ning tõeline sotsiaalne demokraatia tagavad vaba, võõrandumist edukalt ületava ühiskonna»¹¹. Dialektiline ellusuhtumine veenab nägema vastuolusid inimese eneseteostuslike püüete ja praktika

⁹ Hea ülevaate esteetilise kasvatuselise süsteemidest annab V. Sestakov teoses: Проблемы эстетического воспитания. (Очерки истории.) М., 1962.

¹⁰ R e m B l u m, Võõrandumisprobleem marksismis. — «Looming» 1969, nr. 3, lk. 458.

¹¹ Sealsamas.

vahel nüüd ja edaspidi ning kasvatama seesugust isiksust, kes neid ületada suudab. Arvestamata ei saa jätta ka neid meie ajastule iseloomulikke nähtusi, mis toimivad üleulatuvalt sotsiaalsetest süsteemidest, riikidest ja rahvastest ning on oma mõjult ja haardelt globaalsed (nagu inimese füüsiline lahkumine «emakeselt Maalt», «demograafiline plahvatus», teaduslik-tehniline progress koos ohtlike tendentsidega omaenda antipoodiks pöörduda jm.).

Masinalise maailma ja tsiviliseeritud elu pahupool ilmutab end eelkõige ühekülgse tehnokraatias, inimpsüühikat nüristavas toimes. Nüüdisaegse inimese intellektuaalne sfäär on rängalt üle koormatud, nii et räägitakse loogilise mõtlemise hüpertroofiast. Nõuab ju bioloogiline ja sotsiaalne eksisteerimine tänapäeval ülisuurt informatsioonihulka ja rohkesti loogilisi operatsioone. Informatsiooni hankides ja praktiliselt tegutsedes mõtlemise loogika õieti kujunebki, automatiseerudes ühtaegu tunduvalt. Väga olulist osa etendab seejuures süvenev tööjaoatus, milles kätkeb oht taandareneda terviklikust inimesest «osainimeseks», «professionaalseks kretiiniks», nagu K. Marx seda nähtust nimetas.

Need protsessid toimivad intensiivse urbaniseerumise rüpes, mis toob kaasa inimestevaheliste suhete tiheda põimlemise, ent paraku ka emotsionaalse tausta kidunemise, sest kvaliteedilt on kontaktid valdavalt neutraalsed. Pealegi — mida linlikult suletumaks muutub keskkond, seda enam kahanevad meelikosutavad välismuljed (irdumine loodusest).

Oleme eelneva arutlusega tahtnud toonitada eelkõige seda, et kui pidada nüüdisajal harmoonilise inimese juhttooniks intellektuaalse ja emotsionaalse sfääri tasakaalu ja rikastavat kooskõla, siis on põhjust arvata, et see on häiritud just viimase kahjuks. Intellektuaalne ühekülgus on tänapäeval võimalikum, niisamuti nagu on ilmne täppisteaduste eelisasend. Täppisteadused on ühiskonnale otsesemalt tarvilikud, neist sõltub tema võimsus ja arengujõud. Humanitaarteadused väärtustuvad ka udsemalt, mis ei tohiks põrmugi pisendada nende väärtust ühiskonna progressis ja elujõus. Paneme tähele paradoksi: nimelt täppisteaduste suured esindajad on humanitaaria, eelkõige kunstide helled soosijad ja sageli ka harrastajad olnud. Intuiitiivse ja ratsionaalse kujutluse terviklikkus kehasub neis endis ja nende teaduslikus loomingus, millele rajanebki praegusaja tehnilise progressi kõrgtase. Ja ometi (kas ei tundu see irooniana?), on nende loometöö viljad ohustamas inimteadvuse terviklikkust kui loovvõimete eeldust.

Sageli märgitakse meie kooli ühekülgust, mis väljendub teadmiste (sageli küsitavalt tarvilikegi) liigpakkumises ning loogilis-intellektuaalsete menetluste rohkuses. Küllap on põhjust seda vaatekohta jagada, ent küllap on alust seda ühekülgust seletada ka ühiskonnas toimivate tendentsidega, mida kokkuvõtvalt võiks nimetada elu ebaratsionaalsete aspektide alahindamiseks. G. Naan ütleb: «Inimene ei ela ainult leivast. Ja ka teaduslikust ning tehnilisest informatsioonist mitte. Vajame näiteks ka sääraseid delikaatseid ja raskesti defineeritavaid asju, nagu enesest lugupidamine, elu mõte (väärtused ja ideaalid), rõõmud ja elamused (kõrgema astmena — õnn ja armastus).»¹² Niisiis elavad «informatsiooni- ja armastusevajadus» rööbiti; intellektuaalse sfääri kõrval nõuab eluõigust ka tundemaailm, mis aktiveerib üht osa meie teadvusest — seda, mis piirneb kujutlusvõime ja abstraktse intellektiga. Sellega ühenduses ongi nähtud esteetiliste väärtuste, eelkõige kunsti tähtsust. Erinevalt teadusest ei vormi kunst teatavaid konkreetseid omadusi (näiteks mälu või abstraktset mõtlemist), ta mõjub inimteadvusele kui tervikule. «... kunst on inimese kõigi bioloogiliste ja sotsiaal-

¹² G. Naan, Inimene plahvatavas universumis. — «Sirp ja Vasar» 1. V 1969, nr. 18.

sete protsesside tähtsaim keskendaja ühiskonnas, ta on tasakaalu säilitamise vahend inimese ja maailma vahel inimelu kõige kriitilisemal ja vastutusrikkamail hetkil.»¹³ Siin on hinnatud kunsti funktsiooni isiksuse struktuuri seisukohalt (kontekstis ühenduses kunsti hedonistliku käsituse kriitikaga). Väga avaralt on kunsti mõjuvälja nähtud V. I. Lenini järgmises määratluses: «Ta (kunst — K. L.) peab ühendama ja tõstma nende (rahva- — K. L.) hulkade tundeid, mõtteid ja tahtet. Ta peab ellu äratama neis hulkades kunstnikke ja arendama neid.»¹⁴ Tähelepanev on eriti Lenini väljend, et kunst peab inimestes äratama kunstnikke. Muidugi ei peeta silmas professionaalsete kunstnike «avastamist», vaid loovvõimete äratamist kunsti mõjujul. Pedagoogilises mõtestuses on kunsti seda funktsiooni korduvalt tähtsustanud N. Krupskaja. Kuulakem: «Igati on tarvis ergutada laste loomingu, mistahes vormis see ka ei avalduks. Kunst ja keel on võimsad vahendid inimeste lähendamises, abinõuks, mis aitab mõista iseennast ja teisi...»¹⁵

Need on esteetilise kasvatusse seisukohast väga määravad lähtekohad. Loovisiksus on ühiskonna jaoks suurim väärtus ja temaga tegelemine peab olema pedagoogika objektiks enam kui miski muu. Esteetilise kasvatusse erilised võimalused sellega ühenduses ei tohiks kahtluse all olla.

Tuleme sellest arutlusest probleemide juurde, mis on lähemalt seotud

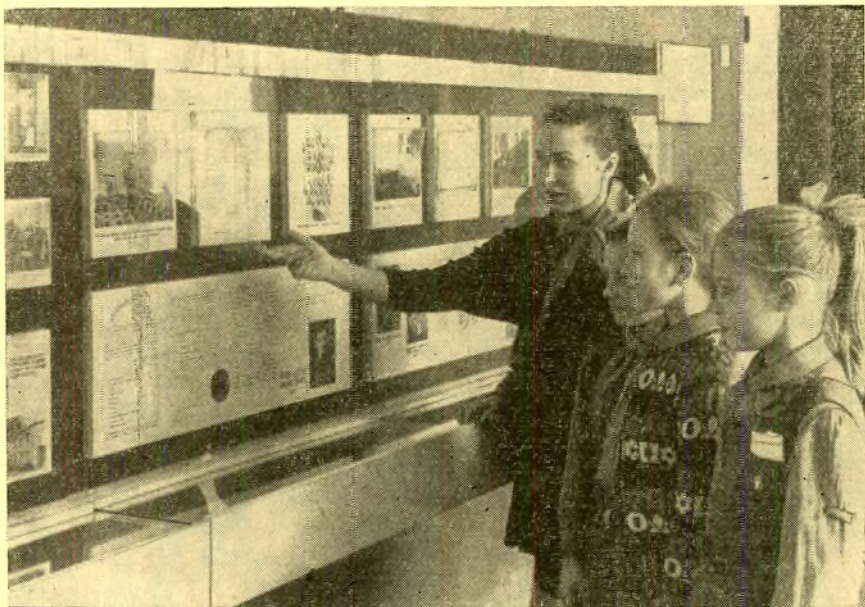
(3.) ESTEETILISE KASVATUSE SISU JA FUNKTSIOONIGA.

Juttu saabki olla vaid mõnest probleemist selle teema erilise keerukuse tõttu. Esteetilise kasvatusse uuematest koolikäsitlustest saame väga heterogeense

¹³ Л. С. Выготский, Психология искусства. М., 1965, стр. 341.

¹⁴ Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине. 2 т., стр. 456.

¹⁵ Н. К. Крупская, Педагогические сочинения. 2 т., М., 1958, стр. 17.

Tallinna 25. keskkooli V. I. Lenini muuseumis. Vanempioneerijuht S. Kossitskaja annab pioneeridele seletusi materjalide kohta, mida kooli vanemate klasside õpilased töid kaasa ekskursioonilt Uljanovskisse.

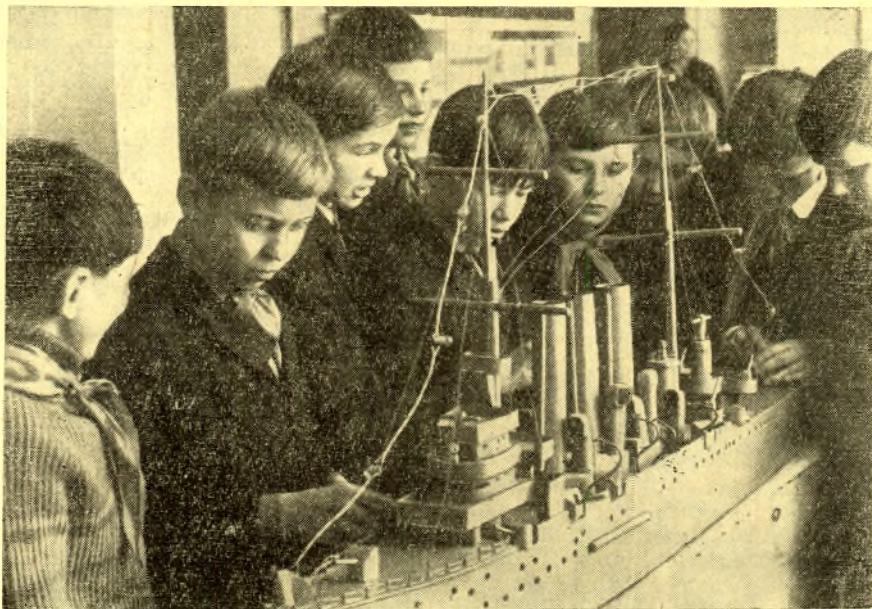
pildi. Jääb mulje, nagu oleks edasiminekuks esteetika üldkõikumustes pedagoogika vallas vaid nõrga virvendusena vastu peegeldunud. Tõepoolest, kas pole, nagu eespoolgi märkisime, edusammud tingitud pigem esteetilise mõjuvälja avardamisest ja intensiivistumisest meie ühiskonnas? Kummatigi pole esteetilise kasvatuspedagoogiline kontseptsioon terviklikul ja vastuvõetaval kujul veel välja arendatud. Esteetilise kasvatuses ülesande määratlemisel võime vastava kirjanduse põhjal täheldada ligilähedaselt kolme peamist suunda.

Mõned autorid peavad esteetilises kasvatuses olulisimaks eetilise-kasvatuslikku funktsiooni. Seda vaatekohta kaitseb väga järjekindlalt V. Razumnõi¹⁶ ja üldsuunalt ka N. Dmitrijeva. Seejuures on tähtsate kohale asetatud esteetiline keskkond, kunst (resp. kunstõpetuse) osatähtsust pisendades (eriti V. Razumnõil).

Teine suund (G. Štšukina, V. Šatskaja, P. Bursa jpt.) peaaegu et võrdväärustab esteetilise kasvatuses kunstilise kasvatuses (s. o. kasvatuses kunstide kaudu), nähes ülesannet kunsti vastuvõtja, tema kunstimaitse ja hinnangute kujundamises. Kunsti küll esteetilise kasvatuses tuumaks pidades, kalduvad selle seisukoha pooldajad hindama eelkõige kunsti tunnetuslikke väärtusi. Põhjust on nimetatud suund kõige levinum ja pedagoogilistes ringkondades populaarseim.

Võib eraldada kolmandatki lähenemist: esteetiline kasvatus arendab mitte ainult eetilisi omadusi ega ka ainult võimet kunsti vastu võtta, vaid ka (ja sellele asub peaarh) võimet loovaks tegevuseks nii kunsti alal kui ka igasugustest teis-

¹⁶ Vt. В. А. Разумный, Эстетическое воспитание. Сущность. Формы. Методы. М., 1969.

6. klassi poisid aga takseerivad muuseumis «Aurora» mudelit.

A. Rammo fotod

tes tegevusvormides. Selle kontseptsiooni peaesindajaks on V. Šestakov¹⁷, kelle vaateid on toetanud E. Iljenkov¹⁸.

Muidugi on see jaotus omajagu tinglik ja mõnevõrra vahest meelevaldne, ent aitab siiski probleemiasetust ülevaatlikustada.

Teadupärast rõhutab meie partei programm vajadust «hoolitseda väsimatult selle eest, et kõik töötajad saaksid esteetilise kasvatus», et tagada «terve kasvava põlvkonna kõlbeline, esteetiline ja kehaline kasvatus». See on üldhõlmav, kogu ühiskonna arengu suunitlus. Meie ülesandeks on luua esteetilise kasvatus kontseptsioon, mis lähtuks pedagoogilise protsessi eesmärkidest ja spetsiifikast. Sellest seisukohast lähtudes peaksid selged olema kaks üldorienteerivat põhimõtet, mis leidsid rõhutamist juba esteetilise kasvatus alusepanijate poolt nõukogude koolis. Esiteks see, et esteetilise kasvatus peavad kuuluma kõik pedagoogilises protsessis rakendatavad esteetilise mõjutamise vahendid; mida hõlmavam on nende nähtuste ring, seda tõhusamaid tulemusi tohime loota. Teiseks seda, et esteetilist kasvatust ei tohi käsitada suletud süsteemina, vaid õppe- ja kasvatus-töö koostisosana selle kõigis aspektides. On õpetlik meenutada, et N. Krupskaja ja tema kaastöötajad pidasid väga oluliseks selle kasvatusala kõige tihedamat seost töökasvatusega ning nägid esteetilise kasvatus elemente ühenduses kõigi ainete õpetamisega. Need põhimõtted näivad selgete ja endastmõistetavatena, ent olukord komplitseerub ühenduses nende praktilise rakendamisega, õigete suhete ja rõhuasetuste leidmisega.

Arvan, et üks sõlmküsimus on kunsti (resp. kunstispetsiifiliste õppeainete) osakaal esteetilise kasvatus üldises süsteemis. Mõnedes käsitlustes antakse palju ruumi küll mitte tähtsusetuile, ent ometi sekundaarsema kaaluga esteetilise mõjutamise faktoreile, nagu esteetiliste objektidega enam või vähem seotud üritused (klassi- ja koolivälise töö süsteem), esemete esteetilised omadused, õpilaste lähem ja kaugem ümbrus jm. Selle tendentsi põhjused ei näi asuvat lausa pealispinnal. Tekib kahtlus: kas pedagoogilistes käsitlustes ei püsi veel visalt mõiste «esteetiline» ebalev käsitlus? Õigemini — näib püsivat nn. looduslaste («prirodnikute») kontseptsioon, mis teadupärast seisneb ilu objektiviseerimises, inimkonnast lahutamatuks kuulutamises. Sellest johtub esteetilistele väärtustele diferentseerimata lähenemine ja koguni esteetilise ja kunstilise võrdsustamine. Kaob kvalitatiivne erinevus esteetilise kasvatus vahel kunstispetsiifiliste õppeainete kaudu ja mitmesuguste esteetilise mõju võimalustega töövormide vahel, nagu ekskursioon vabasse loodusesse, kooliruumide ja ümbruse korrastamine jm.

Kas piiritõmbamine nende tasandite vahel on tarvilik? Ilmtingimata on, sest siit saab alguse väärtuste ja mõjuvahendite astendamine õppetöö praktikas. Ei saa ju samavääristada näiteks järgmisi nähtusi (ehkki neid võivad siduda esteetilised tunnused): vahetu mulje looduslikust panoraamist, loodusmotiivilise maali vaatlemine, vaba joonistamine (või kirjand) looduse vaatlusest saadud muljest lähtudes. Kõigil kolmel juhul saame esteetilise tunnetuse eri kvaliteedid. Näiteks kunstiteose vaatlemisel on aktiveeritud mitte ainult meeled, vaid otsustavalt hakkavad kaasa rääkima ka kujutlused ja kunstikogemus, milleta kunstielamus polegi tekkiv. Niisiis — juba erinevuse tõttu tajumises on õigustatud eraldada (mitte isoleerida) esteetilise kasvatus üldmõistest kasvatus kunstide kaudu.

¹⁷ V. Šestakov on esitanud oma vaated eessõnas teosele «Проблемы эстетического воспитания» ja kommentaarides USA ja Inglismaa kunstilise kasvatus süsteemi kohta (vt. vastavad peatükid teoses: Искусство и дети. Эстетическое воспитание за рубежом. М., 1968).

¹⁸ Э. В. Ильенков, О «специфике» искусства. (В сб. «Искусство и коммунистическое воспитание». Вопросы эстетики. 1960, № 4.)

¹⁹ L. Stolorovitš, Ilu ja ühiskond. Tallinn, 1969, lk. 115.

L. Stolovitš ütleb sel puhul: «Inimese esteetiline kasvatamine teostub mitmel viisil (igapäevase ümbruse ning töökeskkonna kaudu, moraalisuhete esteetilise külje vahendusel, spordis jne.), kuid inimese sihipärase esteetilise mõjutamise põhivahendiks tuleb tunnistada kunst kui esteetilise suhte konkretiseeritud materialiseerimine. Seepärast on esteetilise kasvatuses kui terviku lahutamatuks koostisosaks kunstiline kasvatus: kunsti järele vajaduse kasvatamine, kunsti tundmise ning mõistmise, aga samuti kunstilise loomevõime arendamine. Kunst suunab tegelikkuse esteetiliste väärtuste vastuvõttu» (sõrend. K. L.).¹⁹ *Mutatis mutandis* kehtib öeldu ka koolikäsitluse kohta. Seejuures on tähelepandav dialektiline käsitlus kunsti mõjust: kunstikogemustega inimene on aldis esteetilisele mõjule üldse.

Kunsti juhtoonilist osa kaitstes ei taha ma mingil määral eitada esteetilise kasvatuses mistahes teisi aspekte, veel vähem kontakte teiste kasvatusfunktsioonidega. Kogu küsimus on väärtuste hindamises ja seoste nägemises. Näiteks töökasvatuse taandamine vaid oskuste-vilumuste omandamisele on minu meelest kitsas lähenemine. Marxi järgi ei tohi inimene masina ripatsiks jääda, ta peab tootmise juhtijaks tõusma ja aina enam lähenema spetsiifilisele inimtüübile — vaimutüübile. Seepärast peaks tulevikku nägev töökasvatus aktsentueerima üldarendavaid eesmärke, seejuures esteetilist ja eetilist sihiseadet. Kummategi ei tule näha isolatsioon (veel vähem vastuolu) töökasvatuse (resp. poliitilise õpetuse) ja esteetilise kasvatuses vahel, eriti viimase kõige kõrgemal tasandil — loovtegevuses kunsti vallas. Kunstilooming (avaramalt — aktiivne tegelemine kunstiga) pole ju midagi muud kui spetsiifiliselt organiseeritud töö — kõige nõudlikum, vabam ja loovam. Teenekas nõukogude pedagoog S. Šatski avaldas 1918. a. suurepärase artikli «Kunst kui element lapse elus»²⁰, mille üks tähendus on järgmine: antagu lapse kätte savi — seda voolides töötleb ta oma kätt (tuleks lisada — ka silma, seega siis taktiilse ja visuaalse ühtsus), ja seda kujutlustemaailma kõige aktiivsemalt kaasa toimides. Neid vaateid kohtame juhtmõttelise sageli N. Krupskaja (eriti artiklis «Sotsialistliku kooli kohta»²¹); A. Makarenko pedagoogilises süsteemis esinevad need motiivid kaudsemalt ja empiirilises käsitluses.

Ei — meie kujutluses ei pea seisma automatiseeritud tegevuseks ettevalmistatud inimene ega sellise inimese ettevalmistamine. Sotsialistliku ühiskonna kasvatusideaaliks saab olla vaid loovisiksus. Inimese automatiseeritud tegevust on nüüdisajal juba lihtne asendada — näiteks automaatidega, mida järk-järgult teha haksegi. Loovisiksus on asendamatu. Küll aga võib niisugune isiksus asendada automatiseeritud tegevusega hõivatud inimhulki — nimelt uusi automaate luues.

Teadupärast on tööõpetus meil kujunemas «estetiseerimise» suunas, mida võib aina tervitada. Seda enam, et tegemist on olulise koordinaadiga teel esteetilise kasvatuses süsteemile. Põhimõtteliselt on esteetiliste elementide sihipärane viimine võimalik kõigisse õppeainesse, mis tähendakski esteetilise kasvatuses süsteemi kujunemist. Astendus: võimalus — vajadus — tegelikkus peaks ses suhtes tarviliku tuleviku mudeliks olema. See on tulevikuülesanne. Seepärast tuleks, pehmelt öeldes, ettevaatlikult suhtuda mõne autori, näit. V. Neverovi väitesse²², nagu oleks meil esteetilise kasvatuses süsteem laitmatul kujul juba olemas. Söandaksin autori asemel väita vaid seda, et on olemas eeldused ja alused sellise süsteemi väljaarendamiseks.

²⁰ Vt. Революция — Искусство — Дети, стр. 118—123.

²¹ Педагогические сочинения. 2 т., стр. 7—18.

²² В. В. Неверов, Современные проблемы эстетического воспитания. М., 1969. — Ilmselt peab autor silmas suhteliselt suletud alamsüsteemi — kunstiained pluss klassiväliline töö —, mis ei anna veel kaugeltki esteetilise kasvatuses tervik-süsteemi.

Tuleme tagasi esialgse probleemiasetuse juurde. Kui mõnda, et esteetiline kasvatus toimub eelkõige kunstispetsiifiliste õppeainete obligatoorses ja fakultatiivses süsteemis, jõuame teise põhimõttelist kaalu küsimuse juurde: mida pidada olulisemaks — kunstiteose vastuvõtmist, n.-õ. retseptiivset külge või mitmesugust loovtegevust, näiteks laste loomingut graafiliste ja verbaalsete vahenditega? Kohene reaktsioon oleks — nii üht kui teist. Paraku oleks see siiski vaid vastamata jättev vastus.

Peaaegu siinkohal õpetlikuks pöörduda esteetilise kasvatuses esimeste interpretatsioonide poole nõukogude koolis. On nimelt hämmastav, et tol, veel revolutsiooni-palaval ajal, suudeti hariduselu suunata mitte kõige üldisemalt, vaid olemusse küündivalt. Tsiteerin lõiku riikliku hariduskomisjoni direktiivsest dokumendist 1918. a.: «Üldiselt ei tule esteetilise kasvatuses all mõista mingit lihtsustatud lastekunsti õpetamist, vaid tundemaailma ja loominguliste võimete süstemaatilist arendamist, mis avardab ilu nautimise ja selle loomise võimalusi. Töö- ja teaduslik haridus, milles see element puudub, oleks vaesestunud, sest loominguline rõõm on lõppeesmärgiks nii töös kui teaduses.»²³

Ei jää kahtlust, et siin on rõhutatud kõige avaramas tähenduses loomingulist tegevust — vaba, esteetilisest tunnetusest lähtuvat eneseväljendust. Tuleb tõdeda, et esteetilise kasvatuses nüüdisaegses praktikas on aktiivse loomingulise töö vormid veel tagasihoidlikul kohal. Ainult kujutava kunsti ja muusika õpetamises täheldame positiivseid nihkeid, seda pärast põhimõttelise väärtusega ümberkorraldusi nende ainete meetodikas. Ilmselt on passiivset, retseptiivset ühekülgset omajagu põhjustanud gnoseoloogilise suuna pikaajaline valitsemine esteetikas ning individuaalse õppeviisi tõrjutud asend pedagoogikas.

Esteetika on viimasel ajal — ilmselt poola esteetiku R. Ingardeni mõjul — süsteem looja — vastuvõtja asendumas süsteemiga looja — kaasalooja, mis asetab probleemi uude valgusse. On rõhutatud (V. Asmus, J. Lotman, L. Stolovitš, Ü. Matjus), et loomingu vastuvõtmine pole esteetilise reaktsiooni seisukohalt sootumaks passiivne seisund, vaid aktiivne, kaasaloov protsess. Seega ei tule kõneste nende kahe protsessi vastandamine, sest lõppkokkuvõttes need toetavad teineteist või perefraasina — üks pole mõeldav teiseta.

Õppetöö praktikas on asi keerukam. Palju sõltub ainest. Kirjandus tunnetusväärtuste rohkuses eeldab enam retseptiivseid töövorme, muusikas ja kujutavas kunstis domineerib aktiivne eneseväljendus, ehkki ei tule eitada ka retseptiivsete vormide (muusikakuulamine, kunstiteoste vaatlemine) tähtsust. Samavõrd oluline on jälgida laste arengudünaamikat: varasem kooliiga nõuab aktiivset ja vormivahelduslikku loovtegevust, üldistusvõime ja realiteeditunde arenedes küpsevad eeldused ka kunsti süvenevaks vastuvõtmiseks. Kriitilise suhtumise kasv lubab läheneda iseseisva hindamiskriteeriumi ja analüüsivõimega. (On juba küllaldaselt isikliikke muljeid ja informatsiooni langetamaks hinnanguid ja otsustusi.) Seda probleemi uurinud tšehhi kunstipedagoog Fr. Holešovský²⁴ rõhutabki, et aktiivse-loomingulise ja retseptiivse aspekti eraldamine pole produktiivne põhimõtteliselt, küll aga meetodilis-rakenduslikul otstarbel (töövormide- ja -võtete valik vastavalt arengulistele ja materjalist tingitud faktoreile).

Jääb siis rõhutada: loovaid impulsse äratamata on esteetiline kasvatus tühja tehtud töö ilma mõõndusteta.

Mõned märkused esteetilise kasvatuses võimalustest ideelises ja kõlbelises

²³ Основные принципы единой трудовой школы. В сб.: Революция — Искусство — Дети, стр. 102.

²⁴ František Holešovský, Zum System der ästhetischen Erziehung. Berlin, 1963, lk. 28—29.

mõjustamises. See on kaalukuselt mitte ainult eraldi vaatlust, vaid ka laiast ja diferentseeritud uurimist nõudev teema. Ei tule salata, et just selles seoses kohtame sageli kergekäelist ja lihtsustatud lähenemist, õõnsat deklaratiivsust ja vahest kõige enam — tähelepanematust kunstispetsiifika ja psühholoogilise faktori suhtes.

Käsitlustes V. I. Lenini suhtumisest kunstiväärtusesse on rõhutatud, et talle oli võõras estetiiklik lähenemine kunstile, mis irdub kunsti sotsiaal-tunnetuslikust funktsioonist. Ent samavõrd vastuvõtmatu oli talle ka vulgaar-sotsioloogiline ja gnoseoloogiline ühekülgus, mis ignoreerib individuaal-tunnetuslikku funktsiooni. Esteetilise kasvatus mõju peaks meile selguma just selles kooskõlas.

Ilmselt on kunstiõpetus koolis läbi aegade mõnevõrra didaktiliselt pingestatud olnud (meenutagem kas või Platoni kasvatussüsteemi). See on loomulik ses mõttes, et igal eepohhil püütakse kujundada seesugust esteetilist suhtumist, mis oleks kooskõlas antud ühiskonnas kehtivate ideaalide ja väärtustega. See on mõistetav sinnamaani, kuni ei ole piiratud otseühendus esteetiliste objektidega, eriti kunsti-teostega. Hädad algavad sellest kriitilisest punktist, kus see kontakt katkeb ja algab kunsti verbaalne kommenteerimine, ideede ja käibenormide lihtsustatud tuletamine kunstist. (Muide nii sagedane nähtus kirjandusõpetuse praktikas.) L. Võgotski järgi öeldes: «Järelikult on kunst lihtsalt resonator, nakatavaid tundeid võimendav ja ülekandev aparaat.»²⁵

Õnneliku käega toimib õpetaja, kes suudab õpilased kunsti salakeele tundmiseni juhatada. See on keerukas ja läbinisti loov pedagoogitöö, ainult seda kaudu võidakse kunstiväärtuste intiimsesse lähedusse jõuda. Sellest lähikontaktist jhtub uskumatult palju õpilase kasvatamiseks. Ometi ei saa kasvatus kunsti kaudu koolis tähendada vaid kunsti nautimist. Kunsti on tarvis õppida. Kunstniku ideede maailm jõuab ainult selle vastuvõtja teadvusse, kes tunneb sedasama kunsti salakeelt, s. o. valdab kunsti vormi. Seda omaks võttes mõistame ka esteetilise ja eetilise suhet. Kunst ei sisenda vahetult kõlbelisi norme, ent esteetilise reaktsiooni kaudu tõstab ta kõlbelist toonust, annab toitu humanistlikele ja sotsiaalsetele ideaalidele. Head omaks võttes suleme tee halvale. Impulsid, mida esteetiline kasvatus valla päästab, tõrjuvad tagasi egoistlike ja antisotsiaalseid impulsse. Ent pidagem silmas: head võetakse vastu seda paremini, mida vabam ta on didaktilisest survest, mis on tunnuslik tõelisele kunstile. Muide, kunstipsühholoogid on rääkinud eetilise kujutlusvõime arenemisest kunsti toimetel, mis on seotav tuntud lausungiga — kujutlusvõimeta inimene ei tunneta oma tegude võimalikke tagajärgi.

*

Me suutsime selles nimme pelgalt pealkirjastatud kirjutises esteetilise kasvatusprobleeme pigem asetada kui lahendada. Oleme tutvustanud esteetilise kasvatusprobleemi põhisuundi, nagu need kavandati nõukogude koolis V. I. Lenini kultuurhariduse üldprogrammist lähtuvalt. Osutub, et toleaeagsed suunited võivad ja peavad meid paljuski orienteerima ka nüüdisajal. Nende loov kohaldamine uuaegsetele tingimustele ja vajadustele on esteetilise kasvatusprobleemi viljakas perspektiiv. See on paljunõudev ülesanne, mis eeldab selle ala inimeste koondatud tööd ja pingutusi ning kogu ühiskonna positiivset reageerimist.

²⁵ Tsit. teos, lk. 314.

Polütehnilise hariduse ideed formuleerisid ja põhjendasid K. Marx ja F. Engels. Analüüsides oma «Kapitalis» masinalise suurtööstuse arenemist ning pidevaid muutusi tootmistehnikas, põhjendas K. Marx tööliste teoreetilise ettevalmistuse tõstmise ning neile polütehnilise hariduse andmise vajadust. I Internatsionaali esimese kongressi resolutsioonis rõhutab ta veel kord noorte tehnilise väljaõppe suurt tähtsust. Teoses «Kommunismi printsiibid» märgib Fr. Engels, et tööstus vajab igakülgsest arenenud võimetega inimesi, kes oskavad orienteeruda kogu tootmissüsteemis, — see võimaldab neil minna ühelt tootmisalalt teisele vastavalt ühiskonna vajadustele või omaenda kalduvustele.

Uutes ajaloolistes tingimustes arendas V. I. Lenin sügavalt edasi teadusliku sotsialismi rajajate ideid polütehnilisest haridusest ja noorte töökasvatusest. Juba möödunud sajandi lõpul astus ta oma artiklis «Narodnikute teostamatute plaanide pärlid» (1897) otsustavalt välja narodnik Jušakovi seisukohtade vastu noorte õpetamise ja tootva tööga seostamise küsimustes. V. I. Lenin kritiseeris oma töös liberaalsete narodnikute antidemokraatlikkust, kes töökasvatust ei tahtnud teha kohustuslikuks kõigile lastele, vaid ainult vaestele. Ta märkis: «Ei saa kujutleda tulevase ühiskonna ideaali, ühendamata noorsoo õppimist tootva tööga; ei õppimist ja haridust ilma tootva tööta, ega tootvat tööd ilma paralleelse õppimise ja haridusega ei saaks asetada sellisele kõrgusele, mida nõuab tänapäeva tehnika tase ja teaduse seisukord.»¹

Marksistlik-leninlik õpetus polütehnilisest haridusest ja õppetöö seostamisest tootva tööga leidis peegeldust partei programmis, mis võeti vastu VSDTP II kongressil 1903. aastal.

Sellest ajast alates jäid töökasvatuse

¹ V. I. Lenin, Teosed, 2. kd., lk. 421.

POLÜTEHNILISE HARIDUSE LENINLIKE PRINTSIIPIDE RAKENDAMISEST NÕUKOGUDE KOOLIS

A. KÖVERJALG,
pedagoogikakandidaat

ja polütehnilise hariduse probleemid parteipoliitika üheks tähtsamaks küsimuseks rahvahariduse valdkonnas.

Vahetult enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni hakkas V. I. Lenin suurt tähelepanu pöörama kooli polütehniliseerimise küsimustele. Sel perioodil soovitas ta N. K. Krupskajal tutvuda kapitalistlike riikide eesrindlike kogemustega noorte õpetamisel ja selle seostamisel ühiskondlikult kasuliku tööga. Selle probleemi põhjalik analüüs andis N. Krupskajale hulgaliselt väärtuslikku materjali, mille alusel ta kirjutas 1915. aastal brošüüri «Rahvaharidus ja demokraatia». Selles analüüsiti esmakordselt ajaloos noorte õpetamise ja tootva tööga seostamise ideede tekkimist ja arenemist ning töökooli ideid marksistlikelt positsioonidelt lähtudes, samuti käsitleti polütehnilise hariduse sotsiaalset olemust ja selle teaduslik-tehnilisi aluseid.

N. K. Krupskaja kirjutas, et selle töö plaani arutas ta läbi koos V. I. Leniniga, kes hiljem hoolega luges ka brošüüri ja tegi selle kohta oma märkused. Erilist tähelepanu osutas ta seejuures noorte polütehnilise ja töökasvatuse probleemidele.²

V. I. Lenini algatusel võeti VK(b)P VIII kongressil 1919. a. märtsis partei programmi punkt polütehnilisest hari-

² А. А. Поляков, Борьба В. И. Ленина за политехническую трудовую школу, «Школа и производство» 1969, № 5, стр. 5.

dusest, mis tutvustab kasvavale põlvkonnale kõiki peamisi tootmisharusid nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt. Uue kooli ehitamist pidas V. I. Lenin nõukogude võimu üheks tähtsamaks ülesandeks. Vana kooli asemel tuli luua kiiresti uus, nõukogude polütehniline töökool, kes kasvataks noorsugu kommunismi vaimus.

Eriti aktiivselt tegeles V. I. Lenin kooli polütehniliseerimise küsimustega 1920. ja 1921. aastal, mil esines ägedaid kallaletunges polütehnilise hariduse elluviimise põhimõtetele. V. I. Lenin mitte üksnes kaitses polütehnilise printsiipi, vaid andis ka konkreetseid juhendid polütehnilise hariduse elluviimiseks.

Põhimõttelised seisukohad polütehnilise hariduse sisu ja rakendamise võimaluste kohta nõukogude koolis avaldas V. I. Lenini 1920. aastal tehtud märkmetes V. K. Krupskaja ettekande «Polütehnilisest haridusest» teeside kohta. Ta rõhutas, et töölistele on vaja anda hea üldharidus ning põhiteadmised elektrist ja selle rakendamisest, samuti agronoomia põhialustest. Ta astus välja noorte varase spetsialiseerimise vastu. Polütehnilise hariduse tähtsust nägi V. I. Lenin mitte üksnes elukutse vaba valiku puhul ja kvalifitseeritud tööliste ettevalmistamisel, vaid ka selles, et polütehniline haridus võimaldab igakülgset arenenud uute ühiskonnaliikmete kasvatamist.

Artiklis «Hariduse Rahvakomissariaadi tööst» (1921) mõistis V. I. Lenin otsustavalt hukka katsed asendada polütehniline haridus monotehnilisega. Ta rõhutas ka vajadust seostada polütehniline haridus tootliku tööga. Kui õpilasi ei lülitata töösse, kui tööd ei seostata õpingutega, ei ole võimalik anda noorsoole tõelist üld- ja polütehnilist haridust.

Marksistlik-leninlik polütehnilise hariduse teooria on vastupidine kodanlikele töökooli-teooriatele (G. Kerschenshteiner, J. Dewey jt.), mis hakkasid levima möödunud sajandi lõpul ja

käesoleva sajandi algul. Töökoolid ei kindlustanud õpilaste polütehnilist ega ka kvaliteetset tööalast ettevalmistust, mis oleks vastanud tehnikaga varustatud tootmise nõuetele. Nendes koolides tutvusid noored peamiselt käsitööga ja selle võtetega.

Aastatel 1921—25 kujunes nõukogude koolis välja süsteem, mille järgi töö pidi olema kesksel kohal kogu kooli õppetöös.

Oldi seisukohal, et õpetus koolis peab toimuma komplekssete teemade kaupa, mis hõlmavad inimtegevuse peamisi alasid. Töötati välja kompleksed programmid, kus õppeainetel oli teisejärguline tähtsus. Tolleaegse töökasvatuse suurim puudus oli see, et õpilased ei saanud teaduste alustest süstemaatilisi ja kindlaid teadmisi.

Ilmes vastuolu sotsialistliku ülesehitustöö praktiliste vajaduste ja senise õppe- ja kasvatustöö süsteemi vahel, mistõttu Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Nõukogude valitsus juhtisid oma «Otsuses alg- ja keskkooli kohta» 5. septembrist 1931 tähelepanu puudustele koolide senises töökasvatuses. Otsuses märgiti, et õpilaste kogu ühiskondlik tootlik töö peab olema alutatud koolide õppe- ja kasvatuslike eesmärkidele, et õpilased peavad eelkõige hästi tundma teaduse aluseid, tootmispraktilikal ettevõtetes peavad nad aga saama töövilumusi ja polütehnilisi algteadmisi. Seejuures toetusid linnakoolid oma töös tööstusettevõtetele, maakoolid aga kolhoosidele ja sovhoosidele.

1937. aastast alates hakati koolide tööpraktikas pöörama tähelepanu peamiselt noorte üldhariduslikule ettevalmistamisele ning töö- ja polütehnilist õpetust hakati kahjuks alahindama. Sel ajal likvideeriti koolide töökojad ja tööõpetuse tunnid jäeti õppeplaanidest välja.

Ka polütehnilise tsükli õppeainete — matemaatika, füüsika, keemia, loodusteaduse, geograafia, joonistamise ja joonestamise õpetamine üha enam kau-

Türi keskkooli
Lenini klassis
õpib parim —
6-b klass.

A. Rammo foto

genes elust, muutudes puht «akadeemiliseks» õpetamiseks. Sel perioodil jäi keskkooli ainsaks ülesandeks õpilaste ettevalmistamine kõrgematesse koolidesse astumiseks. Keskkoolilõpetajad said minimaalselt polütehnilisi teadmisi ja oskusi, mis oleksid neil võimaldanud pärast kooli lõpetamist rahuldavalt lülituda töösse rahvamajanduses.

Alates 1952. aastast võeti uuesti koolide õppeplaani polütehnilise tsükli õppeained — tööõpetus, masinaõpetus, põllumajanduse ja elektrotehnika praktikumid. Sel perioodil aga ei rakendatud õpilasi tööle ning vähe tutvustati neile kaasaegset tootmistehnikat ja tehnoloogiat. Keskkoolilõpetajaid ei val-

mistatud ka psüühiliselt ja tehniliselt ette tööks rahvamajanduses, kuigi seal oli suur vajadus igakülgsest haritud tööliste järele.

Polütehnilise hariduse leninlike printsiipide ellurakendamisel olid suure tähtsusega NLKP XX kongressi otsused. Taastati V. I. Lenini oluline seisukoht õppe- ja tootva töö seostamise kohta. Õppeplaanides anti kindel koht tööõpetusele, tootmise aluste õpetamisele ja õpilaste õppe-tootmispraktikale. Meie vabariigi linnakoolides oli ette nähtud õpetada masinaõpetust, elektrotehnikat ja tööstusliku tootmise aluseid konkreetse ettevõtte baasil.

Polütehnilise hariduse printsiipide

ellurakendamisel tehti aga viiekümnendate aastate lõpul vigu. Nii ei õigustanud end üldhariduslikes koolides igal võimalikul juhul kutsehariduse andmine ja sellega seoses tihtipeale monotehnismi kaldumine. Mõnedes koolides seati ka esikohale tootev töö ning jäeti selle juures kõrvale õpilastele kaasaegse tootmise tehnoloogia ja tehnika õpetamine ning polütehnilise silmaringi laiendamine.

22. aprillil 1969. a. Moskvas toimunud konverentsi «Õpilaste tunnetusliku aktiivsuse ja iseseisvuse arendamine õppeprotsessis» plenaaristungil märkis NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia president V. Hvostov, et käesoleval ajal on pedagoogikateaduse ette tõusnud väga tõsine probleem — noorte ettevalmistamine osavõtuks materiaalse tootmise sfäärist. 1968. a. keskkoolilõpetanutest läks kõrgematesse koolidesse 33%, üldisele keskharidusele täieliku ülemineku korral võetakse kõrgematesse koolidesse vastu vaid 21% keskkoolilõpetanutest. Kuid tööks rahvamajanduses valmistatakse noori praegu keskkoolides halvasti ette. Suured puudused on peamiselt õpilaste psüühilises ettevalmistuses tootvaks tööks.

V. Hvostov märkis veel, et kahjuks on paljudes koolides hakatud töökasvatuse ja polütehnilise õpetuse osa üldhariduses alahindama. Sellised tendentsid on aga täiesti vastuolus polütehnilise hariduse leninlike printsiipidega ning tänapäeva üldharidusele esitatavate nõuetega. Ta rõhutas, et äärmuslikud seisukohad õpilaste töö- ja polütehnilises õpetuses tuleb kiiremas korras likvideerida ja polütehnilismile peab antama oma kindel koht üldhariduslike koolide õppe- ja kasvatusprotsessis.

Nagu näitavad pedagoogikateadlaste P. Stavski (9), K. Kortšinski (8) ja L. Birgi (5) uurimused, on ka keskkoolilõpetanute teadmised polütehnilise ja tööõpetuse valdkonnas lubamatult madalad. Polütehnilise tööõpetuse komisjoni poolt 1968/69. õppeaastal korral-

datud kontrolltööd (3) näitasid, et ka meie vabariigi keskkooliõpilaste polütehniliste teadmistega ei saa kaugeltki rahule jääda. Õpilaste teadmiste lünklikkus on tingitud peamiselt koolide juhtkonna ja õpetajate ükskõiksest suhtumisest polütehnilise tööõpetusega seotud õppeainetesse. Paljudes koolides vaadatakse neile kui teisejärgulistele õppeainetele, nende programmide täitmine polekski nagu kohustuslik. Ükskõiksest suhtutakse mõnel pool polütehniliseks tööõpetuseks vajaliku materiaalse baasi loomisse.

Marksistlik-leninlikku õpetust polütehnilisest haridusest kaasaegse tehnika progressi ja rahvahariduse edasiarendamise tingimustes täiendavad pidevalt nõukogude pedagoogikateadlased. NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia tegevliikmed K. Ivanovitš ja D. Epštein (6) ning pedagoogikadoktorid M. Židelev (7) ja S. Batõšev (4) väidavad, et tänapäeva keskkoolis peab olema polütehniline tööõpetus, milles ühiskondlikult kasuliku töö õpetamine on tihedalt seotud polütehnilise õpetusega ning see peab tuginema mingile konkreetsele tootmisharule. NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia president V. Hvostov (ettekannet eespool nimetatud konverentsil) ja paljud teised pedagoogikateadlased rõhutavad, et nendes üldhariduslikes koolides, kus on vajalikud tingimused, on tarvis säilitada ka kutsehariduse andmise võimalus. Seda tingib rahvamajanduse vajadus haritud tööliste järele ja asjaolu, et üldisele keskharidusele täieliku ülemineku korral võetakse kõrgematesse koolidesse vastu vaid väike osa keskkoolilõpetanuist.

Eesti NSV üldhariduslikes koolides on alates 1959. aastast püütud kogu aeg silmas pidada õpilaste polütehnilise silmaringi arendamist ning ka neile kutse andmiselgi on lähtutud laiaprofiililisest ettevalmistusest. Meie koolides on polütehniline tööõpetus seotud tänapäeva tehnika kasutamisele tugineva konkreetse tootva tööga ega kujuta endast mõnede pedagoogikatead-

laste poolt soovitatud üldsõnalist kõide tootmisharude tehnoloogiat tutvustavat kursust.

Eesti NSV koolides realiseeritakse polütehnilise hariduse printsiipe nii üldainete (matemaatika, füüsika, keemia jt.) kui ka polütehnilise tsükli õppeainete (masinaõpetus, tootmise organiseerimise alused ja elektrotehnika) ning mingi tootmisharu tehnoloogia õpetamise baasil.

Arvamused, et meil praegu polütehnilise tööõpetuse õppeprogrammides esinev tootmisharu tehnoloogia aluste kursus võib kergesti viia monotehnismini, ei ole põhjendatud. Selles kursuses õpetatakse õpilasi töötama paljude kaasaegsete tehniliste seadmetega, antakse ülevaade ühe tootmisharu tehnoloogiast ning suunatakse õpilased osa võtma jõukohasest tööst selle tootmisharu ettevõtetes. Tõelist rahuldust võib noortele pakkuda ainult tänapäeva tehnika kasutamisele tuginev konkreetne tootev töö, mitte aga abstraktne, kriidi ja tahvliga antav «polütehniline õpetus».

Mõned haridustöötajad on arvanud, et keskkoolis ei ole vaja õpetada eespool mainitud polütehnilise tsükli õppeaineid, vaid selle asemel tuleks reaalaineid rohkem polütehniliseerida. Selle seisukohaga ei saa nõustuda, sest keskkooli reaalainete kursused on süstemaatilised, teaduslikult ülesehitatud kursused, mis moodustavad tehniliste distsipliinide õpetamise aluse. Masinaelementide jm. materjalide sisselülitamine näiteks füüsikakursusesse tähendaks füüsikakursuse loogilise struktuuri rikkumist. Füüsika ei kujuta endast masinate õpetamist, samuti nagu keemia ei kujuta endast riiete puhastamise õpetamist; need on rangelt ja loogiliselt ülesehitatud omaette õppeained.

Tuleb tähelepanu juhtida ka sellele, et tänapäeva nõukogude koolis ei ole polütehnilises tööõpetuses primaarseks õpilaste manuaalsete oskuste ja vilumuste treenimine, vaid noorte intellektuaalsete võimete, esteetilise maitse,

sensoorse ja sensomotoorse tegevuse arendamine ning tehnilise silmaringi laendamine.

Polütehnilise hariduse leninlike printsiipide ellurakendamine koolis on eriti oluline tänapäeval tootmise kiire automatiseerimise ja mehhaniseerimise tingimustes. Nende realiseerimine peaks kujunema nii haridustöötajate kui ka kogu üldsuse südameasjaks! Igasugune väärtõlgendus polütehnilise hariduse põhimõtete elluviimisel ning selle alahindamine noorsoo kasvatamisel ja õpetamisel tuleb aga resoluutselt hukka mõista.

Kasutatud kirjandus

1. V. I. Lenin, Teosed, 2., 21., 32. kd.
2. Kommunistliku kasvatuselise alused (õpik). Tallinn, 1961.
3. A. Kõverjalg, Õpilaste polütehnilistest teadmistest. «Nõukogude Kool» 1969, nr. 7.
4. С. Батышев, Актуальные проблемы научных исследований в области профессионально-технического образования и задачи Совета. Научный совет по проблемам и профессионально-технического образования (материалы первой сессии Совета). Выпуск I. Москва, 1969.
5. Л. Бирг, Совершенствование подготовки рабочих непосредственно на производстве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. М., 1969.
6. К. Иванович, Д. Энштейн, Об организации и содержании трудового политехнического обучения в старших классах средней школы. «Советская педагогика» 1966, № 4.
7. М. Жиделев, Дидактические проблемы политехнического трудового обучения. Доклад на соискание ученой степени доктора педагогических наук. Ленинград, 1969.
8. Е. Корчинский и др., Знания учащихся по машинной технике и механической технологии. В сб. «Политехнические знания учащихся средней школы». Москва, 1968.
9. П. Ставский, Знания учащихся по электротехнике и электротехнологии. В сборнике «Политехнические знания учащихся средней школы». Москва, 1968.
10. Е. Стеллиферовская, В. И. Ленин о политехническом образовании и трудовом воспитании школьников. «Школа и производство» 1968, № 4.

V. I. Leninist on kõneldud ja kirjutatud peamiselt kui töölisklassi juhust ja teoreetikust, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei organiseerijast ja esimese sotsialistliku riigi rajajast. Vähem on käsitletud Lenini suhtumist loodusesse kui inimese elu keskkonda, inimese igakülgse heaolu allikasse.

V. I. Lenini suhtumist loodusesse, selle ressursside kasutamisse ning kaitsetesse sotsialistlikus ühiskonnas saame tundma õppida mitmesuguste allikate kaudu, mis valgustavad Lenini tegevust noore Nõukogude riigi juhina ning tema isiklike suhteid loodusega. Need allikad on V. I. Lenini allkirjaga Nõukogude valitsuse dekreedid, määrused ja korraldused; V. I. Lenini esinemised kongressidel ning tema kirjalikud juhendid Nõukogude majandus- ja kultuurielu juhtidele ja V. I. Lenini kaastööliste ja lähedaste inimeste mälestused temast.

Nõukogude valitsuse juhina pidas Lenin vajalikuks kohe algusest peale rajada õigetele alustele sotsialistliku ühiskonna ja looduse suhted. Looduse ja inimese suhete õigeid aluseid nägi ta looduslike ressursside ratsionaalses, säästvas kasutamises, kogu looduse hoidmises ja kaitsmises inimeste ebakultuurse käitumise ja sellesse hoolimatu suhtumise eest.

Organiseerimisel oleva sotsialistliku ühiskonna ja looduse suhet korraldades ei lähtunud V. I. Lenin ainult majanduslikust aspektist. Talle oli täiesti mõistetav, et looduselt majanduslikult vajalikke varasid võttes peab silmas pidama ka inimese suhtumist loodusesse teadusliku uurimistöö, tervishoiu ning esteetiliste ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise seisukohast.

Lenin kujutles selgesti seda kahju, mida inimene varem-hiljem saab tunda, kui ta oma suhted loodusega seab ainult antud momendi vajaduste rahuldamise või koguni hoolimatu röövmajapidamise alusele, tundmata sellise majapidamise kaugemaid tagajärgi või neist hoolimata.

LENIN JA LOODUSKAITSE

A. VALSINER

Juba Fr. Engels hoiatas: «Ärgem laske end liiga palju meelitada oma inimlike võitudega looduse üle. Iga sellise võidu eest maksab loodus meile kätte. Igal sellisel võidul on küll esmajoones need tagajärjed, mida me arvestame, kuid teises ja kolmandas järjekorras on tal hoopis teistsugused, ettenägemata tagajärjed, mis väga sageli need esimesed tagajärjed hävitavad.»¹

Inimese ja looduse suhete seadusandlikuks reguleerimiseks kehtestas Nõukogude valitsus Lenini juhtimisel juba oma võimuloleku algul mitmed dekreedid, määrused ja korraldused, mis kas tervikuna või üksikutes osades lahendasid suure riikliku tähtsusega looduskaitse probleeme. Nõukogude valitsuse esimesed looduskaitsealased seadused koostati Lenini juhtnööride, tema mõtete või tema poolt heakskiidetud kohalike algatuste järgi; ühtlasi kandsid need tema kui Nõukogude valitsuse juhi allkirja.

Eriti eredalt paistab silma Lenini hoolitsev suhtumine meie maa loodusvaradesse dekreetides, mis korraldavad meie tähtsaimate loodusrikkuste — maa ja metsa kasutamist, mis Oktoobrirevolutsiooniga oli saanud kogu rahva omandiks.

27. jaanuaril (9. veebruaril) 1918. a. kirjutas Lenin alla maa sotsialiseerimi-

¹ Fr. Engels, Looduse dialektika. Tallinn, 1962, lk. 133.

se põhialuste seadusele ja 27. mail 1918. a. metsade majandamise põhialuste seadusele.

Maa sotsialiseerimise seaduse § 11-s on öeldud, et nõukogude võimu vastavate organite (maaosakondade) ülesandeks on luua tingimused, mis soodustavad maa viljakuse kasvu, põllumajandustehnika arendamist ja põllumajanduslike teadmiste levitamist maa-rahva hulgas.

Seaduse selle sätte mõte seisneb selles, et looduse kasutamisel inimene oma tööga seda ka rikastaks, s. t. et kõnes oleval juhul suurendaks ta mulla viljakust ning teeks seda teaduse ja tehnika abil.

Metsade majandamise põhialuste seaduses antakse metsale suur tähtsus mitte üksnes inimesele otse kasutoomise seisukohalt, vaid metsas nähakse ka ülitähtsat tegurit, mis oma mõjuga reguleerib teisi loodusnähtusi inimese huvidele vastavalt.

Metsade majandamise seaduses on eri osad, mis käsitlevad metsakaitse abinõusid, metsade taastamist ja uuendamist. Seadus annab igale kodanikule õiguse teha nõukogude võimu organitele ettepanekuid metsade kaitse alla võtmiseks ja muude kaitsevahendite rakendamiseks.

Riiklikel metsamajandusorganitel on õigus ja kohus kodanike ettepanekul ja oma äranägemisel rakendada vajalikke abinõusid metsade kaitseks.

Kohalikele võimudele nõuab seadus vajalike abinõude rakendamist metsapindalade suurendamiseks optimaalse määrani antud asukoha tingimusi arvestades.

Metsade majandamise seaduses on kindlaks määratud ka kodanike kohustused metsa suhtes, mis samuti kannavad metsakaitse iseloomu. Kõikide kodanike tähelepanu juhitakse vajadusele säästvalt kasutada metsamaterjale. Seaduses on ette nähtud ka õpilaste osavõtt metsaistutamise tööstest haridusorganite korraldusel.

28. novembril 1921. a. kohe pärast Krimmi vabastamist valgekaartlastest kirjutas Lenin alla Krimmi metsade kaitse ja nende taastamise dekreedile. Selle dekreeidi eesmärk oli mullastiku ja vetekaitse, eriti Krimmi mäenõlvadel, mis sõja-aastail olid hoolimatult metsadest laagedaks laastatud.

11. aprill 1919 sai märkimisväärseks päevaks nõukogude looduskaitse ajaloos. Sel päeval kirjutas Lenin alla dekreedile, mille alusel Nõukogude valitsus asutas esimese looduskaitseala — Astrahani looduskaitseala Volga delta aladel.

Astrahani looduskaitseala on kujunenud üheks tähtsamaks NSV Liidu linnukaitsealaks, kus peale tavaliste seal massiliselt pesitsevate veelindude elavad ka mitmete haruldasmate linnuliikide esindajad, näiteks hõbehaigrud (*Egretta alba alba*), tõmmud iibised (*Plegadis falcinellus*), luitsnokkiibised (*Platalea leucorodia*), kümnokk-luiged, pelikanid, kormoranid jpt. Haruldastest imetajatest elab seal saiga-antiloop.

Seal kasvavad ka mitmed haruldased õistaimeliigid, nagu vallisneeria, vesipähkel (*Trapa natans*), imekaunite õitega veetaim lootos (*Nelumbium nuciferum*) jt.

Tsaariajal ja eriti Esimese maailmasõja aastail hävitati nimetatud looduskaitsealal ärilisel eesmärgil hulgaliselt haruldasi linde ilusate sulgede pärast, mis müüdi kalli hinna eest Pariisi moearimeestele.

Metsikult hävitati ka saiga-antiloope, kelle kallihinnalistest sarvedest valmistati Hiinas arstimit.

Saanud teada, kuidas seal haruldaste loomaliikidele metsikut rõõvjahti peetakse, toetas Lenin energiliselt ettepanekut asutada Volga delta alal riiklik looduskaitseala. Seejuures märkis Lenin, et «looduskaitsealgatus ei ole tähtis üksnes Astrahani ümbruskonna, vaid kogu vabariigi seisukohalt ja et ta

annab sellele algatusele kiireloomulise tähtsuse».²

Ligikaudu aasta hiljem, 14. mail 1920. a. kirjutas Lenin alla dekreedile Ilmeni riikliku mineraloogilise looduskaitseala asutamiseks Lõuna-Uraalis Miassi linna lähedal. Dekreet määras, et kaitse alla võetud alal võib teha ainult teaduslike uurimistöid, kusjuures mitte mingisugused mäetööd pole selles piirkonnas lubatud. Selle dekreediga päästis Lenin järeltulevatele põlvkondadele suurepärase loodusliku geoloogiamuuseumi, mis on rikas kõige mitmekesisemate ja hinnalisemate vaatlemiseks ja tundmaõppimiseks kergesti kättesaadavate mineraalide ja kivimite poolest.

Looduse tervistavatest ja majanduslikest funktsioonidest lähtudes andis Nõukogude valitsus aastail 1919—21 välja veel mitmed seadusandlikud dokumendid looduse teatud osade kaitseks. 1919. a. ilmus riikliku tähtsusega ravipaikade looduse kaitse dekreet, määrused asulate haljasalade (aedade, parkide, linnalähiste metsade jm.) ja vete kaitsmise ning jahipidamise korra ja tähtaegade kohta. 1920. aastal ilmus määrus kalapüügi reguleerimise ja 1921. a. määrus siberi seedermänni kasutamise kohta.

Eespool nimetatud määrustega seoses peab märkima, et Lenin hindas rohelist loodust kui inimese elukeskkonna asendamatu komponenti. Ta andis linnade haljastamisele suure tähtsuse, kusjuures Moskva kui riigi pealinna haljastamist ta isiklikult pidevalt jälgis. Ta andis juhendi ka Moskva ümber 30-kilomeetrise haljasvööndi rajamiseks.

Elu näitas, et Lenini isiklik osavõtt pealinna haljastamise probleemidest oli tõeliselt vajalik. Moskva parke oleks muidu tabanud eriskummaliselt veider saatus. Sellest jutustab V. D.

² А. Г. Банников, По заповедникам Советского Союза. Москва, 1966, стр. 176.

Bontš-Brujevitš oma raamatus «Mälestusi Leninist». Rühm linna haridusosakonna pseudokunstnikke oli hakanud Kremli lähedal asuvat Aleksandri aeda «ilusamaks» tegema pargi põliste puude tüvesid ja oksid mitmesuguste värvidega kattes. Pargi uhkuseks olivad põlised pärnad värviti siniseks, lillaks, punaseks jne. Asjast teada saanud, kutsus Lenin kohe Bontš-Brujevitši enda juurde ja käskis karmilt need valekunstnikud linna parkidest minema kihutada ning värv puudelt kõrvaldada. Kuid rikutud puude tüvedelt ja okstelt tuli värv ära väga viisalt, nii et värvilaigud «kaunistasid» puid veel kaua aega.

16. septembril 1921. a. kirjutas Lenin alla Nõukogude valitsuse üldisema tähendusega looduskaitse dekreedile «Looduse mälestusmärkide, aedade ja parkide kaitsest». Lenini juhendite järgi koostatud dekreet koosnes neljast punktist:

1) looduslikud maa-alad ja üksikobjektid (loomad, taimed, kivimid jm.), millel on eriline teaduslik ja kultuurilooline väärtus ja mis vajavad kaitset, kuulutatakse Hariduse Rahvakomissariaadi otsusega puutumatuiks loodusemälestusmärkideks;

2) suuremaid looduslikke maa-alasid, mis on märkimisväärsed loodusevormide poolest, võib kuulutada looduskaitsealadeks või rahvaparkideks. Samuti aiad ja pargid, millel on kindel ajaloolis-kunstiline väärtus või mis koos arhitektuuriliste ehitistega moodustavad kunstilise terviku, võib Hariduse Rahvakomissariaadi otsusel kuulutada puutumatuiks, kaitse all olevaiks objektideks;

3) looduskaitsealade ja rahvaparkide kord.

Looduskaitse selle esimese üldisema seadusega ühenduses peab rõhutama asjaolu, et juba siis, kui polnud veel täielikult lõppenud rasked lahingud valgekaartlaste ja interventidega, kui Nõukogude valitsus ja tema juht V. I. Lenin olid koormatud ebainimlikult

raske organiseerimistöoga, peeti sotsialistlikus riigis vajalikuks tegelda ka kultuurielu kaugema tuleviku probleemidega ning mõelda töötava inimese vaimsetele vajadustele ka maa looduse kaitsmise seisukohast.

Rõhutades looduse kaitsmise ja loodusvarade ratsionaalse kasutamise vajadust, esitas Lenin ka nõudmise, et riigi majanduse arendamise vajadusi silmas pidades tuleb ekspuaterida kõiki käepärast olevaid loodusvarasid, neid võimalikult täisväärtuslikult ära kasutada. Siin tuleb kõigepealt ära märkida seda, missuguse tähtsuse andis Lenin Kodusõja rasketel aastatel, kui kivisütt oli raske saada, turbale ja põlevkivile, mille ekspuaterimine tol perioodil oli veel välja arendamata.

Kirjas Gleb Maksimovitš Kržižanovskile 26. detsembrist 1919. a. väljendab Lenin elavat huvi turba tootmise vastu. Ta märgib oma kirjas: «Mind hakkas väga huvitama Teie teade turbast... Seda küsimust on vaja käsitleda ajakirjanduses.»³

Sel perioodil nägi Lenin Venemaa hiiglasuurtes turbavarudes tööstuse taastamise ja maa elektrifitseerimise kindlat baasi.

Lenin forsseeris ka põlevkivi tootmist. Ta hindas põlevkivi kui perspektiivset toorainet keemiatööstuses. 16. oktoobril 1922. a. kirjutatud kirjas Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu Presiidiumile teatab Lenin, et I. Gubkini juhtimisel on põlevkivi uurivatel inseneridel praktiliselt korda läinud valmistada sellest maavarast mitmesuguseid kasulikke aineid, nagu ihtüooli, parafiini, mitmesuguseid seepe jm. Ta märgib, et need uurimistööd võivad saada kindlaks aluseks tööstusele, mis aasta kümne pärast võib Venemaale anda sadu miljoneid. Lenin teeb korralduse «viivitamatult kindlustada nende tööde edasise arendamise finantseerimine» ja «nüüd ja edaspidi kõr-

valdada kõik takistused, mis pidurdavad neid».⁴

Tehes üldistusi Lenini allakirjutatud dokumentidest, mis reguleerivad inimese ja looduse suhteid, peab märkima, et nendes on realiseeritud suure riikliku tähtsusega põhimõtted ja et need lahendavad ulatuslikke probleeme inimese ja looduse suhete valdkonnas. Neis dokumentides väljendub ilmekalt leninlik käsitlus looduse kasutamisest ja loodusekaitses kui ühtsest protsessist, kui inimese ja looduse suhete kahest erinevast, kuid teineteisest täiesti lahutamata tahust.

Klassikaline näide sellest, kuidas Lenin looduskaitse küsimusi lahendades tulevikule orienteerus, on lugu Moskva lähistel asuvast Sokolniki pargist. 1919. a. kannatas Moskva terava küttepuuduse all, mille leevendamiseks asuti Sokolniki pargi puud maha saagima. Sellest teada saanud, keelas Lenin range korraldusega puude maha võtmise mitte üksnes selles pargis, vaid ka Moskva ümbruse metsades, põhjendades seda sellega, et kerge on puud maha võtta, aga kus siis tööinimesed pärast puhkavad.

Üldse oli Lenin looduse hoidmise küsimustes põhimõttekindel ja karistas rangelt kõiki, kes loodust hoolimatult kahjustasid, oli siis tegemist kas või ühe puu asjatu mahasaagimisega.

V. I. Lenini isiklikud kokkupuuted loodusega ning seejuures ilmnenud inimlikud jooned selguvad meile tema lähedaste inimeste, sugulaste ja kaastööliste mälestuste kaudu. Kõikjal, kus Lenin pikemat aega elas, viibis ta võimalikult sageli looduses. Lenin tegi lühemaid ja pikemaid matku ning jalutuskäike. Väljasaadetuna Šušenskojes elades õppis Lenin tundma Siberi loodust, Šveitsis pagulasaastaid veetes võttis ta keset pingelist poliitilist ja kirjanduslikku tegevust aega, et hädavajalikuks puhkuseks minna pikemale matkale mägedesse.

³ В. И. Ленин, Сочинения, т. 51, стр. 105.

⁴ В. И. Ленин, Сочинения, т. 45, стр. 224.

Ka Nõukogude valitsuse juhina, kui ta tööpäevad olid täis rahutut pingelist tööd, ei saanud Lenin teisiti, kui võttis puhkepäevadel aega, et sõita Moskva-lähistesse metsadesse. Kuid ka looduses viibides kippusid Lenini mõtted ikka uue ühiskonna loomisega tegelema.

V. D. Bontš-Brujevitš jutustab oma mälestustes järgmise loo. 1918. a. augustis olid nad Leniniga linnalähedases metsas sattunud ilusale metsalagendikule. Kuna Lenin armastas seeni korjata, oli ta hakanud neid ka seal otsima. Korjates ilusaid kase- ja haavaseeni, on Lenin viinud kõneluse noorte, alles äsja organiseeritud sovhooside majapidamisele. Leninit on huvitanud küsimus, kuidas kiirendada sovhooside arenemist. V. D. Bontš-Brujevitš arvanud, et tuleks asutada näidissovhoos, kust teiste sovhooside juhid saaksid kogemusi. See mõte on Leninile meeldinud ja korjatud seeni imetledes on ta istunud pehmele samblamattale, et arutada nädissovhoosi asutamist. Nii sai alguse sovhoos «Lesnõje Poljanõ», millest kujunes edukalt arenev põllumajanduslik ettevõte.

Mitmetes mälestustes kirjutatakse Leninist kui jahimehest. Metsa minnes oli jahipüüsi kaasavõtmine Leninil rohkem moepärast. Harva tarvitas ta seda looma surmamiseks. Sageli loobus ta püüsi kasutamisest ka siis, kui looma tabamiseks oli kõige parem võimalus, põhjustades sellega kaasasolevas metsavahis nõrdimust. Kord olid need rõõsast vahtiva rebase erksad silmad, mis võlusid Leninit, nii et püss ei tõusnud, kord oli selleks tedre või metsise tore lend. Nii avaldusid Lenini kõrged inimlikud tunded: rõõm elust looduses, elu ilust.

V. I. Leninit köitsid huvitavad raamatud loodusest. Margarita Vassiljevna Fofanova, kelle juures oli Lenini viimane konspiratiivkorter Petrogradis 1917. a. septembris-oktoobris, jutustab oma mälestuslikus kirjutises

(«Neli raamatut»)⁵, kuidas Lenin erutusega luges tema raamaturiidulilt leiitud loodusteaduslikke raamatuid. Nagu M. Fofanova oma mälestustes meenutab, ei suhtunud Lenin raamatuisse ainult kui haaravasse lektüüri, vaid need tekitasid temas mõtteid, mis ulatusid kaugele uude ühiskonda, mille rajamiseks tee avav Oktoobrirevolutsioon seisis veel ees.

V. N. Sukatšovi teos «Sood» kutsus temas esile kujutluse Venemaa tohutu suurtest turbavarudest kui tulevase sotsialistliku vabariigi odavast kütte- ja elektriallikast. A. Harwoodi teoses «Uus maa» avaldas Leninile sügavat mõju idee rakendada teaduse saavutusi põllumajanduses. Tema korraldusel ilmus see raamat Timirjazevi eesõnaga 1919. aastal pealkirjaga «Uuendatud maa». Lenin pidas vajalikuks, et kõik põllumajandustöötajad tutvuksid selle teosega.

Lenin oli nõukogude looduskaitse rajaja. Leninlikud põhimõtted on aluseks ka kaasaegsele nõukogude looduskaitsele, mille ülesandeks on hoolitseta selle eest, et loodusvarade kasutamisel ja looduse üha põhjalikumal ümberkujundamisel teaduse ja tehnika abil inimene juhiks looduse evolutsiooni, nii et see tema vajadusi ikka täielikumalt rahuldaks.

Kasutatud kirjandus

А. Г. Банников, Заповедники Советского Союза. Москва, 1969.

В. Д. Бонч-Бруевич, Воспоминания о Ленине. Москва, 1969.

Декреты советской власти. Москва, т. I (1957), т. II (1959), т. III (1964), т. IV (1968).

Н. К. Крупская, Воспоминания о Ленине. М., 1968.

В. И. Крыжановский, Ильменский государственный заповедник. 1940.

Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1917—1922.

⁵ Ленин и книга. Политиздат. М., 1964, стр. 365—368.

Üleliidulisel õpetajate kongressil peetud kõnes märkis L. I. Brežnev, et «... üha suurema tähtsuse omandavad niisugused näitajad, nagu tööliste, inseneride ja teadlaste arv ning muidugi nende ettevalmistustase ja kvalifikatsioon, kui aga rääkida tulevikust, siis järelikult nende õpilaste ja üliõpilaste koolitamise ulatus ja kvaliteet, kes mõne aasta pärast täiendavad tööstus- ja põllumajandustöötajate ning meie intelligentsi ridasid.» (1)

Märkides sama tähtsana vajadust kujundada õpilastes kommunistlikku maailmavaadet, pööras L. I. Brežnev erilist tähelepanu õpilaste kasvatamisele revolutsiooniliste traditsioonide ning V. I. Lenini eeskuju kaudu: «Rikkalikku materjali annavad noore põlvkonna kasvatajatele Kommunistliku Partei revolutsioonilised kogemused ja vanemate põlvkondade eeskuju rahva ennastsalgaval teenimisel. Kõige helgem ja kõige kallim eeskuju on meie Vladimir Iljitš Lenini elu ja tegevus.» (1)

Nõnda mõistavad oma ülesandeid ka keemiaõpetajad. Taotletakse õpilaste teadmiste taseme tõusu. Suurt tähelepanu pööratakse mõtlemise arendamisele ning dialektilis-materialistlike veendumuste kujundamisele õpilastes. Omandatavad teadmised ei pea õpilase mällu ladestuma nagu sade katseklaasi, vaid need peavad murduma läbi õpilase mõtletegevuse ja tõekspidamiste prisma. Lenini sihikindlust ja visadust töös seavad eeskujuks nii õpilased kui ka õpetajad.

Seoses V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva tähistamisega püüavad vabariigi keemiaõpetajad tavalisest enam jutustada õpilastele V. I. Lenini elust ja tööst. Vastavasisulist materjali esitatakse nii keemiatundides kui ka klassivälises töös. Toome selle kohta vaid mõned näited.

Rõngu 8-klassilises koolis korraldati temaatiline õhtu «V. I. Lenin ja keemia», Erumäe 8-klassilises koolis vestlus «V. I. Lenin ja maavarade kaitse», Alatskivi keskkoolis peeti seeria loenguid koos huvitavate katsetega teemal «V. I. Lenin võitluses ebausuga». Kambja 8-klassilises koolis toimus tund, mis oli tervenisti pühendatud V. I. Lenini 100. sünni-aastapäevale. Elva keskkoolis anti välja seinalehe erinumber, mis kajastab V. I. Lenini initsiatiivil väljatöötatud GOELRO plaani kogu maa elektrifitseerimiseks ja elektrienergia kasutamiseks keemiatööstuses. Hiiumaa Käina 8-klassilise kooli õpilased tutvusid keemiatööstuse tootanguga, mida annavad Leningradi keemiatehased. Kärkla keskkool kogub materjali Kohtla-Järve V. I. Lenini nimelise Põlevkivitöötlemise Kombinaadi tootangu kohta ja uurib piirkondi, kuhu kombinaat oma tooteid saadab (2).

Palju huvitavaid mõtteid aga on keemiaõpetajatel veel rakendamata ning rohkesti üritusi V. I. Lenini õpetuse ja tegevuse tutvustamiseks on ees. Alljärgneva materjali hulgest ehk leiab keemiaõpetaja sobivaid näiteid oma plaanide realiseerimiseks.

Õpilastel on huvitav teada saada, et juba nõukogude võimu esimestel aastatel pööras V. I. Lenin suurt tähelepanu keemia-alaste uurimistööde organiseerimisele. 1918. a. aprillis kirjutas V. I. Lenin «Teaduslik-tehniliste tööde plaani

Mida jutustada V. I. Leninist keemiatundides

V. RATASSEPP

visandi», mis etendas tähtsat osa keemiatööstuse ning teiste tööstusharude taastamisel ja edasiarendamisel. V. I. Lenin nägi ette, et nimetatud visandi alusel töötavad erispetsialistide komisjonid lühikese aja jooksul välja Venemaa tööstuse reorganiseerimise ja majandusliku tõusu plaani.

Plaan pidi arvestama tööstuse ratsionaalset paigutust (tooraine kauguse seisukohast) ning tööjõu otstarbekat kasutamist tootmise kõigil staadiumidel. Nähti ette tööstusettevõtete liitumine suurtööstuslikeks ettevõteteks ja trustideks, erilise tähelepanu pööramist tööstuse, transpordi ning põllumajanduse elektrifitseerimisele jm.

Noore Nõukogude riigi majanduse arendamist käsitles V. I. Lenin ka teises 1918. a. kirjutatud töös «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded». Selles on märgitud:

«Töövõiljakuse tõstmine nõuab eelkõige suurtööstuse materiaalse aluse kindlustamist: kütteenite ja raua tootmise, masinaehituse ja keemiatööstuse arendamist. Venemaa Nõukogude Vabariik on sel määral soodsates tingimustes, et tema käsutuses on — isegi pärast Bresti rahu — hiiglaslikke rauamaagi lademeid (Uuralis), kütteenite tagavarasid Lääne-Siberis (kivisüsi), Kaukaasias, kagus (nafta) ja maa keskosas (turvas), hiiglaslikke metsa- ja veejõurikkusi, toorainet keemiatööstusele (Karabugaz) jne. Nende loodusvarade töötlemine moodsa tehnika meetoditega paneb aluse tootmisjõudude ennenägematule progressile.» (3)

Ajalugu on täielikult kinnitanud V. I. Lenini poolt 1918. a. rasketes poliitilistes ja majanduslikes tingimustes koostatud plaanivisandite sügavat sisu. Nüüd on Nõukogudemaal rajatud tänapäeva tehnikaga varustatud keemiatööstus. Tohtult on laienenud ja süvenenud tööd seoses maavarade uute leiukohtade avastamise ja kasutusele võtmisega. Nende baasil on lastud käiku sadu suuri keemiatehaseid ja -kombinaate. Neis töödeldakse tooraineid, mis sisaldavad kokkuvõttes peaaegu kõiki D. Mendelejevi perioodilisuse süsteemi elemente.

Maa elektrifitseerimise probleemi ja kütusekriisiga seoses pööras V. I. Lenin suurt tähelepanu söe, nafta ja turba tootmise suurendamisele ning samuti põlevkivi ja sapropeeli tootmisele-töötlemisele.

Eriti pingsalt jälgis V. I. Lenin naftatööstuse taastamist. Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 17. maist 1918. a. moodustati Nafta Peakomitee, kes hakkas kontrollima ja reguleerima kogu naftatööstust ja naftasaaduste turustamist. Sellega valmistati ühtlasi ette naftatööstuse ratsionaliseerimist. V. I. Lenin kirjutas vastavale dekreedile alla 20. juunil 1918. a.

Enne Esimest maailmasõda tootsid kaks kolmandikku Venemaa naftast välisfirmad ja vaid ühe kolmandiku kohalikud firmad. Puuraukude puurimine ja nafta tootmine toimus algeliselt. M. Gorkilt on pärit järgmised revolutsioonielse Bakuu naftatööstust iseloomustavad read: «Naftatööstused on jäänud minu mällu geniaalselt valmistatud pildina süngest põrgust...» (4)

Kodusõja aastatel põhjustasid kapitalistide palgatud diversandid-süütajad naftatööstusele tohutut kahju. Partei suunas Bakuusse rühma parteitöötajaid, kes, läbinud rinde, organiseerisid naftatööstuse kaitset. 1920. aastal, pärast interventide väljakihutamist Bakuust ja Groznõist saadeti neisse rajoonidesse spetsiaalne naftakomisjon, kes koostas ulatusliku programmi olemasolevate puuraukude ja tehaste taastamiseks ning varustamiseks eesrindliku tehnikaga. 27. mail 1921. a. kirjutas V. I. Lenin Kütuse Peavalitsuse ülemale I. Smilgele:

«Hädasti on vaja tugevdada tähelepanu ja hoolitsust Bakuu eest. Palun lülitada STO* programmi süstemaatilisi abinõusid Bakuu abistamiseks, kaasa

* Töö ja Kaitse Nõukogu.

arvatud välismaised ostud. Tuleb kehtestada pidev «järelevalve» selle üle, mida Bakuus tehakse ja millega meie abistame.» (5)

1922. a. lõpuks oli naftatööstuse olukord tunduvalt paranenud ning avastati üha uusi naftamaardlaid.

1918. a. augustis kiitis V. I. Lenin heaks teaduslik-tehnilise juhtiva valitsusorgani asutamise projekti. See organ kuulus osakonnana Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu juurde. «Uusima tehnikata, uute teaduslike avastusteta me kommunismi ei ehita», rääkis V. I. Lenin. Ja veel: «Üks hästi töötav laboratoorium on tähtsam kümnekonnast meie nõukogude asutusest.» (6) V. I. Lenini pideva tähelepanu tõttu suutis loodud teaduslik-tehniline osakond tolle aja erakordselt raskest tingimustes asutada niisugused tähtsad teadusliku uurimise instituudid, nagu Röntgenoloogia Instituut Petrogradis, Keemia Kesklaboratoorium Moskvas ja Tarbekeemia Instituut, Füüsikalise-Keemilise Analüüsi Instituut, Keemiliselt Puhasete Reaktiivide Instituut jt. Üldse loodi aastatel 1918—23 55 teadusliku uurimise instituuti ja teaduslikku laboratooriumi. (7)

Säilinud dokumendid viitavad V. I. Lenini raugematule tähelepanule, mida ta osutas teaduslikule uurimistöele ning keemiatööstuse rajamisele. 1918. a. aprillis esitas toleaeagne Rahvakomissaride Nõukogu sekretär N. Gorbunov (hariduselt keemik) V. I. Leninile märgukirja Venemaa Toiduainete Instituudi asutamise kohta. Varsti andis V. I. Lenin kirjale resolutsiooni, mis tegi N. Gorbunovile ülesandeks valmistada koos teadlastega ette taotlus valitsusele instituudi asutamise kohta. Instituudi nõukogusse valiti väljapaistvad teadlased N. Zelinski, V. Ljubimenko, D. Prjanišnikov, L. Tšugajev jt. Pidi olema tohutu ettenägelikkus, et tolle aja tingimustes mõista teaduse tähtsust tuleviku ühiskonna jaoks ja eraldada niigi nappe summasid teaduslikuks uurimistööks.

Uurimislaboratooriumid, millele V. I. Lenini energilisel toetusel pandi alus revolutsioonijärgsetel aastatel, on tänapäeva nõukogude teaduse elulisteks keskusteks. Neis koostatakse tehnoloogilisi skeeme meie maa tuhandetele tööstusettevõtetele, sealhulgas toiduainetetööstuse ettevõtetele.

V. I. Lenini isiklikust osavõtust ja tõhusast toetusest maa loodusvarade kasutusele võtmise organiseerimisel aitab head pilti saada põlevkivi tootmise ja töötlemise arengu jälgimine, samuti aga Kara-Bogazi glaubrisoola, Aktjubinski fosforiidi, Hibiini apatiidi jt. keemiatööstuse lähteainete kasutusele võtmise jälgimine.

Põlevkivi tootmise ja töötlemisega loodeti leevendada tekkinud kütusenälga ning panna alus uuele keemiatööstuse harule — põlevkivi keemilisele töötlemisele. V. I. Lenini ettepanekul eraldas Rahvakomissaride Nõukogu põlevkivivarude väljaselgitamiseks ja keemiliseks uurimiseks 15 milj. rubla, mis oli selle aja kohta suur summa. 1918. a. suvel suundus Volga äärde Simbirski (nüüdne Uljanovsk) lähedusse spetsiaalne ekspeditsioon põlevkivi leiukohtade otsimiseks. Ekspeditsiooni juhtisid geoloogid P. Butov ja M. Kostrikin. Ekspeditsiooni tööd komplitseeris raske olukord. Kaasani all käisid lahingud, kusjuures rinne liikus läbi geoloogiliseks luureks ettenähtud paikade. Sellele vaatamata õnnestus geoloogidel määrata põlevkivilademetev levikut ning tuua vagunitäis põlevkivi proovimiseks-uurimiseks Moskvasse.

1919. a. kevadel korraldati Volga äärde Sõzrani ja Sjukejevi naftaleiukohtade piirkonda teine ekspeditsioon kütteks ning keemiliseks töötlemiseks sobivate põlevkivivarude väljaselgitamiseks. Selleks ajaks oli Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu koosseisus loodud Põlevkivi Peakomitee. Komitee esimeheks nimetati I. Gubkin*. Ekspeditsiooni tööd kohapeal kontrollimas käinud I. Gubkin märgib

* Akadeemik I. Gubkin on üks teenekamaid nõukogude teadlasi naftageoloogia alal.

oma mälestustes (7), kui palju abi andsid ekspeditsioonile kohalikud elanikud. Vajalik primitiivne varustus (kirved, saed, kirkad, kärud jm.) koguti kokku neilt. Elanikkonnale ei antud ekspeditsiooni abistamiseks kohustusi ega käske. Parimaks abiks oli kõikjal V. I. Lenini autoriteet. Piisas viitamisest, et töid tehakse Vladimir Iljitši korraldusel, kui kõik jälle laabus. Peagi alustasid tööd Undori ja Kashiiri põlevkivikaevandused.

V. I. Lenin kutsus I. Gubkini koos grupi abilistega Kremlisse vastuvõtule, kui nad olid Volga äärest tagasi jõudnud. Grupi liikmed olid sinna kaasa viinud tole-aegsetes väikestes laboratooriumides saadud produkte: põlevkiviõlist saadud bensiini ja petrooleumi ning sapropeelist saadud parafiini. V. I. Lenin lubas uut tööstusharu igati toetada. I. Gubkin sai õiguse pöörduda oluliste ning edasilükkamatute asjaolude lahendamiseks otseselt V. I. Lenini poole. Mitmel korral tuli I. Gubkinil ka seda õigust kasutada. 1921. a. juulis teatas I. Gubkin V. I. Leninile, et Kõrgema Rahvamajanduse Presiidium otsustas Põlevkivi Peakomitee liita Söetööstuse Peakomiteega. See oleks pidurdanud noore tööstusharu väljaarendamist. V. I. Lenini palvel see otsus muudeti. Oma 16. okt. 1922. a. saadetud kirjas Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu Presiidiumile teeb V. I. Lenin ettepaneku kindlustada põlevkivitööstuse edasiarendamist finantsiliselt, kõrvaldada nüüd ja ka edaspidi igasugused takistused, mis selles osas tekivad, ning autasustada gruppi insenere Tööpunalipu ordeniga ja rahasummaga.

Kuigi põlevkivi kaevandamine ja keemiline töötlemine olid algstaadiumis, nägi V. I. Lenin ette nende perspektiivikust ja kasu rahvamajandusele lähemate aastakümnete möödumisel.

V. I. Lenini nende seisukohtade õigsuse parimaks kinnituseks on põlevkivi tootmisel ja töötlemisel saavutatud edu Eesti NSV-s. 1916. a. rajati Jõhvi ja Kohtla raudteejaama vahelisel maa-alal esimene põlevkivikaevandus, mille toodangut kasutati kütteks ja gaasivabrikus (Petrogradis) gaasi tootmiseks. Tänapäeval kasutatakse põlevkivi nii energeetilisteks vajadusteks kui ka keemiatööstuse toorainena. Põlevkivi aastatoodang Eesti NSV-s on ületanud 18 miljoni tonni piiri.

Narva lähistel töötavad põlevkivi baasil võimas Balti Soojuselektrijaam ning osaliselt Eesti Soojuselektrijaam. Eesti NSV varustab elektrienergiaga ka teisi liiduvabariike. Põlevkivi termilisel töötlemisel saadav õli sisaldab hulgaliselt fenole, mis kujutavad endast moodsa keemiatööstuse baasi. Juba praegu valmistatakse neist parkaineid, umbrohutõrjevahendeid (nitrafeeni), liimvaiku DFK jm. Põlevkivikeemiakombinaadis «Kiviõli» valmis hiljuti sünteetiliste pesemisvahendite tsehh, mis andis käesoleva aasta algul esimese partii sulfonooli. Põlevkivi raskeõlist valmistatakse väärtuslikku elektrodikoksi ning bituumenit katusepapi valmistamiseks. Põlevkivigaasi puhastamisel saadakse benseeni, tolueni, hüposulfitit, väävlit, naftaleeni, lakivaike jm. Põlevkivikoksist valmistatakse mineraalvatti, elektrijaamade tolmutuhk on aga muudetud lähteaineks ehitusdetailide tootmisel ning seda kasutatakse laialdaselt happeliste muldade lupjamiseks. V. I. Lenini nimeline Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Kombinaat on üks suuremaid sellelaadseid Nõukogude Liidus ja kogu maailmas ning õigustab talle antud austavat nime.

V. I. Lenini initsiatiivil tõmmati põlevate maavarade kasutamise uurimisele kaasa palju teadlasi. Ka N. Zelinski laboratooriumis uuriti aastail 1918—21 Volga-äärseid põlevkivisid ja sapropeele.

V. I. Lenin pidas ka põllumajandusliku tootmise suurendamise oluliseks tingimuseks keemiatööstuse arendamist. V. I. Lenin oli kursis nii vene kui ka välismaa teadlaste töödega mineraalväetiste kasutamise efektiivsuse kohta ning ta tundis hästi Venemaa olukorda mineraalväetiste tootmisel ja kasutamisel.

Tsaari-Venemaal toodeti mineraalväetisi üksikutes pisiettevõtetes. Toodeti vähesel määral superfosfaati, kaltsiumtsüaanamiidi, ammoniumsulfaati ja -nitraati. Kaaliumväetisi tootvat tööstust aga ei olnud.

Juba 1918. a. moodustati Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu keemiaosakonna koosseisus Mineraalväetiste Peakomitee. 1919. a. rajati mineraalväetiste uurimiseks teaduslik instituut. V. I. Lenin tundis suurt huvi instituudi töö vastu. 1920. a. vestles ta instituudi direktori J. Samoiloviga.

V. I. Lenin pidas põllumajanduse varustamist mineraalväetistega nii oluliseks, et nõudis mineraalväetiste transportimist sama operatiivselt ja õigeaegselt, nagu seda tehakse leiva ja teiste esmajärguliste veostega.

V. I. Lenini korraldusel eraldati 2. augustil 1918. aastal 169 000 rubla fosforiidi-leiukohtade uurimiseks. (8) Järgmistel aastatel korraldati hulk ekspeditsioone, mille tulemusena avastati Vjatka—Kaama ja Aktjubinski piirkondades suured fosforiidivarud. 1920. a. märtsis moodustati V. I. Lenini initsiatiivil Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu teaduslik-tehnilise osakonna juurde alaline ekspeditsioon Nõukogudemaa põhjapiirkondade loodusvarade uurimiseks. Sellega pandi ka alus Koola poolsaare uurimisele, mida kroonis suur edu. Rühm geolooge, keda juhtis akadeemik A. Fersman, avastas 1921. a. Hibiinides maailma suurima apatiidi leiukoha. Juba kümne aasta pärast suudeti enamik Nõukogude Liidu superfosfaaditehaseid üle viia apatiidi kasutamisele toorainena superfosfaadi tootmisel.

1921. a. sügisel ilmus ajalehtedes «Pravda» ja «Izvestija» mitmeid artikleid Kaspia mere Kara-Bogazi lahe rikkalike naatriumsulfaadi lademetes ja nende kasutamise kohta. Diskussioonist huvitus V. I. Lenin. Oma seisukohtade väljendamiseks oli ta aga ülimalt ettevaatlik. Ta uskus spetsialiste, kuid püüdis alati kaaluda argumentide täpsust. Õeldu kinnituseks võib olla V. I. Lenini kiri N. Gorbunovile 29. sept. 1921. a. (6):

29. IX 1921. a.

sm. Gorbunov!

On vaja välja selgitada Kara-Bogazi puutuv asi. Kui olete väga kinni, võib mõneks päevaks edasi lükata, kuid mitte enam.

Lacis kinnitab 29. IX «Pravdas» jälle, et on «Kuldne põhi». Võtke sekretariaadist SNK minu hiljutine kirjavahetus professor Ipatjeviga (VSNH kolleegiumi liikmega), meie keemiatööstuse spetsialisti ja juhiga.

Ta vastas mulle: ei saa praegu käiku lasta.

Soolatööstuse Peavalitsus eksib või kes?

Kas võtta andmed Soolatööstuse Peavalitsuselt ning vaadata kui soliidised need on või toimida kuidagi teisiti?

Teatage või ütlege mulle.

Lenin

Eraldati vajalikud vahendid uurimistööks ja mõnede aastate möödumisel võidi rääkida tööstuslikust Kara-Bogazist.

Rahvamajanduse, sealhulgas ka keemiatööstuse arendamise seisukohalt oli tohutu tähtsusega GOELRO plaan, mis 1920. aastal V. I. Lenini initsiatiivil välja töötati. See plaan oli «Teaduslik-tehniliste tööde plaani visandi» jätkuks. Venemaa elektrifitseerimise plaanis nähti ette keemiatööstuse mõningane eelisarendamine võrreldes teiste tööstusharudega. Kõigepealt oli seda vaja keemiatööstuse juba tsaariajast pärineva suhtelise mahajäämuse likvideerimiseks. Teiseks tingis seda vajadus anda paljudele tööstusharudele tarbeesemete tootmiseks vajalikku materjali.

Üks V. I. Lenini lähemaid nõuandjaid energeetika küsimustes G. Kržiža-

novski*, meenutades oma kohtumisi V. I. Leniniga, kirjutab: «Jah, Vladimir Iljitš mitte üksnes arvestas põhjalikult ja igakülgset teaduse ja tehnika jõude, temas elas peale selle veel sügav, vankumatu usk Venemaa töötava elanikkonna tohutusse jõusse, mille oli sünnitanud revolutsioon. Kui paljudel kordadel pärast niisuguseid vestlusi Vladimir Iljitšiga lahkusin ka mina, olles saanud juurde uut jõudu, veelgi kindlama veendumusega, et meie võitlust kroonib võit!» «...kogu oma ulatuse ja hoo sai meie majandusliku ülesehitustöö elektrifitseerimine kui ühtse sotsialistliku majandusplaaniga lahutamatu osa Vladimir Iljitšilt, ning see ulatus ja hoog erineb järsult nii oma mastaapidelt kui ka kvaliteedilt kõigest sellest, mis oli elektrifitseerimise alal ära tehtud enne Oktoobrirevolutsiooni.» (9)

1920. aasta algul polnud aga sõda veel lõppenud ja hiljem andis ennast igal sammul tunda sõjajärgne laos. Kõik see pidurdas leninlike plaanide elluviimist. Teadlaste töö ja mõte oli aga neil rasketel aastatel koostatud plaanide juures. Nad jätkasid tänapäeval raskesti mõistetavatele tingimustele vaatamata uurimistööd ega nurisenud seejuures. Akadeemik N. Kurnakov näiteks kirjutas: «Töötame normaalingimustes — 760 mm rõhu ja 0° temperatuuri juures.»

Kui innustunult V. I. Lenin juhtis Nõukogudemaa arenema hakkavat rahvamajandust ja kui suurt vastutust ta tundis, võib mõista tema kirjust G. Kržižanovskile 6. aprillil 1922. aastal, mil V. I. Lenini haigus kiiresti süvenes.

«Eile ütles mulle Martens, et «on tõestatud» (Teie rääkisite «peaaegu») enneolematult rikaste rauamaagilademetega olemasolu Kurski kubermangus.

Kui nii, kas ei oleks vaja juba kevadel — 1) rajada sinna vajalikud kitsarööpmelised raudteed?

2) valmistada eksploateerimiseks ette kõige lähem turbaraba (või rabad?), et seal elektrijaama rajada?

Kui need kaalutlused ei näi Teile ülearustena, kirjutage sellest Martensile (ja mulle 2 sõna).

...Seda asja tuleb ajada eriti energiliselt. Ma kardan väga, et ilma kolmekordse kontrollita jääb asi soiku.» (10)

V. I. Leninil jätkus energiat kogu suure riigi juhtimise aktuaalsete küsimuste lahendamise kõrval jälgida teaduse ja tehnika arengut erialaste ajakirjade kaudu. Kord oli I. Gubkin üllatanud, kui sai kirja V. I. Leninilt pärast nafta- ja põlevkivitööstuse alase ajakirja uue numbri ilmumist. Viimases oli lühisõnum selle kohta, et naftapuuraudude puurimisel võib metalltorusid asendada tsemendilahusega. V. I. Lenin avaldas imestust, miks sellise, Bakuu naftatööstusele nii olulise sõnumi avaldamiseks kasutati üliteaduslikku ajakirja, millest saab võib-olla aru ainult üks inimene miljoni hulgast, ja miks ei astutud praktilisi samme küsimuse lahendamiseks.

V. I. Lenin nõudis, et nõukogude teadlased oleksid kursis ka välismaise teaduse ja tehnika saavutustega. Ta pidas vajalikuks raamatukogude regulaarset varustamist välismaiste erialaste ajakirjade ja teostega. Teadusalaste sidemete loomiseks teiste maade teadlastega saadeti V. I. Lenini initsiatiivil välismaale paljusid nõukogude teadlasi (N. Kurnakov, A. Tšitšibabin, N. Zelinski jt.).

V. I. Lenini pideva tähelepanu ja järjekindluse tulemusena saavutati juba nõukogude võimu esimestel aastatel suur edu keemiatööstuse arendamisel. V. I. Lenini poolt tol ajal õigesti suunatud jõupingutused olid selleks garantiiks, mis võimaldas nõukogude keemiatööstusel tänapäeval ületada üldmahult ligi 300-kordselt 1913. aasta keemiatööstuse toodangu taseme. Pole võimalik nimetada ühtegi tolleaegse keemiatööstuse haru, mille loomisele või arendamisele V. I. Lenin poleks kõigiti kaasa aidanud.

* G. Kržižanovski organiseeris Venemaa Elektrifitseerimise Riikliku Komisjoni (GOELRO).

Esitades õpilastele näiteid V. I. Lenini osast keemiatööstuse arendamisel, saame neile uudest aspektist tutvustada keemiatööstuse ajalugu ning laiendada nende silmaringi.

Tähtsam on aga sellega saavutatav kasvatuslik mõju. Õpilased mõistavad, et edu saavutamiseks ka meie tänapäeva mis tahes ettevõtmistes on vaja sama põhjalikku läbikaalumist, samasugust raudset tahtekindlust, sellist vastutustunnet töörahva ühise ürituse eest võitlemisel, kui oli V. I. Leninil. Kui meie õpilased on seda tunnetanud, siis oleme hästi tähistanud Nõukogude riigi rajaja suurt tähtpäeva.

Kasutatud kirjandus

1. Seltsimees L. I. Brežnevi kõne. «Nõukogude Kool» 1968, nr. 8.
2. S. Randmaa ettekanne ENSV keemiaõpetajate teaduslik-metoodilisel konverentsil detsembris 1969. a.
3. V. I. Lenin, Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded. Valitud teosed, 2. kd. Tallinn, 1946, lk. 262.
4. N. Тихонов, Jutustusi naftast. Tallinn, 1956, lk. 19.
5. И. В. Загоскина, «Химия в школе» 1966, № 3, 15.
6. Ю. И. Соловьев, И. Л. Печенюк, «Химия в школе» 1967, № 5, 9.
7. Ю. С. Мусабеков, Ю. И. Соловьев, «Химия в школе» 1969, № 4, 5.
8. P. Lageda, Rahvamajanduse kemiseerimine. Tallinn, 1964, lk. 28.
9. G. Kržižanovski, Mõtleja ja revolutsionäär. Tallinn, 1960.
10. V. I. Lenin, Teosed, 35. kd., lk. 487.

V. I. Lenini juubeliaasta ettevõtmised jõuavad kulminatsiooni mõne päeva pärast. Kuid mitte selle järgi, kui pidulik on suure juhi 100. sünniaastapäevale pühendatud malevakoonidus või aktus, ei hinnata tehtut, vaid hoopis selle järgi, kuidas Vladimir Iljitši inimlikkus, tema geniaalsus ja tema ideed on jõudnud õpilasteni.

Igal koolil on selleks omad võimalused. Mingisugust üldist retsepti olla ei saa. Küll on aga selge, et V. I. Lenini sünniaastapäeva üritused on siis eesmärgi saavutanud, kui need jõudsid õpilaste südamesse, kui õpilastes on tärnanud sügav huvi kõige selle vastu, mida V. I. Lenin pidas tähtsaks, inimlikuks, kui mõistetakse Vladimir Iljitši sõnu noortele: õppida, õppida, õppida!

Allpool peatume sellel, missugused eesmärgid seati juubeliürituste planeerimisel Jõgeva keskkoolis, kuidas need on seotud klassijuhatajate tööga ning mida tehtuga saavutati.

Vladimir Iljitš Lenini teema haarab koolitöö kõiki löike. Suure juhi elu ning tegevuse tutvustamisel on eesmärgiks mitte faktide pähetuupimine, vaid see,

KESKSEL KOHAL ON LENINI TEEMA

S. MÄE

et õpilased õpiksid iseseisvalt töötama, loetust tuuma välja lugema, selle kohta kokkuvõtteid tegema ning auditooriumi ees esinema. See eesmärk oli seatud nii kirjandite võistlusele, loengute tsüklile V. I. Lenini elust kui ka pioneerimaleva konverentsile teemal «Mida tean Leninist».

Kirjandite võistlus toimus kahes vöorus: üks 5. ja 6. ning teine 7. ja 8. klassidele. Teemad olid järgmised: «Õpime nii, nagu õppis Lenin», «Lenin

laste sõber», «Mille poolest tahan sarnaneda Leniniga» jt. (5. ja 6. klassidele). 7. ja 8. klassid kirjutasid teemadel «Lenini tahtejõud», «Lenin oli lihtne ja sõbralik inimene», «Miks sai Leninist töörahva juht» jne. Peale kirjandi tuli igal õpilasel kirjutada ka luuletus Leninist.

Kuna tublit eeltööd olid teinud nii kirjanduse õpetajad kui ka klassijuhatajad, õnnestus kirjandite võistlus hästi. Kirjutati sisukaid töid ning häid luuletusi. Eriti paistis silma 5-d klass, kus klassijuhatajaks on õpetaja E. Taar. Tulemustest teatati kogu koolile. Parim kirjand kummastki voorust loeti ette. Kooli raamatusõprade klubis aga süstematiseeriti kogu materjal ja seda kasutatakse tulevikus koonduste ettevalmistamisel. Need on heaks lisamaterjaliks ka klassijuhatajatele.

Loengute tsükkel «Lenini elu ja tegevus» toimus põhimõttel «vanemalt põlvkonnalt nooremale». Pioneerid koostasid loengud ja kandsid need ette oktoobrilastele, kommunistlikud noored pioneeridele. Teemadeks olid näiteks «Lenin — töörahva õnne eest võitleja», «Lenin Kaasani ülikooli üliõpilasena», «Mida võtta eeskujuks Leninist» jt. Iga loengu teksti lõpus oli ka küsimustik, mille põhjal korraldati viktoriin. Et koostatud materjali oleks võimalik kasutada tulevikuski, paigutati iga loeng koos piltidega nägusasse kausta. Nii saavad neid edaspidi jällegi kasutada nii pioneeridest lektorid kui ka klassijuhatajad.

Kirjandite võistluse ning loengute kõrval tuli kõikidel õpilastel vastata veel küsimustele Leninist. Näiteks: mis elukutse oli Lenini isal? kui vana oli Lenin, kui ta sai esimesed revolutsioonilised tuleristsed? kuidas kirjutas Anna Uljanova oma vendade kohta pärast Aleksandri hukkamist? kes oli see kultuuritegelane, kellega Lenin kohtus Capri saarel? mis teose kirjutas Lenin Razlivis? jne. Peale selle uurisid õpilased veel iseseisvalt mitmeid küsimusi V. I. Lenini elust ning

revolutsioonilisest tegevusest, nagu näiteks «Lenini lapsepõlv», «Lenin ja pioneerorganisatsioon», «Lenin ja Kommunistlik Noorsooühing», «Lenini võitluskaaslased» jt.

Kokkuvõtteid tehti etappide kaupa. Nende üritustega tähistati riiklikke pühi ja tähtpäevi, nagu Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, konstitutsioonipäeva jt. Pidulikud üritused toimusid kultuurimajas. Tõsteti esile paremaid klasse ja õpilasi. Lõpuks lahendati võistlusviktoriini.

Vanematel klassidel olid ülesanded veidi raskemad. Komsomoliorganisatsiooni aastapäevaks korraldati teoreetiline konverents teemal «Lenini ideede ellurakendamine tänapäeval». Selle ettevalmistamisest võtsid osa kõik vanemad klassid, igal konkreetsel teema. Nii näiteks valmistasiid 11. klassid ette teema «Leninlik haridussüsteem», 10. klassidel tuli aga koguda materjali kommunistlike ja töölisparteide Moskva nõupidamise kohta. Klassile antud teema jagati alateemadeks, iga teema kohta tehti 4—5 referaati. Paralleelklasside vahel selgitati välja parim referaat, mis konverentsil ette kanti. Paremaid esinejaid premeeriti kirjandusega. See töö jätkub ka teisel poolaastal. Nüüd uuritakse Lenini elu ning tegevust kirjanduse põhjal, mille kohta on antud küsimused. Nimetatud materjal läheb ka leninlikku arvestusse. Kogu seda tööd juhendavad klassijuhatajad ja ajalooõpetajad.

Kommunistliku Noorsooühingu aastapäevale pühendatud konverents oli väga huvitav ja näitas, et õpilased on võimelised iseseisvalt läbi töötama küllaltki ulatuslikke teemasid, kui juhendamine on konkreetne. Õpilaste ettekanded veensid ka selles, et neid huvitab selline töö.

Kui esimesel poolaastal premeeriti paremaid kirjandusega, siis kevadel on plaanis ekskursioon Leningradi ning selle ümbrusse Leniniga seotud paikadesse.

Tartu rajooni Kuuste 8-klas- silise kooli pio- neeritoas. Pio- neerid koos va- nempioneeri- juhi M. Gra- dolfiga (vasa- kult teine) V. I. Lenini elu ja tegevuse kohta kogutud materjali üle vaatamas.

V. Maaski foto

Võitlus kõrge õppeedukuse eest.
V. I. Lenini sõnad noorsoole on: õppi- da, õppida, õppida! Siinkohal ei hakka me analüüsima õppeedukust, küll ta- haks aga peatuda mõnel üritusel, mille eesmärk oli esile tõsta neid, kes hästi õpivad, aukohale asetada õppimine.

Koolis on Lenini klass, sisustatud parima mööbliga ja kujundatud pidu- likult. Seal asuvad stendid Vladimir

Iljitsi elust ning tema revolutsioonili- sest tegevusest, sealt võivad õpilased leida vajalikku kirjandust ja sinna koondatakse ka materjalid, mis on klassides läbi töötatud. See on klassi- ruum, kus saab õppida kooli parim klass. Praegu õpib seal 5-a. Lenini klassi sisustamise ja korrasoleku eest vastutab vanempioneerijuht.

Jaauari algul oli kultuurimajas õivikute päev. Kohale kutsuti kõik pioneerid, kelle tunnistusel olid ainult neljad ja viied, ning nende vanemad. Külalisi kutsuti ka rajooni haridusosakonnast ja komsomolikomiteest. Kokkutulekust võttis osa endine malevanõukogu esimees, praegune Tartu 2. keskkooli õpilane K. Kottis. Kontserdi andis Tallinna Pioneeride Palee poiste-koor H. Kaljuste juhatusel. Kokkutulek õnnestus hästi ja täitis oma eesmärgi. Need on ainult üksikud näited. Õppeedukuse tõstmiseks on välja töötatud terve süsteem.

Lenini teema klassijuhataja töös.

Vanempioneerijuht A. Mägi sõnade järgi on nende koolis raske vahet teha pioneeritöö ning klassijuhatajate töö vahel. Ja nii see ka on. Kasvatustöö klassides on korraldatud selliselt, et pioneeritöö on klassijuhataja töö, ja vastupidi. Töö on seatud nii, et kõik, mis vähegi jõukohane, teevad õpilased ise. Klassijuhataja ainult suunab ning juhendab.

Tööplaanid koostavad pioneerirühmad ise, klassijuhatajale jääb ainult nõuandja osa. Klassijuhatajate töö planeeritakse alati maleva tööplaani arvesse võttes. Näitena teeksime juttu 8-a klassi juhataja V. Vipperi tööplaanist.

Sügisel oli esimene klassijuhataja tund V. I. Lenini teemaline. Selles räägiti, et algav õppeaasta on juubeliaasta. Meenutati mullu tehtut ja kõneldi sellest, mis on teoksil, mis on õpilaste peamine ülesanne Lenini 100. sünniaastal. Klassijuhataja eesmärk on jõuda selleni, et tema kasvandikud mõistaksid õpilase peamist ülesannet ja kohustust — õppida. Õpilaste selgitati, missugused tingimused on meie maal loodud õppimiseks. Et asi oleks konkreetsem, lasti neil endil arvutada, kui palju kulutusi teeb riik ühele õpilasele aastas. Nii arvutas üks, kui palju maksab õpilasele antav tasuta eine, teine — kui suured on transpordikulud jne.

Väga huvitav oli ka klassijuhataja tund teemal «Õpilaspilet on sinu dokument». Tunni ettevalmistuseks anti õpilastele ülesanne leida õpilaspiletist nende arvates kõige olulisem reegel. Tunni algul kõneldi passist kui nõukogude inimese dokumentist, loeti ette, mida ütles V. Majakovski Nõukogude passi kohta. Ja siit hargnes vestlus edasi. Arutelu lõpus tulid õpilased järeldusele, et kõik reeglid on vajalikud, kuid kõige tähtsam õpilase elus on see, et tuleb visalt omandada teadmisi ning tööoskusi, selleks et saada igakülgset haritud ja kultuurseks nõukogude inimeseks.

V. Vipperi klassijuhataja tööplaanis on teemad «Lenini kuju kirjanduses», «V. I. Lenini kõne Kommunistliku Noorsooühingu III kongressil» jt. Kõikide teemade ettevalmistamisest võtavad õpilased aktiivselt osa. Nii on viimati mainitud teema ettevalmistamiseks sisse seatud kaust, kuhu iga õpilane teeb lühikokkuvõtte V. I. Lenini kõnest. Tund toimub aprillikuus ja siis arutatakse kõne läbi, tuuakse esile see, mida võiksid õpilased kõnest tänapäevalgi juhendina ellu kaasa võtta. Selle teema ettevalmistamiseks on klassijuhataja aega varunud ühe kuu.

Selline süstemaatiline töö, läbimõeldud kasvatuslik eesmärk ja õpilaste eneste initsiatiiv on andnud ka tulemusi. 5-a klass on üks tublimaid nii õppeedukuses kui ka ühiskondlikus töös. 30 õpilasest on 11 kommunistlikud noored, juubelpäevadeks astub noorsooühingusse veel vähemalt 5 õpilast.

Pidevad ülesanded ja V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva tähistamine. Pidevaid ülekoollisi ülesandeid on kõikidel klassidel. Regulaarselt ilmub Lenini-teemaline stend, seda vahetatakse sel õppeaastal 11 korda. Nii näiteks on seal materjalid «Lenin kirjanduses», «Lenin ja Krupskaja», «Leniniga seotud kohad», «100 aastat V. I. Lenini sünnist» jt. Stendide materjalid säilitatakse ning koondatakse Lenini klassi.

Aprillis selgitatakse, missugune oli

parim pioneerikoondus. Selleks koostati temaatika, millest iga klass ise valib endale sobiva. Teemad on järgmised: 5.—6. klassis «Õppimisvõimalused minul ja minu vanaemal», «Muu-sika V. I. Lenini elus», «Minu ja meie», «Miks ma pean hoidma ühiskondlikku omandit» jne. 7. klassid võivad valida kas «Lenin ja Kommunistlik Noorsooühing», «Sinu kohustused riigi ees», «Nõukogude võim pluss kogu maa elektrifitseerimine» või teiste teemade hulgast.

Parima lahtise pioneerikoonduse väljaselgitamiseks on moodustatud malevanõukogu liikmetest žürii, keda juhendab vanempioneerijuht. Pärast parima koonduse selgumist analüüsitakse kõiki koondusi malevanõukogus, leitakse nende tugevad ning nõrgad küljed ja tulemusi arvestatakse pioneerimaleva tulevases töös. Vanempioneerijuht talletab analüüsi materjalid perforatsioonkaartidel.

Koolil on ka vanu traditsioone. Nii näiteks on jaanuar noorte kangelaste (Koševoi) kuu. Mullu jaanuaris käisid pioneriaktivistid koos vanempioneerijuhiga Krasnodonis, noorkaardiväelaste kodulinnas. Tänavu pandi pionerituppa üles suur stend noorkaardiväelaste kohta.

Möödunud kuul võistlesid deklamaatorid. Algul selgitati välja kooli parimad deklamaatorid, kes kooli esindasid rajoonivõistlustel. V. I. Lenini eluloo parim tundja selgitatakse seitsmendate klasside hulgast.

Vladimir Iljitš Lenini 100. sünniaastapäeva tähistamiseks on Jõgeva keskkoolis kõikidele õpilastele antud ülesanded, olgu see siis kirjandite koostamine, luuletuse kirjutamine Leninist, parima pioneerikoonduse ettevalmistamine, loengute pidamine Vladimir Iljitši elust ja tegevusest või stendi jaoks materjalide hankimine. Pikemaajaline töö jõuab kulminatsiooni

V. I. Lenini 100. sünniaastapäeval. Sel puhul korraldatakse pidulik aktus kultuurimajas. Pidulikul aktusel teeb kokkuvõtte pioneerimaleva tööst malevanõukogu esimees. Leninliku arvestuse tulemustest räägib aga kooli komsomolikomitee sekretär. Külla on kutsunud EKP Jõgeva Rajoonikomitee esimene sekretär V. Vilimaa, kes kõneleb õpilastele rajooni töötajate saavutustest juubeliaastal. Samas tehakse teatavaks ka klasside paremusjärjestus, autasustatakse paremaid. Pidulik aktus lõpeb montaažiga leninlikest aastatest ning isetegevuskontserdiga.

*

Eeltooduga jõudsi me puudutada ainult osa tööst, mida Jõgeva keskkoolis on tehtud ja mis on teoksil V. I. Lenini juubeli eel. Nagu järeldada võib, on koolis pioneri- ja komsomoliorganisatsioon jalad tugevasti maha saanud. Kõikide ettevõtmiste organiseerijaks juubeliaastal on olnud need organisatsioonid. Kuna pionerid ning kommunistlikud noored on klassikollektiivide aktiivsem osa, on nad ka klassijuhatajate parimateks abilisteks. Ja enamik klassijuhatajatest kasutab oskuslikult seda aktiivi.

V. I. Lenini juubeliaasta üritusi ei peeta selles koolis lühiajaliseks kampaniaks. Nendega tehti algust juba mullu. Siis oli põhiteemaks «Lenin — inimene ja võitleja». Need jätkuvad ka pärast Vladimir Iljitši 100. sünniaastapäeva. Juubeliaasta tõi palju uut ja huvitavat kogu kooli töösse. Kooli parteiorganisatsioon kannab hoolt selle eest, et V. I. Lenini 100. sünniaastapäevaks valmistumisel hoogustunud kasvatuslik tegevus ei vaibuks ka pärast tähtpäeva ja et Lenini teema oleks tulevikuski kesksel kohal õppe- ja kasvatus töös.

Sada kingitust sõpradele

«V. I. Lenini 100. sünni-aastapäevaks sada kingitust sõpradele vennasvabariikides» — see oli juubeliaastal meie vabariigi koolide üks ulatuslikumaid üritusi, mis kahtlemata süvendab rahvaste sõprust. Koolinoorte virgad käed on hoole ja armastusega meisterdanud rohkesti kauneid mälestusesemeid eakaaslastele vennasvabariikides. 9.—15. märtsini oli Tallinna Kunstihoones avatud ekspositsioon, kus üldsusel oli meeldiv võimalus tutvuda kingitustega enne nende teele saatmist.

Vennasvabariikide õpilastele valmistatud kingitusi on palju — ühtekokku 2000 — ja need on mitmekesised. Näitusesaalides hakkas silma kauneid rahvarõivais nukke, linikuid, vaipu, rätikuid, põllesid, kindaid, mitmesuguseid nahkehistoid, intarsiatehnikas seinaplaate, puidust ja metallist küünlajalgu, karbikesi, ehteid — ja ega ei jõuakski kõike üles lugeda, mida näitusel välja pandud oli. Peale üksikesemete oli isegi mitmeid huvitavaid kompositsioone. Valmistanud on neid aga kõigi rajoonide ja suuremate linnade kooliõpilased. Nii rõõmustavad

Tallinna koolide õpilased kingitustega oma sõpru Moskvas, Leningradis ja Valgevene NSV-s; Harju rajooni koolinoored on valmistanud kingitusi eakaaslastele Gruusia NSV-s, Jõgeva rajooni koolinoorte meenete saajaiks on eakaaslased Kirgiisi NSV koolides, Tartu linna koolide õpilased on valmistanud kingitused Leedu NSV

Tartu linna õpilaste valmistatud intarsiatehnikas seinaplaat eakaaslastele Leedu NSV-s.

V. Maaski foto

koolinoortele, Saaremaa koolinoored sõpradele Usbeki NSV-s, Võru rajooni koolide õpilased eakaaslastele Tadžiki NSV-s jne. Kokku oli näitusel 22 kingituskomplekti, mis läksid kõikidesse liiduvabariikidesse, 4 autonoomsesse vabariiki, Sverdlovski ja Irkutski oblastisse ning Moskvasse, Leningradi ja V. I. Lenini sünnilinna Uljanovskisse.

Näitusel kõitsid tähelepanu väljapanekud, mis on mõeldud Uljanovski koolinoortele. Komplekti kuulub parimaid meeneid kõigist vabariigi koolidest. Selles oli intarsiatehnikas seinaplaate «Rahvaste sõprus» Pärnu 8. 8-klassilise kooli õpilastelt, suveniirräät «Tervitus» Põltsamaa keskkooli 8. klassi tüdrukutelt, Keila 1. keskkooli abiturientide valmistatud pindpõimes vaip «Kustumatu kiirgus», komplekt rätikuid Põlva keskkoolist, Tallinna 24. keskkooli õpilaste valmistatud nahkmärkmikke ja palju teisi töid.

Iga kingituskomplekt peaks suutma anda vennasvabariikide õpilastele mõningase ülevaate meie vabariigi elust, tavadest ja rahvakunsti omapärast. Ühtlasi peaks süvendama ja laiendama sõprussidemeid vennasvabariikide koolinoortega. On ju igal meenel kaasas Eesti NSV kontuurkaardiga varustatud nägus kaardike, kuhu on kirja pandud meene valmistaja nimi ja klass ning kooli aadress. Kontuurkaardile on märgitud õpilase kodulinn või rajoon.

Tekst kaardikesel algab nii:

«Kallid sõbrad! Nõukogude paljurahvuselise riigi rajaja V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva puhul saadame teile oma sõprus-tunnete väljenduseks väikese omavalmistatud suveniiri...»

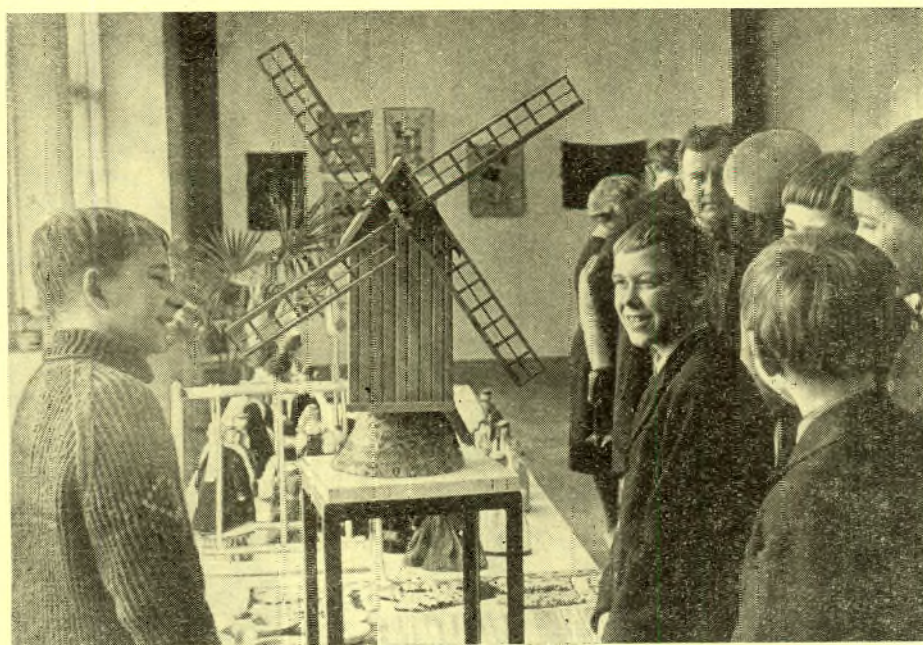

Komplekti intarsiatehnikas seinaplaate «Rahvaste sõprus» valmistasid Pärnu 8. 8-klassilise kooli õpilased Uljanovski koolinoortele.

V. Maaski foto

Võru rajooni õpilaste valmistatud linikud sõpradele Tadžiki NSV-s.

Turkmeenia NSV koolinoortele valmistasid tuuleveski Viljandi rajooni õpilased.
V. Maaski fotod

SISUKORD

Juhtkiri. Suurim inimene	241	K. Leht. Esteetilise kasvatuse mõ- nest lähteprobleemist ja aren- gujoonest	285
... V. I. Lenin ütles...	247, 255, 265, 272, 278	A. Köverjalg. Polütehnilise hari- duse leninlike printsiipide ra- kendamisest nõukogude koolis	296
J. Jakobson. Mõttekilde leninli- kust rahvuspoliitikast	248	A. Valsiner. Lenin ja loodus- kaitse	301
F. G. Panatšin, Rahvahariduse juhtimise leninlikud printsiibid	256	V. Ratassepp. Mida jutustada V. I. Leninist keemiatundides	306
E. Tomasson. V. I. Lenin õpetajast	266	S. Mäe. Kesksel kohal on Lenini teema	312
O. Nilson. V. I. Lenin teaduslik- materialistliku maailmavaate olemusest ja selle kujunda- misest	273	... Sada kingitust sõpradele	317
N. Bassel. V. I. Lenin ja ilukirjan- duse kasvatuslik funktsioon	279		

**Toimetuse kolleegium: K. Kotsar, H. Liimets, A. Lints, O. Nilson, V. Ordlik,
H. Reinop, H. Roots, A. Sepp, L. Siimaste (toimetaja), A. Valsiner.**

Tehniline toimetaja O. Leidmaa. Korrektor V. Leht.

Toimetuse aadress: Tallinn, Pikk 40, tel.: toimetaja ja asetäitja — 433-18, vastutav sekretär ja osakonnad — 404-47. Ladumisele antud 11. III 1970. Trükkimisele antud 3. IV 1970. Trükiarv 4940. Trükipaber nr. 2, 70×108/16. Trükipoognaid 5,0. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,0. Arvestuspoognaid 7,93. MB-00997. Tellimise nr. 615. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Väljaandja: Kirjastus «Periódika», Tallinn.

Tellimishind 6 kuud — rbl. 1.80.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 30 kop.

«Советская школа». Орган. Мин. просв. ЭССР.
Изд. «Периодика», Таллин

1912
1913

April 1913

30 коп.

Индекс
78189